

KAZNENOPRAVNI ODGOVOR NA PROBLEMATIKU TRGOVANJA LJUDIMA

Pothorski, Monika

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, FACULTY OF LAW / Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:118:853694>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-03**

PRAVI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

PRAVNI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U RIJECI

Monika Pothorski
KAZNENOPRAVNI ODGOVOR NA PROBLEMATIKU
TRGOVANJA LJUDIMA
(diplomski rad)

Student: Monika Pothorski Mentor:

doc. dr. sc. Dalida Rittossa

Rijeka, 2019.

1. UVOD	1
2. TRGOVANJE LJUDIMA KAO OZBILJAN KRIMINOLOŠKI PROBLEM DANAŠNJICE.....	2
2.1. Opseg trgovanja ljudima u svijetu.....	4
2.2. Kretanje trgovanja ljudima u svijetu.....	6
2.3. Stanje trgovanja ljudima u Hrvatskoj.....	7
2.4. Proces trgovanja ljudima	10
2.5. Uzroci trgovanja ljudima	14
3. MEĐUNARODNI INSTRUMENTI SUZBIJANJA TRGOVANJA LJUDIMA	17
3.1. Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta.....	17
3.1.1. Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom....	19
3.2. Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima.....	23
3.3. Direktiva 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća.....	27
4. KAZNENO DJELO TRGOVANJA LJUDIMA U HRVATSKOM KAZNENOM ZAKONODAVSTVU	29
4.1. Inkriminiranje trgovanja ljudima u Kaznenom zakonu iz 1997. godine	29
4.2. Kazneno djelo trgovanja ljudima iz čl. 106. u Kaznenom zakonu iz 2011. godine	35
4.3. Razlika između kaznenog djela trgovanja ljudima i kaznenog djela ropstva.....	43
4.4. Razlika između kaznenog djela trgovanja ljudima i krijumčarenja ljudi	44
5. INSTRUMENTI ZA UČINKOVITO RJEŠAVANJE PROBLEMA TRGOVANJA LJUDIMA U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	46
5.1. Suradnja državnih tijela i udruga civilnog društva.....	46
5.2. Reintegracija žrtvi trgovanja ljudima.....	49
5.3. Važnost policijskog postupanja za učinkovito rješavanje problema.....	51
6. PREVENCIJA TRGOVANJA LJUDIMA	54
6.1. Preventivni programi suzbijanja korupcije kao potencijalnog uzroka trgovanja ljudima.....	54
6.2. Legalizacija prostitucije kao odgovor na borbu protiv trgovanja ljudima u svrhu seksualne eksploatacije	58
7. ZAKLJUČAK.....	62
8. LITERATURA.....	64

1. UVOD

Trgovanje ljudima globalni je fenomen na koji nije imuna niti jedna država na svijetu. To je fenomen koji pokazuje stalan porast i ujedno otpornost prema njegovoj eliminaciji koja se nastoji postići u sklopu nacionalnih kaznenih politika. Uz trgovinu drogom, trgovanje ljudima smatra se jednim od najunosnijih poslova u zadnjih nekoliko desetljeća. Prema tome, ne čudi da velike kriminalne organizacije zbog iznimnog profita „proširuju svoje poslovanje“ u smjeru trgovanja ljudima. Takva situacija rezultira povećanjem broja žrtvi svake godine. Upravo iskustva tih žrtvi, njihovo nepovratno narušeno psihičko i fizičko zdravlje razlog je za još uporniju borbu protiv ove pojave.

Kao i kod svakog problema, da bi se uspješno mogao riješiti, prvo treba započeti od njegovog uzroka. Ispitati što je dovelo do njegove pojave, i u slučaju trgovanja ljudima, njezine epidemične raširenosti. Prema tome, u ovome radu su ukratko objašnjeni najčešći uzroci trgovanja ljudima u svijetu i u Hrvatskoj, načini na koje se žrtve regrutiraju i razlozi zbog kojih je trgovanje ljudima naizgled nezaustavljivo.

Već odavno postalo je jasno da se protiv razarajućih posljedica trgovanja ljudima, države ne mogu boriti same, te se sve više usmjeravaju na međunarodnu suradnju. Trgovanje ljudima, poprimilo je tolike razmjere da nije moglo ostati ignorirano od strane međunarodne zajednice. Napori koje je međunarodna zajednica uložila u borbu protiv ovoga fenomena iznijeti su u radu, kroz nekoliko najvažnijih međunarodnih i regionalnih dokumenata.

Upravo zbog svega navedenoga, države su zaključile da uz snažan kaznenopravni odgovor, treba raditi i na prevenciji trgovanja ljudima. U tome, također, ne mogu djelovati samostalno, njihova predanost ovome problemu može se efikasnije ostvariti kroz suradnju s organizacijama civilnog društva. Te organizacije su često, zbog svoje specijaliziranosti i bolje upućenosti u problem, karika koja vrši pritisak na države da se taj problem nikada ne ostavi po strani i da se uvijek teži inovativnosti pri njegovom rješavanju. Te organizacije imaju veliku ulogu i u zaštiti prava žrtava trgovanja ljudima. Upravo te žrtve bi trebale biti misao vodilja, u borbi protiv ovoga fenomena.

Iako je nebrojeno mnogo istraživanja i akademskih radova napisano na ovu temu, posljedice ovoga fenomena i dalje navode da se raspravlja o ovoj temi i svatko se trudi dati svoj doprinos u tom dijelu, pa tome je i ovaj rad namijenjen.

2. TRGOVANJE LJUDIMA KAO OZBILJAN KRIMINOLOŠKI PROBLEM DANAŠNJICE

Kada je riječ o djelatnostima koje se odvijaju u sklopu crnog tržišta i organiziranog kriminaliteta teško je pronaći točne podatke o raširenosti i zahvaćenosti država istim. Trgovanje ljudima je jedno od takvih kaznenih djela, gdje je onemogućeno točno utvrđivanje broja žrtava na godišnjoj razini ili točno odrediti koje države spadaju u zemlje porijekla, tranzicije ili odredišta.

Ilegalna priroda ove pojave rezultira pozamašnom tamnom brojkom, uslijed nemogućnosti za istraživanje i prikupljanje podataka o istoj. Podaci se prikupljaju nakon što je kazneno djelo trgovanja ljudima otkriveno, te se dalje analiza dijeli na optužene i osuđene počinitelje.

Jedna od činjenica koja otežava prikupljanje podataka o stvarnom broju žrtava trgovanja ljudima te o počiniteljima jest nedostatak pravne regulative. Primjerice, države kao što su Libija i Yemen nisu uopće kriminalizirali trgovanje ljudima kao zasebno kazneno djelo, iako su naveli da će to učiniti, ali radi sukoba u državi takvi naponi su izostali.¹

Ujedno je važno i razmotriti kada su države pristupile ratifikaciji međunarodnih instrumenata. Statistika pokazuje da države koje su tek nedavno pristupile ratifikaciji međunarodnih dokumenata, kojima se kriminalizira trgovanje ljudima imaju manje osuda i oskudnije podatke o identifikaciji žrtava trgovanja ljudima. Taj podatak ne iznenađuje s obzirom na to da samim potpisivanjem međunarodnog dokumenta, države su tek učinile prvi korak u borbi protiv trgovanja ljudima, ali određeno vrijeme je potrebno da bi se formirale jedinice i pravni okvir koji će se boriti protiv ovoga fenomena.²

Nadalje problemi koji se javljaju pri prikupljanju podataka mogu biti i druge prirode. Trgovanje ljudima je kazneno djelo koje se zbog svoje kompleksnosti često može tumačiti kao neko drugo kazneno djelo. Prema tome može se preklapati s nekim drugim kaznenim djelima kao što su ropstvo, krijumčarenje ljudi, prostitucija, prosjačenje i drugi. Nemogućnost razgraničiti ta kaznena djela od kaznenog djela trgovanja ljudima ujedno su i najpogubnija za primarnu osobu koja se kaznenim djelom trgovanja ljudima štiti, a to je – žrtva.

Zbog straha od represije od strane počinitelja ili nepovjerenja u policijske snage te straha zbog svog ilegalnog statusa u državi, o čemu će biti riječi dalje u tekstu, žrtve se često boje prijaviti zločin. Takve situacije su posljedica nedostatka znanja žrtve o vlastitim pravima ili straha od korumpiranih djelatnika policije koji surađuju s počiniteljima.

¹ Trafficking in Persons Report, US Department of State, Washington D.C., 2018., str. 70.

² Global Report on Trafficking in Persons, United Nations Office on Drugs and Crime, New York, 2016., str. 121.

Neke države ne prijavljuju podatke o trgovanju ljudima³, a neke koje ih i prijavljuju, pokazuju smanjenje obujma kaznenog djela trgovanja ljudima u dotičnoj državi. S tim u svezi, odgovor na pitanje je li smanjenje obujma trgovanja ljudima u nekoj državi stvarni pokazatelj da je ta država uspješna u suzbijanju te pojave ili je pad obujma trgovanja ljudima rezultat smanjene sposobnosti policijskih službenika da otkriju slučajeve trgovanja ljudima.

Nadalje, važno je poznavati i profil žrtava, te razgraničenje oblika u kojima se trgovanje ljudima javlja. Oblici iskorištavanja, kao rezultat trgovanja ljudima su različiti. Prema tome, razlikujemo trgovanje ljudima u svrhu seksualne eksploatacije. Kao najčešći oblici te vrste navode se: prostitucija, pornografija i različite vrste prinudnih brakova. Nadalje, razlikujemo i trgovanje ljudima u svrhu radne eksploatacije. Kao najčešći oblici te vrste navode se: prisilni rad, distribucija droge, sudjelovanje u oružanim sukobima, prosjačenje i obavljanje drugih kriminalnih aktivnosti.⁴

U nekim dijelovima svijeta zastupljenije je seksualno iskorištavanje gdje se u velikoj većini kao žrtve pojavljuju žene, a u nekim državama preteže prisilni rad muškaraca i prisilni rad djece. Prema tome, kada se odvijaju akcije spašavanja žrtvi trgovanja ljudima, države se mogu ograničiti na istrebljivanje samo jednog oblika pojave trgovanja ljudima, a ne na sve moguće oblike zastupljene u jednoj državi. Primjerice, odvijaju se racije u ilegalnim bordelima gdje su žrtve trgovanja često žene, ali se ne ide ujedno i u rudnike ili na mjesta gdje se obavlja prisilan rad gdje su većinom žrtve muškarci. Slijedom navedenoga, teško je točno razaznati predstavlja li crno tržište neke države povećanu opasnost za žene, djecu ili muškarce kao žrtve i je li u pojedinoj državi zastupljenije trgovanje ljudima u svrhu seksualnog ili radnog iskorištavanja.

Zbog svega navedenoga jedan sveobuhvatni i točan odgovor na pitanje koliki je opseg trgovanja ljudima u svijetu je nemoguće dati, ali u sljedećem poglavlju kroz nekoliko važnih izvješća bit će prikazane općenite procjene u svijetu.

³ Ibid., str. 6.

⁴ Arhin, A., Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije: struktura i dinamika pravnog okvira u Republici Srbiji, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 34, br. 2(2013), str. 1020.

2.1. Opseg trgovanja ljudima u svijetu

Zbog velike tamne brojke postoje brojne općenite procjene o broju žrtvi trgovanja ljudima. Takva jedna procjena je i izvješće Ureda Ujedinjenih naroda za drogu i kriminal (u daljem tekstu UNODC). U izvješću iz 2016. godine navedeni su podaci da je pronađeno 63.251 žrtva trgovanja ljudima, koje su prevožene i iskorištavane širom 106 zemalja u razdoblju između 2012. i 2014. godine. Većina tih žrtvi, točnije 70% od identificiranih žrtvi su bile žene i djeca. Analizirajući podatke iz prijašnjih izvješća UNODC-a, koji je podatke o trgovanju ljudima prvi puta počeo prikupljati 2003. godine, razvidno je da i dalje većinu žrtvi trgovanja ljudima čine žene i djeca.

Iako žene i dalje čine većinu otkrivenih žrtava, analize Izvješća pokazuju da je u posljednjem desetljeću došlo do smanjenja udjela žena u broju identificiranih žrtava, s 84 posto u 2004. na 71 posto u 2014. godini. Trend otkrivanja muškaraca, raste u istom razdoblju, a više od 1 na 5 otkrivenih žrtava trgovanja ljudima, između 2012. i 2014., su bili muškarci. Dalje se navodi da takav trend porasta muških žrtava je rezultat češćeg otkrivanja i identificiranja žrtava prisilnoga rada, a kod prisilnog rada kao oblika iskorištavanja žrtve su većinom muškarci⁵.

Kada govorimo o djeci kao žrtvama trgovanja ljudima, odnosno svakoj osobi mlađoj od 18. godina, ne može se sa sigurnošću govoriti o nekoj određenoj dobnoj granici kada će iskorištavanje početi. I tu postoje različiti oblici, pa će tako, naravno trgovanje djecom radi usvajanja početi već u najranijoj dobi. Rijetki su slučajevi usvajanja kada dijete prijeđe tri godine života. Iskorištavanje djece radi prisilnog rada u rudnicima i na plantažama zabilježeno je već u dobi od četiri godine života. Nadalje seksualno iskorištavanje djevojčica i dječaka odvija se većinom od 11 godine života nadalje.

U kojim državama je zastupljenije iskorištavanje djece, a u kojima iskorištavanje odraslih osoba ovisi od regije do regije. Trend koji izvješće UNODC-a iz 2016. godine pokazuje jest, da od 2003. godine, države u podsaharskoj Africi i države Centralne Amerike te Karibi, pokazuju najveći postotak djece kao žrtvi trgovanja ljudima, koji iznosi preko šezdeset posto od ukupno identificiranih žrtvi trgovanja ljudima. Bogatije zemlje, koje se nalaze u Sjevernoj Americi, Europi i Bliskom Istoku imaju zabilježen relativno mali udio djece kao žrtvi trgovanja ljudima, te on iznosi dvadesetak posto od ukupno identificiranih žrtava na tim područjima.⁶

Prema Izvješću UNODC-a u razdoblju od 2012. do 2014. godine osuđeno je 6.800 osoba za trgovanje ljudima, od kojih je preko 60% muškaraca. Iako postoci pokazuju da su većina

⁵ Global Report on Trafficking in Persons, op. cit., str. 23.

⁶ Ibid., str. 24.

osuđenih osoba muškarci, to ne može biti pokazatelj da je tako u svim regijama u svijetu. Primjerice, u Sjevernoj Americi osuđenici su u većem postotku muškarci, a u Centralnoj Americi i Karibima većina osuđenih su žene. Nadalje, Izvješće ne daje točan broj osuđenih po godinama, a isto tako ne daje ni broj onih koji su optuženi, ali su oslobođeni od optužbe.

Među najvažnijim zaključcima tog Izvješća jest dasu žrtve trgovanja ljudima sve češće muškarci koji su iskorištavani zbog prisilnog rada i da je broj osuda znatno pao u razdoblju od 2012. do 2014. godine, te da bi države trebale poraditi upravo na tom problemu. *State Department* Sjedinjenih Američkih država kojisvake godine analizira stanje trgovanja ljudima u svim zemljama svijeta, navodi da je u 2012. godini bilo 7.705 optužbi, od toga 4.746 osuda te 46.570 identificiranih žrtvi. Za 2013. godinu navedeno je 9.460 optuženih, 5.776 osuđenih počinitelja te 44.758 identificiranih žrtvi. Za 2014. godinu utvrđeno je 10.051, optuženih osoba, 4.443 osuđenih osoba te 44.462 identificirane žrtve. Izvješće za razliku od onoga UNODC-a ne navodi spol žrtvi i počinitelja⁷.

Naglasak na izvješću *State Department-a* jest kako dosadašnja legislativa utječe na borbu protiv trgovanja ljudima i što bi trebalo promijeniti kako bi se ista prevenirala. A Izvješće UNODC-a bavi se statističkim podacima u cijelom svijetu koji ukazuju gdje se najveći problemi javljaju, kako bi države znale što učiniti po tom pitanju.

Metodologija ova dva izvješća jest sljedeća: Izvješće UNODC-a je rezultat prikupljenih informacija od strane država (80%) i organizacija civilnog društva (20%)⁸, dok je izvješće *State Department-a* rezultat prikupljenih informacija od strane država pokrivenih izvješćem, organizacija civilnog društva, te akademika, novinara i preživjelih žrtava⁹. To je važno istaknuti jer razvidno je da su informacije prikupljene od sličnih skupina a pokazuju različite podatke. Izvješća od *State Department-a* pokazuju puno veći broj osuda, optužbi i identificiranih žrtava. Sa sigurnošću se ne može utvrditi je li tomu razlog što su oni prikupljali podatke i od akademika, novinara i žrtvi trgovanja ljudima. Kada bi odgovor na to pitanje bio pozitivan, sljedeće bi pitanje bilo, kako je dopustiva i uopće moguća situacija da države koje izvještavaju u godišnjim izvještajima, prikazuju ili znaju za manji broj optuženih i osuđenih počinitelja od novinara ili akademika? Razlog tomu može biti činjenica da države žele prikriti određene podatke kako ih se ne bi kvalificiralo kao zemlje koje su podložne kaznenom djelu trgovanja ljudima, te kako bi tim putem izbjegle ekonomske sankcije. Naime, ukoliko se pokaže da je u nekoj državi problem trgovanja ljudima veoma rasprostranjen, a država ne pokaže spremnost da na isti

⁷ Trafficking in Persons Report, op. cit., str. 43.

⁸ Global Report on Trafficking in Persons, op. cit., str. 14.

⁹ Trafficking in Persons Report, op. cit., str. 38.

odgovori, poput usvajanja međunarodnih instrumenata, suradnjom s tijelima kaznenog progona s drugim državama ili obukom državnih službenika, njoj će se nametnuti ekonomske sankcije kako bi ju se prisililo na rješavanje problema.

Sve navedeno je još jedan dokaz da statističke podatke treba uzeti s dozom opreza kada se govori o stvarnom broju optuženih i osuđenih počinitelja, te identificiranih žrtava trgovanja ljudima. Ti podatci trebaju se koristiti samo kao okvirne procjene kako bi se mogao vršiti pritisak na države da se bore protiv ove pojave.

2.2. Kretanje trgovanja ljudima u svijetu

U najvećem broju otkrivenih slučajeva trgovanja ljudima žrtve su prebacivane iz jedne zemlje u drugu, ali žrtve često ostaju unutar regije. Prebacivanje žrtava trgovanja ljudima izvan regije i dalje je značajno, ali je puno rjeđe od trgovanja ljudima unutar regije. Trgovanje ljudima uključuje kretanje iz siromašnih zemalja u one bogatije. Rute trgovanja se neprestano mijenjaju kako bi se počinitelji zaštitili od otkrivanja.¹⁰

Cijeli proces trgovanja ljudima obuhvaća hijerarhijski organizirane kriminalne grupe od kojih svaka osoba u toj grupi izvršava određene zadatke. Organizirane kriminalne grupe podrazumijevaju visoku strukturiranost te se ljudi unutar tih organizacija grupiraju u:

- investitore - oni financiraju i nadgledaju cijelu operaciju, nepoznati su ostalim članovima grupe i dobro skrivaju svoj identitet
- tragače - oni pronalaze potencijalne žrtve; oni su članovi kulture ili zajednice iz koje žrtva potječe
- prijevoznike - oni pomažu pri transportu kopnom, morem ili zrakom; tu spadaju i korumpirani državni službenici koji izdaju lažne dokumente i pomažu pri ilegalnom prelasku granice
- informatore- oni sakupljaju informacije o nadgledanju granica, policijskim službenicima, imigracijskim procedurama, i sl.
- vodiče - oni su odgovorni za kretanje migranata od točke polazišta do točke odredišta
- čuvare reda - oni su odgovorni za pridržavanje „pravila“ za vrijeme putovanja
- pomoćno osoblje - najčešće lokalno stanovništvo u zemljama tranzita koji pružaju pomoć žrtvama u smislu smještaja i hrane za jednu noć
- sakupljači „dugova“ - koji u zemlji odredišta sakupljaju fiktivne dugove od žrtava

¹⁰ Štulhofer, A., Raboteg Šarić, Z., Marinović, L., Trgovanje ženama i djecom u svrhu seksualnog iskorištavanja, Centar za istraživanje tranzicije i civilnog društva, Međunarodna organizacija za migracije, Zagreb, 2002., str. 5.

- ostalo osoblje - tu spadaju osobe koje su odgovorne za utaju zarađenog novca, prikrivaju pravo porijeklo tako zarađenog novca ili ga ulažu u legitimne poslove.¹¹

Trgovanje ljudima nije „rezervirano“ samo za velike kriminalne organizacije, već prema Europskom policijskom uredu (u daljem tekstu: EUROPOL) uz postojanje organiziranih mreža na gore opisan način, daje objašnjenje i srednje organiziranih mreža. One se u većini slučajeva bave vrbovanjem i transportom, a EUROPOL dalje navodi, da te organizacije često imaju i vlastite javne kuće u kojima prisilno rade žrtve trgovanja ljudima. Nadalje kao treću vrstu, „malih organiziranih skupina“ navodi neformalne „obiteljske“ mreže¹². To su pojedinci koji se inače bave legalnim poslovima, primjerice posjeduju hotele, kuće za odmor ili putničke agencije, te na taj način pod izgovorom legalnog posla organiziraju smještaj i prijevoz žrtvi trgovanja ljudima u njihovom stadiju tranzicije.

2.3. Stanje trgovanja ljudima u Hrvatskoj

Trgovanje ljudima zahvaćalo je u proteklom razdoblju Republiku Hrvatsku isključivo kao tranzitnu zemlju¹³. To otežava otkrivanje potencijalnih žrtvi s obzirom da u tranzitnom stadiju nije nastupila njihova eksploatacija. Dakle kada se i posumnja da je osoba potencijalna žrtva trgovanja ljudima, zbog otežanog dokazivanja radnji trgovanja ljudima u tranzitnom stadiju tj. prije nego što je nastupila eksploatacija žrtve, takvi slučajevi se najčešće procesuiraju kao radnje u svezi s krijumčarenjem ljudi ili krivotvorenjem isprava.

Tijekom posljednjih godina uočena je promjena tog trenda te se Republika Hrvatska sve više pojavljuje kao zemlja porijekla te krajnjeg odredišta žrtava trgovanja ljudima. S obzirom na međunarodni karakter ovog fenomena, činjenica je da je Republika Hrvatska, prije svega, uz Srbiju, Bosnu i Hercegovinu i Sloveniju i dalje važan tranzitni pravac, kojim se koriste krijumčari osoba, opojnih droga, oružja, pa tako i trgovci ljudima. Najčešći pravci kretanja trgovaca ljudima su: Ukrajina – Srbija – Bosna i Hercegovina – Hrvatska; Moldavija – Srbija – Bosna i Hercegovina – Hrvatska; Srbija – Hrvatska; Bosna i Hercegovina – Hrvatska; Hrvatska – Slovenija – Austrija – Švicarska; Hrvatska – Slovenija – Italija – Francuska – Španjolska.¹⁴

¹¹ Belušić, M., ... [et. al.], Trgovanje ljudima, Kriminologija i socijalna integracija, vol. 15, br. 2(2006), str. 52.

¹² Newman, G., The Exploitation of Trafficked Women, U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, Washington D.C., 2006., str. 19.

¹³ Doležal, D., Prevencija trgovanja ljudima, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 28, br. 2(2007), str. 1403.

¹⁴ Nacionalni program suzbijanja trgovanja ljudima za razdoblje od 2018. do 2021. godine, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 2018., str.4.

Trgovanje ljudima, kao kriminalna aktivnost u Republici Hrvatskoj, najčešće se određuje kao seksualna eksploatacija mladih ženskih osoba, koje u ukupnom broju žrtava čine preko 86%. Nakon 2013. godine zabilježeno je povećanje radne eksploatacije muškaraca. Osobe koje se pojavljuju kao žrtve trgovanja ljudima uglavnom su osobe ženskog spola mlađe životne dobi porijeklom iz zemalja jugoistočne Europe i to najčešće iz Srbije, Bosne i Hercegovine, Moldavije, Ukrajine i Rumunjske. Međutim, zabilježeni slučajevi trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj ukazuju da ovaj oblik kriminaliteta ne zahvaća samo strane državljanke kao potencijalne žrtve trgovanja ljudima, već i državljanke Republike Hrvatske.¹⁵ Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova, u razdoblju od 2012. do 2016. godine u Hrvatskoj je identificirano 117 žrtvi trgovanja ljudima.

Državni zavod za statistiku navodi da je u razdoblju od 2012. do 2016. godine u Hrvatskoj bilo 17 optuženih osoba. Od njih 17, osuđenih je bilo 9. Od toga: 3 uvjetne osude, 3 osude na kaznu zatvora u trajanju od 1-2 godine i 3 osude na kaznu zatvora u trajanju od 5-10 godina.

Izješće *State Department-a* Sjedinjenih Američkih Država za 2018. godinu navodi da Republika Hrvatska ne zadovoljava sve minimalne kriterije za eliminaciju trgovanja ljudima, ali ulaže velike napore u tom smjeru. Republika Hrvatska je pokazala uvećane napore u usporedbi s prijašnjim izvješćima, prema tome ostaje u 2. kategoriji. Hrvatska nije ispunila minimalne standarde u nekoliko ključnih područja; Suci su nastavili davati lake kazne i često su odbacili svjedočenje žrtve kao nepouzdana zbog nedostatka razumijevanja trgovanja ljudima. Promatrači su izvijestili o potrebi povećanja napora identifikacije žrtava i tražiteljima azila i sezonskim radnicima, a Nacionalni akcijski plan za suzbijanje trgovanja ljudima (u daljem tekstu: Nacionalni plan) ostao je u razvoju. Tome svjedoči i vremensko razdoblje donošenja Nacionalnog plana. Naime prvi je donesen 2002. godine. Zatim je uslijedila pauza u vremenskom razdoblju od tri godine. Novi akcijski plan donesen je tek 2005. godine. On sadržava instrumente kojima je pristupila Republika Hrvatska s pripadajućim operativnim planovima za razdoblje od 2005. do 2008. godine. U međuvremenu donesen je i Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja djecom od 2005. do 2007. godine. Nakon toga, bez pauze, uslijedio je Nacionalni plan za razdoblje od 2009. do 2011. godine te Nacionalni plan za razdoblje od 2012. do 2015. godine. Nakon posljednja dva, novi je donesen, u ponovljenoj pauzi od tri godine, dakle 2018. godine. Taj Nacionalni plan vrijedi za razdoblje od 2018. do 2021. godine. Iz kojeg razloga su uslijedile ove dvije, trogodišnje pauze nije konstatirano u Nacionalnim planovima,

¹⁵ Veber, S., Koštić, Z., Obilježja trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj, Policija i sigurnost, vol. 20, br. 2(2011), str. 204.

već je samo navedeno da je to bilo razdoblje pripreme.

Nakon analiziranih statistika Državnog zavoda za statistiku i neobjašnjive trogodišnje pauze u donošenju Nacionalnog plana, može se zaključiti da u Republici Hrvatskoj ne postoje čvrsti dokazi da je trgovanje ljudima poprimilo razmjere kao što je to slučaj u nekim drugim državama. Prema tome, dolazi se do zaključka, kako trgovanje ljudima prema tim podacima ne predstavlja problem u Republici Hrvatskoj, već više „izolirane događaje“. Fokus Republike Hrvatske sa borbe protiv trgovanja ljudima, je otišao u nekomdrugom smjeru, te je to rezultiralo ne donošenjem Nacionalnog plana. Međutim, s obzirom na broj žrtava koje je iznio *State Department*, ne čini se da je Republika Hrvatska lišena problema trgovanja ljudima.

Kao pozitivne strane, izvještaj *State Department-a* je naveo napore policijskih snaga koje su pristupile aktivnijoj provjeri mjesta poput striptiz klubova, noćnih klubova i trgovina erotske opreme posebice za vrijeme trajanja turističke sezone. Također, izvješće naglašava udruživanje snaga u istragama s inspektorima rada koji djeluju u građevinskom i poljoprivrednom sektoru. Policijske snage provodile su provjere sumnjivih vozila na znakove trgovanja ljudima. U sklopu policije, trenirana su 244 pripadnika granične i prometne policije po pitanjima trgovanja ljudima, uključujući razvojna razmatranja u radu sa žrtvama trgovanja djecom.¹⁶ U Nacionalnom planu navedeno je da je Hrvatska je zadržala suradnju na području provedbe zakona s inozemnim vladama, EUROPOL-om, INTERPOL-om i Centrom za provedbu zakona jugoistočne države, u smislu sudjelovanja u provedbi međunarodnih i regionalnih operativnih akcija i projekata usmjerenih na identifikaciju žrtava i suzbijanje kriminaliteta povezanog s trgovanjem ljudima.¹⁷

Nisu prijavljene nikakve istrage, kazneni progoni ili osude državnih službenika koji sudjeluju u trgovanju ljudima. Policija je provodila konstruktivne istrage, uključujući najveći slučaj trgovanja ljudima sa 59 potencijalnih žrtava, te usvojila dva protokola za jačanje zaštite žrtava. Implementiran je elektronički sustav za upravljanje sudskim predmetima na svim sudovima u Hrvatskoj. Država je financirala i dva utočišta koja vode organizacije civilnog društva, jedno za odrasle osobe, jedno za djecu (tamo trenutno borave 7 odraslih osoba i 1 dijete).

Novi Nacionalni plan za suzbijanje trgovanja ljudima za razdoblje od 2018. godine do 2021. godine obuhvaća sva područja dosadašnjih nacionalnih dokumenata koji se bave tematikom suzbijanja trgovanja ljudima te je u predložene mjere i aktivnosti ugrađeno iskustvo rada svih nadležnih tijela državne uprave, organizacija civilnog društva i međunarodnih

¹⁶Trafficking in Persons Report, op. cit., str. 155.

¹⁷Nacionalni program suzbijanja trgovanja ljudima za razdoblje od 2018. do 2021. godine, op. cit., str. 13.

organizacija. Također posebnu pozornost posvećuje daljnjem jačanju suradnje u kaznenim postupcima u slučajevima trgovanja ljudima između Državnog odvjetništva Republike Hrvatske i Ministarstva unutarnjih poslova, unaprjeđivanju metoda identifikacije žrtava trgovanja ljudima te osiguravanju najboljeg interesa žrtava trgovanja ljudima.

2.4. Proces trgovanja ljudima

Proces međunarodnog trgovanja ljudima prikazuje se kroz tri stadija: vrbovanje žrtve u zemlji podrijetla, transport žrtve do destinacijske države i iskorištavanje žrtve u zemlji odredišta.¹⁸ Zemlja podrijetla je zemlja iz koje žrtva dolazi, to je najčešće država u kojoj je žrtva rođena i gdje živi. Pravilo je da se trguje osobama iz jedne zemlje u drugu zemlju, a pri tome je česti slučaj da se žrtvu prebacuje kroz jednu ili nekoliko država dok ne stigne do zemlje odredišta, pa prema tome ta se država naziva država tranzita jer žrtva njome samo prolazi. Cilj trgovanja ljudima ostvaruje se potom u zemlji odredišta, te tamo započinje iskorištavanje žrtve u komercijalne ili nekomercijalne svrhe.

Vrbovanje žrtvi u zemlji podrijetla odvija se na tri načina, otmicom, potpunom prijevarom ili djelomičnom prijevarom.¹⁹ Otmica je nasilno odvođenje žrtvi. Ovo je najrjeđi oblik vrbovanja jer za trgovce ljudima nosi i najviše problema u tolikome što je otežan transport žrtve do zemlje odredišta, a isto tako je i velika vjerojatnost da će žrtva pobjeći. S druge strane, upravo ovaj način je najzastupljeniji u Indiji. Godine 2016. je zabilježeno da je nestalo 65 223 djece u Indiji, te se vjeruje da su oteti kako bi ih se iskorištavalo za prisilan rad, u rudnicima ili poljoprivredi.²⁰ Otmica djece poznata je i u situacijama gdje su žrtve trgovanja ljudima ostajale trudne i rodile djecu, a tu je djecu njihov trgovatelj otimao i prodavao sirotištima. Sirotišta, ili kupuju takvu djecu od svodnika ili ih sama otimaju te djecu koriste kako bi prikupljali što veće donacije za račun siromašne i nezbrinute djece, te potom sebi priskrbljivali profit. Poznati su i slučajevi gdje su sirotišta bila krinka za borbele.²¹

Drugi način vrbovanja opisan je kao potpuna prijevara. On se realizira na mnogo načina. Prije velikog tehnološkog razvitka trgovci ljudima su pronalazili svakakve načine za trgovanje, od kojih je česti bio „lažni dečko“. To je većinom mladić koji prilazi mladoj djevojci i upušta se u romantičnu vezu s njome, naizgled je savršen i djevojka je počašćena što je netko takav izabrao upravo nju, ali uskoro shvaća da nešto nije u redu jer mladić postaje

¹⁸ Kovčo Vukadin, I., Jelenić, D., Trgovanje ljudima: kriminološki i kaznenopravni aspekt, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 10, br. 2(2003), str. 668.

¹⁹ Loc. cit.

²⁰ Child Trafficking in India, Krishna Rao Foundation, New Delhi, 2016., str. 29.

²¹ Trafficking in Persons Report, op. cit., str. 22.

impulzivan i tjera ju na prostituciju radi nedostatka novca ili nekog drugog razloga. Česti je slučaj bio da mladić zamoli djevojku da „pobjegnu“ zajedno, a ona pristane i shvati što se događa tek kada je stigla u zemlju odredišta, gdje počinje iskorištavanje. Ovaj način „romantičnog bijega“ je praktičan za počinitelja, utoliko što on ne mora obaviti transport žrtve do destinacijske države, već ona to zbog zablude čini sama.

Najčešći slučajevi danas su lažna obećanja o poslovima u inozemstvu ili školovanju. Djevojkama se nudi dobro plaćeni posao u inozemstvu koji uključuju konobarenje, posao kućnih pomoćnica, čuvanje djece, rad u kozmetičkim salonima ili salonima za masažu, odnosno poslovima za koje ne trebaju neke veće kvalifikacije i svi ih uz malo truda mogu naučiti obavljati. Na jednak način se nudi i mogućnost školovanja, uz plaćanje svih troškova i stipendiranje. U ovaj način vrbovanja, ubrajaju se i oglašavanje takozvanih modnih agencija, koje djevojkama obećavaju karijeru fotomodela ili agencija za posredovanje pri ženidbi koje također mogu prikrivati trgovanje ljudima.²²

Kod potpune prijevare, u mnogim slučajevima, žrtve shvaćaju prijeverni karakter trgovčeve ponude tek povodom dolaska u zemlju odredišta. Često će biti vrlo teško razaznati koje su agencije legitimne i zaista nude zaposlenje, a koje su platforma za trgovce ljudima.

Sve više je prisutna i upotreba trgovanih žena za vrbovanje novih žrtava. Njihovi svodnici pružaju im mogućnost povratka kući pod uvjetom da im pošalju nazad određeni broj zamjena. Te žene iznimno su uvjerljive i često se voze u luksuznim autima, prekrivene napadnim nakitom i skupom odjećom, što im olakšava nagovoriti mlade djevojke da pođu s njima za boljim životom i poslom kao što su navodno i one to napravile i ostvarile.²³

Način vrbovanja koji nosi naziv djelomična prijevara jeste ujedno i najteži način u smislu otkrivanja i procesuiranja, odnosno on nosi najviše problema. Naime, u slučaju djelomične prijevare radi se o jasnoj svrsi zbog koje se žrtva odlučuju na migraciju, a ta svrha je pružanje seksualnih usluga, ali se prijevara sastoji u načinu bavljenja takvom djelatnošću. Djevojke koje se odluče na bavljenje prostitucijom u drugoj zemlji najčešće su mišljenja da će taj posao obavljati dok ne otplate dug za školovanje, dug svoje obitelji ili jednostavno dok ne zarade dovoljno novca da bi mogle živjeti u državi drugačijoj od svoje u kojoj je često mogućnost zapošljavanja mala ili nikakva. Žrtve su uvjerenе da će moći svojevoljno odlučivati gdje će stanovati, tko će im biti mušterije, koliko sati dnevno će raditi i što će sve raditi, te da će moći raspolagati svojim novcem. Ono što je najvažnije misle da će s takvom djelatnošću moći prestati kada one to odluče. Najčešće se događa da takve djevojke završe u ropskom

²² Kovčo Vukadin, I., Jelenić, D., op. cit., str. 669.

²³ Štulhofer, A., Raboteg Šarić, Z., Marinović, L., op. cit., str. 18.

položaju. „Dakle, nema prijevare o svrsi, ali prijevara postoji u načinu i okolnostima bavljenja takvom djelatnošću.“²⁴

Posljednji stadij u procesu trgovanja jest onaj u kojem se realizira planirano iskorištavanje.

Postoje dva osnovna načina ulaska u zemlju odredišta:

- *Ilegalni prelazak granice* – on se odvija putem krivotvorenih dokumenata, a to može biti potpuno ili djelomično krivotvorena putovnica ili viza.
- *Legalni prelazak granice* – on se odvija putem ispravnih dokumenata, ali je postojala primjerice lažna osnova za dobivanje vize.

Prvi i najvažniji čin jest oduzimanje identifikacijskih dokumenata kao što su osobne iskaznice, putovnice ili vize od strane trgovaca ljudima. Na taj način žrtva gubi svoj službeni identitet te joj je onemogućen bijeg u drugu državu. Počinitelj raspiruje strah od autoriteta govoreći žrtvi da je ilegalno u zemlji i da joj nitko neće pomoći, prema tome žrtve izbjegavaju kontaktirati policiju za pomoć. U drugom slučaju počinitelj može reći žrtvi da nema smisla u traženju policijske pomoći, jer su korumpirani i u obvezi prema počiniteljima.

U zemlji odredišta žrtve mogu biti podvrgnute komercijalnim i nekomercijalnim načinima iskorištavanja. U komercijalno iskorištavanje spada prostitucija, prisilni rad, prosjačenje, iskorištavanje osoba kao kriminalnih posrednika. Pod nekomercijalnim iskorištavanjem podrazumijeva se korištenje žrtvi za trgovanje organima i ljudskim tkivom, te prisilan brak.

S obzirom da žrtva donosi veliki profit počinitelju, on se mora pobrinuti da njegova žrtva ne pobjegne što znači vršiti konstantan nadzor nad njome i koristiti se raznim mehanizmima kontroliranja žrtve. Jedan od osnovnih mehanizama kontrole je obvezivanje zbog zaduženosti, odnosno stavljanje žrtve u dužnički odnos. Od žrtve se po dolasku u zemlju odredišta traži da vrati troškove koji su nastali uslijed njezinog prebacivanja u zemlju odredišta. Troškovi se dalje uvećavaju zbog naknada koje su žrtve dužne platiti za smještaj i hranu, te oglašavanje usluga, a na sve to se još dodaju kamate. Žrtvama se nagomilavaju i troškovi zbog loše obavljenog rada. Žrtva se na kraju nalazi u dužničkom odnosu prema trgovcu koji je na kraju nemoguće isplatiti jer čak i da se žrtva približi vraćanju navodnog duga, trgovac će jednostavno povećati izmišljene troškove²⁵.

²⁴ Kovčo Vukadin, I., Jelenić, D., op. cit., str. 669.

²⁵ Soto, J., Show Me the Money: The Application of the Asset Forfeiture Provision of the Trafficking Victims Protection Act and Suggestions for the Future, Penn State International Law Review, vol. 23, br. 2(2004), str. 368.

Žrtve se kontrolira i kroz govornu i socijalnu izolaciju, namjerno ih se drži u uvjetima gdje su spriječene u kontaktu s drugim osobama te im je zabranjeno razgovarati na materinjem jeziku. Takav način kontrole vjerojatno se koristi jer su počinitelji u strahu od međusobnog dogovora žrtvi na bijeg.

Pored navedenih mehanizama kontrole, najbrutalniji i najučinkovitiji jest nasilje ili prijetnja nasiljem. Žrtve se tuče, siluje, lišava ih se hrane i vode, drži ih se u izolaciji te ih se drogira sve dok se ne pokore volji osobe koja je odgovorna za njihovo slamanje. Takav pristup koristi se zbog kažnjavanja žrtve, zbog neposlušnosti ili služi kao upozorenje da se osigura njihova poslušnost i razvije svijest o posljedicama zbog neposluha.

Kao kontrolni mehanizam koriste se i prijetnje žrtvinoj obitelji te osobama koje ona voli, a nalaze se u njezinoj domovini. Česti je slučaj da počinitelj prikupi podatke o žrtvinoj obitelji ili uvjetima u kojima oni žive. Taj podatak je vrlo često adresa žrtvine obitelji ili ime bliske osobe. Počinitelj ne mora nužno znati sve o žrtvinoj obitelji, ali sama prijetnja koja stvara predodžbu u žrtvinoj glavi je dovoljna da bi se ona pokorila počiniteljevim zahtjevima. Sram je također jedan od kontrolnih mehanizama. Najčešće žrtve koje su prisiljene na prostituciju se snima tijekom odnosa ili u kompromitirajućim pozama te im se prijeti da će takve snimke dostaviti njihovim obiteljima. U nekim državama, naročito u ruralnim i nerazvijenijim zajednicama, takvo postupanje je pogubno za djevojku koja misli da će ju se u tom slučaju obitelj odreći jer je „okaljala njihovu čast“ time što je postala prostitutka²⁶.

Iskorištavanje se odvija u bilo kojoj državi gdje na tržištima dolazi do potražnje za jeftinom radnom snagom i uslugom. Ne postoji pravilo koja će zemlja biti okarakterizirana kao zemlja odredišta gdje se odvija iskorištavanje žrtvi. Razlika može počivati na načinu na koji se žrtve iskorištavaju. Ono što je poznato jest da u Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi su skoro pa podjednako zastupljeni prisilni rad žrtvi i prisilna prostitucija²⁷. U zapadnoj Europi dominira prostitucija kao oblik iskorištavanja žrtvi, iako su zabilježeni i slučajevi prisilnog rada u nešto manjem postotku. Bjelorusija, Moldavija, Ruska federacija i Ukrajina slove za zemlje iz kojih potječe najviše žrtava trgovanja ljudima koji se koriste za prisilnu prostituciju. Druge jugoistočne europske države i zemlje Zajednice neovisnih država služe kao izvor žrtava koje se prebacuje u Azerbajdžan, Kazahstan i Rusku federaciju, Kinu, Koreju, Bliski istok i Tursku kako bi se koristile za prisilan rad.²⁸ Otkriveni slučajevi trgovanja

²⁶ Božić, V., Suzbijanje seksualne eksploatacije kao vodećeg oblika trgovanja ljudima, *Pravni život*, vol. 1, br. 9(2016), str. 276.

²⁷ Analysing the business model of trafficking in human beings to better prevent the crime, Organization for security and Co-operation in Europe, Austria, 2010, str. 50.

²⁸ Loc. cit.

ljudima u Nizozemskoj i Ujedinjenom Kraljevstvu pokazuju da je u tim zemljama skoro pa jednako zastupljeno iskorištavanje žrtava za prisilnu prostituciju i prisilan rad, a najčešći slučajevi prisilnog rada otkriveni su na plantažama na kojima se uzgaja marihuana te općenito u agrikulturi i ribarstvu. Nadalje, u obje države je otkriven veliki broj žrtava koje su iskorištavane za prosjačenje i uličnu krađu od čega su žrtve trgovanja pretežito bile djeca romske populacije.²⁹

Na kraju, važno je razumjeti što navodi žrtvu da upotrijebi manjak opreza kada joj se nude poslovi koji su toliko savršeni i naizgled nerealni. Je li doista toliko lako obećanjima o boljem životu vrbovati žrtvu? Ta pitanja razmotrit će se u sljedećem poglavlju kroz pojašnjenje uzroka trgovanja ljudima.

2.5. Uzroci trgovanja ljudima

Glavni uzroci trgovanja ljudima su različiti i razlikuju se od države do države. Trgovanje ljudima je složen fenomen koji je često potaknut socijalnim, ekonomskim, kulturalnim ili drugim čimbenicima. Mnogi od tih čimbenika specifični su za pojedine obrasce trgovanja ljudima i za države u kojima se pojavljuju. Postoje, međutim, mnogi uzroci koji su zajednički trgovanju ljudima u svim zemljama. Oni se nazivaju „push“ i „pull“ faktori. „Push“ faktori se općenito mogu definirati kao oni faktori koji su od utjecaja da se osoba odluči napustiti neko mjesto, a „pull“ faktori bi se mogli definirati kao oni faktori kojima, osoba kada se odlučila napustiti mjesto, teži.

Među osnovne „push“ faktore ubrajaju se ekonomske i socijalne nejednakosti. Primjerice visoki postotak siromaštva i nezaposlenosti, nedostatak obrazovanja, spolna diskriminacija, diskriminirajuće radne prakse, nedovoljna socijalna podrška najugroženijim pripadnicima društva, pojave kao što su ratovi ili oružani sukobi unutar zemlje, te posljedično tome prisutnost vojske.³⁰

Nekoliko je drugih faktora koji imaju moć da utječu na ponašanje kako žrtvi tako i počinitelja da se odluče na migraciju. Ti faktori definiraju društveni, pravni, politički i ekonomski kontekst odredišnih zemalja i mogu poslužiti kao „pull“ faktori. Primjerice, to mogu biti: visok životni standard u pojedinim državama, bolja mogućnost zapošljavanja, bolji radni uvjeti i mogućnost većih plaća.³¹

²⁹ Ibid., str. 51.

³⁰ Stanojska, A., Petrevski, B., Theory of push and pull factors: A new way of explaining the old, Faculty of Security, Skopje, 2012., str. 4.

³¹ Loc. cit.

Ekonomске čimbenike izravno spominje Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom u čl. 9. st. 4. koji navodi siromaštvo, nerazvijenost i nepostojanje jednakih mogućnosti za svakoga kao jedan od „push“ faktora za žene i djecu da postanu žrtve trgovanja ljudima. Direktna poveznica siromaštva, nedostatka jednakih mogućnosti i trgovanja ljudima vidljiva je na primjeru raspada Sovjetskog saveza.

Sovjetske zemlje su morale proći promjenu od komunizma do kapitalizma u kratkom roku, što je rezultiralo katastrofalnim posljedicama. Posljedica tih promjena je bilo prihvaćanje novih fiskalnih mjera, koje su uključivale smanjenje troškova za zdravstvo, obrazovanje i socijalnu pomoć. Cijene na tržištu su nametnute od strane tržišnih mehanizama, a ne više određene od strane države. Liberalizacija tržišta je dovela do otvaranja mogućnosti stranih ulaganja i privatizacije. U bivšem Sovjetskom savezu bruto nacionalni proizvod od 1990. do 1998. pao je za 44%, dok je u Sjedinjenim Američkim Državama narastao za 18%, a u Ujedinjenom Kraljevstvu za 11%. Taj proces je rezultirao krajnjim siromaštvom i raseljavanjem.

Autori navode da su obitelji uslijed neizdrživog siromaštva, potražile načine za dodatnom zaradom na razne načine te smanjenje svojih troškova. Primjerice, smanjenje troškova oko skrbi za djecu, rješavali su tako što su ih slali u druge države. Siromašne obitelji su zapošljavale svoju djecu u poljima jer im je trebao dodatni izvor zarade, umjesto školovanja, koje je bilo skupo i u toj situaciji neisplativo. Nedostatak obrazovanja bio je direktna posljedica siromaštva³². Neki autori navode da je, samo u Moldaviji, stopa stanovnika pala za 16.5%, a pola ljudi od tog broja završili su kao žrtve trgovanja ljudima.³³ Siromaštvo u tim zemljama, koje je dovelo do nedostatka obrazovanja i raseljavanja, samo ili u kombinaciji s drugim „push“ faktorima vodi do situacije da osobe postanu mete trgovaca ljudima.

Dvije su važne pojave koje kao socijalni faktori utječu na trgovanje ljudima, a to su porast populacije i nerazmjer između žena i muškaraca, odnosno diskriminacije nad ženama. U zadnjih četrdesetak godina broj ljudi se utrostručio,³⁴ što je rezultiralo velikom nezaposlenošću i posljedično tome opet siromaštvom.

U Aziji, koji neki autori nazivaju „epicentrom trgovanja ljudima“, žene su zastupljene s manje od 50% u cjelokupnoj populaciji Kine i svih južnoazijskih država. Ta pojava rezultat je „politike jednog djeteta“ i prevalencije muškaraca nad ženama. Naime, postoji mogućnost rađanja samo jednoga djeteta, a društvo preferira mušku djecu. Kada je žena trudna sa ženskim

³² Ibid., str. 6.

³³ Ibid., str. 7.

³⁴ World Population by Year, objavljeno na: <http://www.worldometers.info/world-population/world-population-by-year/> (26.08.2018.)

djetetom, u većini slučajeva pobacuje, i tako sve dalje, dok ne rodi muško dijete. Takav način razmišljanja dovodi do nemogućnosti pronalaska žena za ženidbu od strane kineskih muškaraca, pa je praksa da se trguje ženama iz drugih Azijskih zemalja u svrhu iskorištavanja za prisilan brak.³⁵

Oružani sukobi i postojanje vojske na određenom teritoriju je jedan od primjera uzroka trgovanja ljudima na određenom području. Taj primjer možemo objasniti na trgovanju ljudima za vrijeme Domovinskog rata i za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini. Trgovanje ljudima u državama bivše Jugoslavije je specifičan fenomen. Razlog leži u tome što je on u Hrvatskoj, kao i ostalim državama regije, bio naročito stimuliran od strane mirovnih snaga tijekom ratnog stanja³⁶. Najveći problem predstavljala je ponuda i potražnja od strane mirovnih snaga. 60 tisuća vojnika UNMBIH-a, pretežito muškaraca, daleko od svoga doma predstavljalo je razlog za potražnju seksualnih usluga od lokalnog stanovništva. Od tog lokalnog stanovništva potražnja je bila usmjerena prema prostitutkama, za koje se znalo da nisu profesionalne seks radnice, već žrtve trgovanja ljudima, a mnoge među njima, su bile maloljetne.³⁷ Čak i uslijed prijava zviždača, preko zločina se prelazilo, između ostalog, i na temelju posebne vrste kaznenog imuniteta koje uživaju mirovne snage UN-a. Vojna prostitucija nije neuobičajena pojava jer je kroz povijest dokazano da postojanje vojne prisutnosti i oružanih sukoba dovodi do simultanog rasta potražnje za seksualnim uslugama. Tako je, na primjer, u posebno pogođenim regijama, prostitucija postala jedini način preživljavanja za obitelji izbjeglica. Istraživanje UNHCR-a pokazalo je da se većina seksualno iskorištavanih žrtava nalazi u dobnoj granici od 13 do 18 godina.³⁸

Vrlo važan čimbenik je i politička nestabilnost., prirodne katastrofe i sl. koji mogu rezultirati porastom trgovanja ljudima. Posljedica tih pojava često je destabilizacija i raseljavanje stanovništva što rezultira njihovom ranjivošću na trgovanje ljudima.

Ovo su samo neki od glavnih uzroka trgovanja ljudima koji se naglašavaju kao temeljni uzroci trgovanja ljudima kako u literaturi, tako i u međunarodnim dokumentima. U sljedećem poglavlju analizirat će se tri najvažnija međunarodna dokumenta koji su prepoznali pošast ove pojave i držeći na umu uzroke trgovanja, te razmjere koje je trgovanje ljudima poprimilo u svijetu, pokušali sveobuhvatnim odgovorom, riješiti ovaj problem.

³⁵ Shelley, L., *Human Trafficking: A Global Perspective*, Cambridge University Press, Cambridge, 2010., str. 53.

³⁶ Markušić, B., *Teorija geneze trgovanja ljudima na području jugoistočne Europe kroz analizu utjecaja militarizacije, političkih procesa i globalne ekonomije*, *Pravnik*, vol. 48, br. 97(2015), str. 129.

³⁷ Loc. cit.

³⁸ Ibid., str. 130.

3. MEĐUNARODNI INSTRUMENTI SUZBIJANJA TRGOVANJA LJUDIMA

3.1. Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta

Trgovanje ljudima, odnosno cijeli njegov proces, kako je već ranije navedeno, najčešće ne zahvaća samo jednu državu, već počinitelji i žrtve prolaze kroz nekoliko država, odnosno nadležnosti. Uslijed toga policijsko postupanje je otežano, tj. općenito provođenje istrage. Prema tome, kako bi se države mogle boriti protiv ovog kompleksnog fenomena najefikasniji pristup jest međunarodna suradnja u policijskim i kaznenim stvarima. Bilateralni, regionalni i globalni sporazumi i dogovori odražavaju shvaćanje da se transnacionalni zločini mogu učinkovito riješiti samo kroz suradnju agencija za provođenje zakona. Dok *ad hoc* dogovori, ugovori o uzajamnoj pravnoj pomoći i sporazumi o izručenju mogu donijeti pozitivne rezultate, u nekim slučajevima, složenost zakonodavnog i proceduralnog okvira unutar i preko jurisdikcija ponekad sprječava te sporazume i ugovore da daju odgovor na aktualne izazove koje je postavilo trgovanje ljudima.³⁹

Imajući navedeno na umu, donesena je Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta⁴⁰ (u daljem tekstu: Konvencija). Konvencija je međunarodni dokument koji je usvojen od strane Opće skupštine rezolucijom 55/25, te je bila otvorena za potpisivanje svim državama od 12. do 15. prosinca 2000. godine u Palermu, Italija, do 12. prosinca 2002. godine u New Yorku. Stupila je na snagu 29. rujna 2003. godine. Konvencija je dopunjena s tri protokola, a to su: Protokol o prevenciji, suzbijanju i kažnjavanju trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom⁴¹, Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom⁴² i Protokol protiv nezakonite proizvodnje i trgovanja oružjem, njegovim dijelovima i komponentama te streljivom⁴³.

Svrha Konvencije je promicanje suradnje radi učinkovitijeg sprječavanja i suzbijanja transnacionalnog organiziranog kriminaliteta.

Sadržajno, Konvencija definira određene pojmove koji se koriste različitim značenjima u različitim zemljama ili krugovima, zahtijeva od država da utvrde određena kaznena djela kao zločine; zahtijeva uvođenje posebnih mjera nadzora, poput zaštite žrtava i svjedoka;

³⁹ Legislative guides for the implementation of the United Nations Convention against transnational organized crime and the protocol thereto, United Nations, New York, 2004, str. 17.

⁴⁰ Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 14/02.

⁴¹ Protokol o prevenciji, suzbijanju i kažnjavanju trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 14/02.

⁴² Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 14/02

⁴³ Protokol protiv nezakonite proizvodnje i trgovanja vatrenim oružjem, njegovim dijelovima i komponentama te streljivom, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 3/2016.

osigurava oduzimanje sredstava priskrbljenih kaznenim djelom. Nadalje, promovira međunarodnu suradnju, primjerice kroz izručenje, pravnu pomoć i zajedničke istrage; osigurava mjere izobrazbe, istraživanja i razmjene informacija te potiče preventivnu politiku i preventivne mjere.

Svaka država članica dužna je stvoriti zakonske pretpostavke kako bi implementirala Konvenciju u svoje unutarnje zakonodavstvo. Implementacija se može provesti novim zakonima ili izmjenama i dopunama postojećih. Kaznena djela sadržana u unutarnjem zakonodavstvu kojima će se implementirati Konvencija ne moraju doslovno odgovarati imenom i pojmom pod kojim je inkriminirano u Konvenciji. Odredbe Konvencije i njezinih Protokola nemaju svi jednaku razinu obveze. Dijele se na obvezujuće mjere, mjere čiju primjenu bi države trebale razmotriti ili nastojati implementirati, te neobvezujuće mjere.

Veći dio sadržaja Konvencije izveden je iz postojećih međunarodnih instrumenata, kao što je Konvencija protiv ilegalnog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci iz 1988. Umjesto, uvrštavanja inovativnijih odredbi, kao što je članak 10. o kaznenoj odgovornosti pravnih osoba i članci 12 do 14 o povratu imovine, Konvencija se ne bavi posebno pitanjima, gdje države imaju različite pristupe. Nadalje, kako bi se uspostavila dalekosežna konvencija, državama strankama daje se široka mjera diskrecije, a ne obvezujući zahtjevi. To je u Konvenciji izraženo riječima: „svaka stranka razmotriti će“ „svaka stranka usvojiti će“, umjesto „svaka stranka mora donijeti“, „svaka stranka mora usvojiti“.⁴⁴

Bez obzira na navedene kritike, ova Konvencija i dalje se smatra jednim od najvažnijih međunarodnih dokumenata u ovome području. Ona je pokazatelj da su države prepoznale problem organiziranog kriminaliteta, te poduzele potrebne mjere za borbu protiv istog. Konvenciju, također, treba tumačiti i s obzirom na godinu u kojoj je donesena, a na međunarodnoj zajednici je da prema njezinoj glavnoj ideji, kasnije ispravi njezine nedostatke.

U sljedećem poglavlju, analizirati će se Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, kao najvažniji međunarodni dokument u području borbe protiv trgovanja ljudima, te kao prvi koji je dao sistematičnu definiciju trgovanja ljudima.

⁴⁴ Livey, F., R., International legal framework for combating transnational organised crime, School of Law, College of Social Sciences, University of Glasgow, 2017, str. 38.

3.1.1. Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom

Protokol za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom (u daljem tekstu: Protokol) koji se još popularno naziva i Palermo protokol usvojen je od strane Opće skupštine rezolucijom 55/25. Stupio je na snagu 25. prosinca 2003. godine. Ovaj Protokol dopunjuje Konvenciju Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta i tumači se zajedno s Konvencijom, a odredbe Konvencije primjenjuju se, *mutatis mutandis*, na ovaj Protokol, osim ako Protokolom nije drugačije određeno⁴⁵.

Protokol je prvi međunarodni dokument koji daje definiciju kaznenog djela trgovanja ljudima. Namjera iza ove definicije jest olakšati usklađivanje nacionalnih pristupa s obzirom na uspostavu domaćih kaznenih djela koja bi podržala učinkovitu međunarodnu suradnju u istraživanju i procesuiranju slučajeva trgovanja ljudima.

Svrha ovoga Protokola je sprječavanje i borba protiv trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, zaštita i pomoć žrtvama takvog trgovanja, poštujući u potpunosti njihova ljudska prava i promicanje suradnje između država stranaka kako bi se ispunili ti ciljevi.

Protokol u članku 3. navodi sljedeće:

- a) *Trgovanje ljudima znači vrbovanje, prijevoz, transfer, pružanje utočišta i prihvata osoba, pomoću prijetnje ili uporabe sile ili drugih oblika prinude, otmice, prijevare, zlouporabe ovlasti ili položaja bespomoćnosti ili davanje ili primanje plaćanja ili sredstava da bi se postigla privola osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu izrabljivanja. Izrabljivanje će minimalno uključiti, iskorištavanje prostitucije drugih ili drugih oblika seksualnog iskorištavanja, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili odnose slične ropstvu, podčinjavanje ili odstranjivanje organa.*
- b) *Privola žrtve trgovanja osobama na namjeravano iskorištavanje iz stavka a) ovoga članka neće se uzimati u obzir tamo gdje je bilo korišteno bilo koje sredstvo iz stavka a).*
- c) *Vrbovanje, prijevoz, transfer, pružanje utočišta ili prihvata nekog djeteta u svrhu izrabljivanja smatrat će se »trgovanjem osobama« čak i ako to ne uključuje bilo koje sredstvo iz stavka a) ovoga članka;*
- d) *Dijete označava bilo koju osobu mlađu od 18 godina.*

Ova definicija podrazumijeva sve oblike trgovanja ljudima i nije ograničena samo na najčešći slučaj trgovanja ljudima tj. prostituciju. Prema tome, Protokol je zamijenio Konvenciju za suzbijanje trgovanja ljudima i eksploataciju u prostituciji iz 1949. Ta je Konvencija zbog ograničavanja definicije trgovanja ljudima samo na prostituciju, ne uključujući ostale oblike

⁴⁵ Članak 1. st. 2. Protokola o prevenciji, suzbijanju i kažnjavanju trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 14/02.

prisilnog rada, te zbog nečinjenja razlike između dobrovoljne i prisilne prostitucije, se svrstala u dokument protiv prostitucije, a ne trgovanja ljudima. Bila je opće kritizirana i usko prihvaćena (ratificirale su je svega 73 države).⁴⁶

Međutim, široko je kritizirana i ova odredba protokola. Naime, neki autori tvrde da je Protokol trebao zasebno definirati prostituciju i seksualno iskorištavanje u svhu prostituiranja te utemeljiti razliku između tih problema i pojave trgovanja ljudima. Nadalje, tvdi se da taj nedostatak, u praksi, služi za ukidanje prostitucije kao legalnog posla. Tome u prilog govore iskustva Madridskih prostitutki nakon donošenja Protokola.⁴⁷ U Madridu, udruga prostitutki se žalila zbog uznemiravanja koju trpe zbog toga što policija općenito cilja prostituciju u pokušaju da se oslobodi trgovanja ljudima. Oni objašnjavaju kako su seksualni radnici bili potaknuti da pregovaraju o svojim uvjetima s klijentima u žurbi, kako bi izbjegli policijsko uznemiravanje, što je rezultiralo njihovim manjim stupnjem zaštite.⁴⁸ To je također bio slučaj u zemljama kao što su SAD, gdje su, osim toga, posebni zakoni zabranili sredstva bilo kojoj organizaciji koja promiče legalizaciju prostitucije, čak i ako se usredotočuju na borbu protiv trgovanja ljudima ili na pružanje pomoći žrtvama trgovanja ljudima.⁴⁹ O povezanosti prostitucije i trgovanja ljudima, te nekim zakonodavnim dokumentima, koji su dali različiti odgovor na prostituciju kao uzrok trgovanja ljudima bit će riječi nešto kasnije u radu.

Nadalje, iako sam naslov stavlja naglasak da su većina žrtava koje su pogođene ovim kaznenim djelom žene i djeca, Protokol ne izražava spolnu diskriminaciju, on se odnosi na sve ljude jer svi mogu biti žrtve. Međutim, prepoznat je, element, u čiju korist govori i statistika, da je trgovanje ženom i djecom, naročito zbog seksualnog iskorištavanja, češća praksa od trgovanja muškarcima. To je opravdano s obzirom da se žena i djeca smatraju ranjivijom skupinom, u smislu veće nezaposlenosti žena i ranjivosti djece zbog njihova odnosa zavisnosti o odraslima. Ta ideja Protokola posebice je naglašena u svrsi koju je Protokol želio postići u čl. 2., te, u čl. 9. koji se bavi prevencijom trgovanja ljudima. Nadalje, u skladu s time pruža se specifična zaštita djeci tj. osobama u dobi do 18. godine života. Za ostvarenje ovog kaznenog djela prema ovoj dobnoj skupini nije potrebno korištenje sredstava kao prema odraslim osobama.

⁴⁶ Burić, Ž., *Pravni i institucionalni okvir za suzbijanje trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011, str. 15.

⁴⁷ De Heredia Iniguez, M., *People Trafficking: Conceptual issues with the United Nations Trafficking Protocol 2000*, School of International and Political Studies, Deakin University, Australia, 2008, str. 310.

⁴⁸ *Ibid.*, str. 311.

⁴⁹ *Loc. cit.*

Odredba Protokola sadržana u čl. 3. b. navodi da osoba ne mora dokazivati da nije dala pristanak na eksploataciju obuhvaćenu ovim kaznenim djelom. To je velika prednost Protokola, jer u procesnom smislu tako nešto je iznimno teško dokazati. Kao što je već navedeno ranije, te obuhvaćeno samom definicijom, koriste se sredstva da bi se postigla privola žrtve, što uključuje prijetnju i uporabu sile. Samim time, pristanak žrtve neće izostajati jer je ona zbog neposredne opasnosti po svoj život i često život svoje obitelji, isti dala. Slijedom svega navedenoga, kao jedna od najpozitivnijih strana Protokola smatra se upravo ova odredba. Protokol je ovom odredbom prepoznao, sredstva i načine na koji počinitelji ostvaruju privolu nad žrtvom te time isključio svaku mogućnost da se počinitelji oslobode optužbe, oslanjajući se na pristanak žrtve.

Ovaj Protokol kako je objašnjeno u njegovom članku 4. primjenjuje se „u slučajevima kada ta djela imaju transnacionalna obilježja i gdje uključuju neku organiziranu zločinačku grupu, kao i na zaštitu žrtava takvih kaznenih djela.“ Transnacionalna priroda kaznenih djela objašnjena je u čl. 3. st. 2. Konvencije. To ne znači obvezatno da je uvjet da je žrtva prešla ijednu državnu granicu, već je djelo transnacionalno ako je počinjeno u više od jedne države; ako je počinjeno u jednoj državi, ali se značajan dio njegove pripreme, planiranja, uputa ili kontrole odvijao u drugoj državi; ako je počinjeno u jednoj državi, ali uključuje organiziranu zločinačku grupu koja se bavi zločinačkim djelovanjem u više od jedne države; ili ako je počinjeno u jednoj državi, ali ima značajne posljedice u drugoj državi.⁵⁰ Međutim, ova odredba konstatira da se trgovanje ljudima prouzrokovano od pojedinaca ili dvije udružene osobe, pa čak i više njih koji djeluju u kratkom vremenskom razdoblju, koje se prema definiciji Konvencije⁵¹ ne smatraju organiziranom kriminalnom grupom, nije kažnjivo prema Protokolu. Takva tvrdnja vrijedi, i ako se radi o djelu koje je planirano i izvršeno unutar granica jedne države. Iz toga proizlazi, da bi države takvo ponašanje pojedinaca same trebale inkriminirati, čime se gubi iz vida razlog donošenja Konvencije i podredno njezinog protokola. Naime, namjera država kod donošenja Konvencije jest bila ta da se napravi sveobuhvatni instrument kojim će se države zajedno boriti protiv pojave trgovanja ljudima bez obzira na pravne različitosti i razlike u tradiciji koje karakteriziraju države. Vodeći se glavnim uzrocima trgovanja ljudima, koji su se zapravo u svim zemljama, pokazali istima. Države se nisu mogle same boriti protiv kompleksne pojave kao što je trgovanje ljudima, te je ova Konvencija dokaz da je tu odgovornost preuzela međunarodna zajednica. Međutim, ovakva odredba Protokola, kazuje da je ta namjera izostala

⁵⁰ Soto, J., op. cit., str. 375.

⁵¹ Prema Konvenciji organizirana zločinačka grupa znači strukturiranu grupu od tri ili više osoba, koja postoji tijekom određenog razdoblja i djeluje složno s ciljem počinjenja jednog ili više teških kaznenih djela ili kaznenih djela utvrđenih na temelju ove Konvencije, a u svrhu izravnog ili neizravnog stjecanja financijske ili druge materijalne koristi.

jer tako su države mogle, same kriminalizirati trgovanje ljudima i bez ratificiranja ove Konvencije⁵².

Sukladno navedenom, razvidno je da Konvencija promatra trgovanje ljudima kroz prizmu kriminalne aktivnosti koju treba kazniti, a ne kroz prizmu ljudskih prava kao što to rade neki drugi dokumenti poput Direktive 2011/36/EU i Konvencije Vijeća Europe. Bez obzira na to, treba napomenuti da je Protokol učinio veliki korak prema zaštiti žrtava trgovanja ljudima. Pa, prema tome sadrži neke minimalne odredbe koje se odnose na njihovu zaštitu. Ta zaštita obuhvaća: zaštitu žrtava kao svjedoka tijekom i izvan kaznenog postupka, te zaštitu žrtava u socijalnom, psihološkom, materijalom i svakom drugom pogledu. Od iznimne je važnosti odredba članka 6. koja navodi da svaka država stranka treba razmotriti prihvaćanje zakonskih ili drugih odgovarajućih mjera kojima se pruža pomoć žrtvama trgovanja ljudima i njihova zaštita⁵³.

Članak 7. dalje navodi status žrtava trgovanja ljudima u državi primateljici. Te odredbe nisu obvezujuće naravi, već kao što je u Zakonu napisano „svaka država stranka razmotrit će“ prihvaćanje zakonskih ili drugih odgovarajućih mjera kojima se dopušta žrtvama trgovanja ljudima da ostanu na njezinu državnome području, privremeno ili stalno, u odgovarajućim slučajevima. Ova odredba, izravna je posljedica zategnutih odnosa država po pitanju migracijske politike, prema tome države su ostavile ovom odredbom mogućnost da svaka zasebno odluči kolika će prava žrtvi priznati po pitanju ostanka u državi primateljici.⁵⁴

Protokol navodi u čl. 8. da se repatrijacija žrtava treba obaviti bez prekomjernog ili neopravdanog odugovlačenja uz dužno poštivanje sigurnosti te osobe. Ističe da bi repatrijacija po mogućnosti trebala biti dobrovoljna. Takvim žrtvama treba se omogućiti i izdavanje novih putnih isprava kako bi proces repatrijacije mogao teći neometano.

Protokol sadržava preventivne mjere koje bi trebale dovesti do smanjenja trgovanja ljudima. Države stranke moraju poduzeti mjere za sprječavanje i borbu protiv trgovanja ljudima i za zaštitu žrtava od ponovnog postajanja žrtvom. Također, države bi trebale pojačati stručno usavršavanje službenika zaduženih za provedbu zakona i nadzor nad imigracijom te drugih ovlaštenih službenika koji rade na sprječavanju trgovanja osobama, pojačati granične kontrole i međusobno surađivati na razini službi granične kontrole te uspostavom i održavanjem izravnih putova komunikacija.

Na kraju, važno je istaknuti da ovaj Protokol predstavlja važno sredstvo u borbi protiv

⁵² Kovčo Vukadin, I., Jelenić, D., op. cit., str. 684.

⁵³ Livey, R., F., op. cit., str. 58.

⁵⁴ Ibid., str. 38.

trgovanja ljudima. Prethodni međunarodni instrumenti koji su se približili ovom pitanju nisu uspjeli pružiti osnovni pojam o tome što je trgovanje ljudima ili koji su njegovi temeljni uzroci. Osim toga, niti jedan od tih instrumenata nije uključivao mjere za pomoć žrtvama trgovanja ljudima i preventivne mjere. Važno je istaknuti da je Protokol ipak pokušao riješiti ove probleme.

S druge strane, jest činjenica da je mnogo odredbi neobvezujuće prirode, države mogu razmotriti hoće li ili neće prihvatiti ponuđene mjere. Takvo stanje je vidljivo kod odjeljaka koje se odnose na zaštitu žrtava trgovanja ljudima. Njihova prava, trebala bi biti nit vodilja kod donošenja ovakvih instrumenata, a izgleda da se to u ovom dokumentu nije toliko naglasilo. Naime, definicija trgovanja ljudima, Ujedinjenih Naroda, jest rezultat konsenzusa koji su dogovorile države članice, iz čega je vidljivo da predstavlja interes država umjesto pojedinaca.⁵⁵ Nadalje, fokus Protokola jest na graničnoj sigurnosti, ilegalnim migrantima i organiziranom kriminalu. Naglasak je ponajviše stavljen na promicanju međunarodne suradnje. Ne bavi se, iscrpno, potrebama žrtava trgovanja ljudima kao neko drugo, nacionalno i regionalno zakonodavstvo koji su naknadno razvijeni, o kojima će dalje biti riječi.

3.2. Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima

Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima⁵⁶ (u daljem tekstu: Konvencija Vijeća Europe) usvojena je u Varšavi 16. svibnja 2005. godine. Konvencija je stupila na snagu 1. veljače 2008. godine., sukladno čl. 42. koji propisuje da stupa na snagu protekom tri mjeseca od dana kada je ratificira deset država, uključujući najmanje osam država članica Vijeća Europe. Uzimajući u obzir potrebu da se izradi sveobuhvatni međunarodni pravni instrument koji bi u središte pozornosti stavio ljudska prava svake pojedine žrtve trgovanja ljudima i koji bi uspostavio poseban sustav praćenja. Pri izradi Konvencije polazilo se i vodilo računa o brojnim međunarodnim dokumentima, od prava djeteta, izjava ministara vanjskih poslova država članica Vijeća Europe, Konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda (1950.) i pripadajućim protokolima, preporukama Parlamentarne skupštine Vijeća Europe, Direktivi Vijeća Europske unije od 29. travnja 2004., Konvencije Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta i pripadajućeg Protokola za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, a sve to radi poboljšanja zaštite koju pružaju i razvijanja standarda koje su uspostavili te drugih međunarodnih pravnih instrumenata koji se

⁵⁵ Ibid., str. 96.

⁵⁶ Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 7/07.

odnose na područje suzbijanja trgovanja ljudima.⁵⁷

Konvencija Vijeća Europe kao svoje glavne ciljeve ističe sprječavanje i suzbijanje trgovanja ljudima uz istodobno jamčenje ravnopravnosti spolova, stavlja naglasak na zaštitu ljudskih prava žrtava trgovanja ljudima, te osmišljavanja sveobuhvatnog okvira za pružanje zaštite i pomoći žrtvama i svjedocima, uz zajamčenu ravnopravnost spolova, kao i osiguranje učinkovite istrage i kaznenog progona, te promiče međunarodnu suradnju u suzbijanju trgovanja ljudima.⁵⁸

Sadržava i načelo nediskriminacije prema kojemu Konvencija Vijeća Europe ističe jednako postupanje prema svima bez obzira na spol, rasu, boju kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili neko drugo uvjerenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nekoj nacionalnoj manjini, imovini, rođenju ili nekom drugom statusu. Ova odredba od iznimne je važnosti jer Europska Zajednica njome dokazuje da je prepoznala da provedba zakona i tretman žrtvi može ponekad poprimiti diskriminacijske razmjere. Slijedom navedenoga, žrtve trgovanja ljudima treba tretirati nediskriminacijski, kako bi se cilj kojemu Konvencija Vijeća Europe teži, mogao u potpunosti ostvariti.

Za razliku od Konvencije Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, Konvencija Vijeća Europe obuhvaća sve oblike trgovanja ljudima, bilo da je ono nacionalno ili transnacionalno i bilo da je povezano ili ne, s organiziranom kriminalom grupom. Time je, prepoznat nedostatak iz Konvencije UN-a i time i ispravljen.

Razlika je i ta što uspostavlja poseban mehanizam praćenja nadzora kroz grupu stručnjaka za suzbijanje trgovanja ljudima (GRETA⁵⁹) koja se sastoji od 10 do 15 članova koju biraju države članice. Prema tome, postoje stalni izvjestitelji, za razliku od UN-ovog izvješća koji je skup podataka koji su predale države i organizacije civilnog društva.

Konvencija Vijeća Europe je preuzela definiciju trgovanja ljudima i djeteta te kako se tretira privola žrtve, iz Konvencije Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, ali ona je nadopunjena u tolikome što daje definiciju žrtve. Vijeće Europe Konvencijom u članku 4., točki e., „žrtvu“ definira kao svaku fizičku osobu koja je postala predmetom trgovanja ljudima.

⁵⁷ Ibid., Preambula Konvencije Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima.

⁵⁸ Latković, G., Primjena Konvencije Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj – mjere za zaštitu i promicanje prava žrtava trgovanja ljudima, Pravni vjesnik, vol. 30, br. 2(2014), str. 471.

⁵⁹ Skupina stručnjaka za suzbijanje trgovanja ljudima (GRETA) redovito prati sve države koje su potpisale Konvenciju Vijeća Europe. GRETA treba osigurati djelotvorno provođenje odredbi Konvencije i poštivanje prava žrtava. GRETA analizira stanje od države do države, izrađuje izvješća u kojima ističe primjere dobre prakse i ukazuje na nedostatke te daje preporuke za poboljšanje provedbe Konvencije u svakoj državi. Izvješća i preporuke objavljuju se na internetskoj stranici Vijeća Europe za suzbijanje trgovanja ljudima.

Konvencija Vijeća Europe prepoznala je i jednu važnu stavku te ju uvrstila u tekst Konvencije u svom čl. 6 koja nosi naziv „Mjere za smanjenje potražnje“. Naime, zakonodavni instrumenti koji su bili usmjereni na prevenciju trgovanja osobama sadržavale su odredbe o policijskoj, međudržavnoj suradnji, tehnikama koje bi se trebale upotrebljavati i sl., a Konvencija Vijeća Europe prepoznala je i drugi aspekt trgovanja ljudima, onaj sa ekonomskog stajališta koji promatra trgovanje ljudima kao tržišne mehanizme ponude i potražnje. Prema tome u čl. 6. navodi da će svaka stranka usvojiti nove ili ojačati postojeće zakonodavne, upravne, obrazovne, socijalne, kulturne ili druge mjere, uključujući provođenje kampanji i korištenje medija te drugih različitih metoda i strategija u borbi protiv trgovanja ljudima.

Odredbe o graničnim mjerama te zakonitosti, valjanosti, zaštiti i provjeri isprava jednake su kao i u Protokolu.

Konvencija Vijeća Europe jedan je od prvih dokumenata koji detaljno definira cijeli niz mjera usmjerenih na zaštitu i promicanje prava žrtava trgovanja ljudima, te žrtvu smješta u središte pozornosti. To je ujedno, karakteristika koja ju razlikuje od Protokola. Poglavlje III. regulira mjere za zaštitu i promicanje prava žrtava trgovanja ljudima, uz zajamčenu ravnopravnost spolova.⁶⁰ Većina odredaba tog poglavlja Konvencije Vijeća Europe odnosi se na sve žrtve trgovanja ljudima, no odredbe čl. 13. i čl. 14. posebice reguliraju postupak prema žrtvama koje nezakonito borave u državi stranci i na žrtve kojima je odobren samo kratkotrajni boravak. Nadalje, odredbe čl. 10. st. 2., čl. 12. st. 1. i čl. 13 Konvencije Vijeća Europe odnose se i na osobe koje još nisu formalno identificirane kao žrtve, a za koje se osnovano sumnja da to jesu. Sukladno čl. 10. st. 1. Konvencije, svaka država stranka mora u svojim nadležnim tijelima imati osobe koje su prošle izobrazbu i koje su kvalificirane za sprječavanje i suzbijanje trgovanja ljudima, za identifikaciju i pružanje pomoći žrtvama, uključujući djecu. To je nužno radi izbjegavanja eventualnog kažnjavanja ili deportacije žrtava, s tim da Konvencija ne traži da to budu stručnjaci u području prevencije i suzbijanja trgovanja ljudima, ali moraju biti obučeni i kvalificirani za identifikaciju žrtve.⁶¹

Kada nadležna tijela imaju opravdane razloge za sumnju da je neka osoba žrtva trgovanja ljudima, oni bi trebali osigurati prema Konvenciji Vijeća Europe da osoba ne bude uklonjena s njezina teritorija sve dok nadležna tijela ne okončaju identifikacijski postupak kojim prepoznaju žrtvu kaznenog djela. Kada se govori o opravdanim razlozima za sumnju da je neka osoba žrtva trgovanja ljudima, nije dovoljno samo utvrđivati je li neka osoba žrtva trgovanja

⁶⁰ Moslavac, B., Zaštita žrtava prema Konvenciji Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 15, br. 1(2008), str. 145.

⁶¹ Loc. cit.

ljudima, nije dovoljno samo utvrđivati je li neka osoba žrtva trgovanja ljudima, nego bi države trebale poduzeti apsolutno sve moguće mjere kako se ne bi dogodilo da niti jedna potencijalna žrtva ni pod kojim uvjetima ne bude udaljena s teritorija države prije nego što nadležna tijela ne otklone i posljednju sumnju da ista nije žrtva trgovanja ljudima. Propisuje se minimalno vremensko razdoblje u kojem se takva identifikacija treba obaviti. Kada se osoba identificira kao žrtva trgovanja ljudima Konvencija Vijeća Europe navodi kakvu bi vrstu pomoći države trebale pružiti žrtvi.

Postupak identifikacije žrtve sukladno čl. 10 Konvencije ne smije ovisiti o pokretanju ili provedbi kaznenog postupka protiv počinitelja kaznenog djela trgovanja ljudima. Osobu treba smatrati žrtvom neovisno o tome je li počinitelj nasilja otkriven, uhićen, optužen ili osuđen i neovisno o srodničkim odnosima počinitelja i žrtve.

Važno je istaknuti da čl. 10. st. 3. određuje posebnu zaštitu osobama kojima nadležna tijela ne mogu sa sigurnošću utvrditi dob, a postoje razlozi za vjerovanje da je žrtva dijete. Takva osoba će se smatrati djetetom i moraju joj se pružiti posebne zaštitne mjere sve do utvrđivanja njezine dobi. Nadalje, postupci u kojima sudjeluje dijete smatraju se hitnim postupcima, a sadržane su i odredbe kako države trebaju postupati u slučaju da je dijete pronađeno bez pratnje.

Nadalje prema Konvenciji Vijeća Europe države su obvezne žrtvama izdati dozvolu boravka ako nadležne vlasti smatraju da je njihov boravak nužan zbog njihove osobne situacije ili ako nadležne vlasti smatraju da je njihov boravak nužan zbog suradnje s nadležnim tijelima u istrazi ili kaznenom postupku. Stranke su slobodne propisati unutarnjim pravom pravila o produljivanju ili ukidanju dozvola boravka.

Svaka stranka Konvencije Vijeća Europe mora žrtvama osigurati pravo na pravni savjet i besplatnu pravnu pomoć te sve informacije o mjerodavnim sudskim i upravnim postupcima na jeziku koji razumiju kao i naknadu štete od počinitelja.

Međutim, kao najvažnije odredbe Konvencije Vijeća Europe, smatraju se čl. 19. i čl. 26. Članak 19. konstatira da će svaka stranka razmotriti mogućnost usvajanja zakonodavnih i drugih mjera koje su potrebne kako bi se u njezinom domaćem zakonodavstvu utvrdilo da korištenje usluga koje su predmet iskorištavanja kako je to opisano u Konvenciji, uz spoznaju da je osoba žrtva trgovanja ljudima, predstavlja kazneno djelo. Dakle, ovom odredbom, kao i odredbom koja se odnosi na mjere za smanjenje potražnje, prepoznato je da trgovanje ljudima nije moguće eliminirati sve dok postoje osobe koje će tražiti usluge žrtava trgovanja ljudima. Nedostatak sadržan u ovoj odredbi jest njezin neobvezujući karakter. Svaka država bi trebala kriminalizirati takvo ponašanje jer korištenjem usluga i iskorištavanjem rada žrtava trgovanja

ljudima, druge osobe nesmetano podupiru trgovanje ljudima.

Odredba čl. 26. Konvencije Vijeća Europe navodi da će svaka stranka, u skladu s temeljnim načelima svog pravnog sustava, osigurati mogućnost da se kazne ne izriču žrtvama za njihovo sudjelovanje u nezakonitim aktivnostima, u onoj mjeri u kojoj su one bile prisiljene to činiti. Ova odredba, izriče da bi države trebale uzeti u obzir da žrtve trgovanja ljudima, zbog prisile koja se nad njima vrši, ne bi trebale biti kažnjene za kaznena djela koja su učinile kao žrtve trgovanja ljudima. Izostanak objašnjenja, za koja se djela žrtve trgovanja ne bi smjele kažnjavati i pod kojim uvjetima, nedostatak je ove odredbe te predstavlja problem državama strankama pri implementaciji. O ovome će biti riječi dalje u radu.

Konvencija Vijeća Europe je dokument koji trgovanje ljudima ne samo inkriminira, već brine o ljudskim pravima žrtava trgovanja ljudima. Prepoznata je činjenica da se žrtvu mora promatrati kao osobu kojoj treba pružiti zaštitu i omogućiti joj reintegraciju. Konvencijom Vijeća Europe i njezinom implementacijom u nacionalno zakonodavstvo, predviđeno je naknadno provjeravanje je li žrtva u slučaju repatrijacije uspješno vraćena i je li joj pružena daljnja pomoć vezana za resocijalizaciju, međutim ne definiraju se radnje u slučaju neprovođenja navedenih mjera.⁶²

3.3. Direktiva 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća

U listopadu 2008. godine izrađen je dokument o ocjenjivanju provedbe suzbijanja trgovanja ljudima na području Europske unije. Osnovna teza koja je proizišla iz navedenog dokumenta jest da broj kaznenih postupaka i broj žrtava kojima je pružena pomoć i zaštita nisu onoliko visoke kao što su to brojke koje pokazuju raširenost ovog fenomena. Upravo zbog tih razloga smatralo se da je potrebno usvojiti zakonodavstvo kojim će procesuiranje počinitelja i otkrivanje žrtava biti učinkovitije. Jednako tako, potrebno je bilo unaprijediti i zaštitu i pomoć žrtvama jer to nalaže obveza zaštite ljudskih prava.⁶³

Imajući navedeno na umu, Europska komisija je 29. ožujka 2010. godine predstavila prijedlog nove Direktive 2011/36/EU o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/PUP. Donesena je s mišlju daljeg ujednačavanja zakonodavstva i kazni, osiguravanja uspješnog procesuiranja, bolje zaštite i pomoći žrtvi i prevencije trgovanja ljudima.

⁶² Latković, G., op. Cit. Str. 479. i 480.

⁶³ Burić, Ž., op. cit., str. 86.

Cilj ove Direktive bio je izmijeniti i proširiti odredbe Okvirne odluke 2002/629/PUP. Budući da su se trebale učiniti mnogobrojne i važne izmjene, Okvirnu odluku trebalo je zbog jasnoće u potpunosti zamijeniti u pogledu država članica koje sudjeluju u donošenju ove Direktive. Pa je tako u recitalu Direktive konstatirano da s ciljem poštivanja nedavnih razvoja u području trgovanja ljudima, ovom se Direktivom usvaja širi pojam definicije trgovanja ljudima od onoga iz Okvirne odluke 2002/629/PUP, te su stoga u njoj sadržani dodatni oblici iskorištavanja.⁶⁴

Članak 1. Direktive određuje predmet njezina interesa pa slijedom toga navodi da se Direktivom uspostavljaju minimalna pravila u pogledu definiranja kaznenih djela i kazni u području trgovanja ljudima. Njome se također uvode zajedničke odredbe, uzimajući u obzir pitanje spolova, radi jačanja sprječavanja ovog kaznenog djela i zaštite žrtava trgovanja ljudima.

Članak 2. Direktive odgovara čl. 4. Konvencije Vijeća Europe, ali proširuje definiciju na prosjačenje i odstranjivanje organa. Kao što je navedeno u recitalu Direktive, jedan od ciljeva kod donošenja Direktive jest bilo proširiti primjericnu listu oblika iskorištavanja. Nadalje konstatira da se izraz „iskorištavanje kaznenih djela” treba smatrati iskorištavanjem osobe da počini, između ostalog, džeparenje, krađu u trgovinama, prodaju droge i druga slična djela koja podliježu kaznama i predstavljaju financijski dobitak. Definicijom se također pokriva trgovanje ljudima za potrebe odstranjivanja organa, što predstavlja tešku povredu ljudskog dostojanstva i fizičkog integriteta te druga ponašanja kao što je nezakonito posvajanje ili prisilni brak, u mjeri u kojoj ispunjavaju temeljne elemente trgovanja ljudima.⁶⁵

Članak 3. Direktive odgovara čl. 21. Konvencije, ali proširuje odredbu i na poticanje.

Članak 5. Direktive odgovara čl. 22. Konvencije, ali sljedeća odredba sadržana u čl. 6. ide još dalje od Konvencije, izričući sankcije za pravne osobe.

Članak 8. Direktive određuje da su države dužne, u skladu sa svojim pravnim sustavom, predvidjeti potrebne mjere kako bi osigurale da nadležna tijela imaju ovlaštenje nepokretanja kaznenog ili prekršajnog postupka ili neizricanja sankcija žrtvama „trgovanja ljudima za njihovo sudjelovanje u kriminalnim aktivnostima koje su bili prisiljeni počinuti, a što je bila izravna posljedica podvrgavanja bilo kojem obliku trgovanja ljudima“.⁶⁶ Klauzula je istaknuta kao pravni standard u Direktivi i Konvenciji Vijeća Europe no nije propisana kao izričita obveza država stranaka u Konvenciji Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog

⁶⁴ Recital br. 30. Direktive 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća.

⁶⁵ Recital br. 11. Direktive 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća.

⁶⁶ Munivrana Vajda, M., ... [et. al.], Nekažnjavanje žrtava trgovanja ljudima u Hrvatskoj – pravni standard kao fikcija ili stvarnost, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 53, br. 4(2016)., str. 995.

kriminaliteta i podredno njezinom protokolu za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom.

Usporedbom Direktive i Konvencije Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima razvidno je da su ostale odredbe manje više slično napisane, s istim ciljem na umu. U obrazloženjima koja prethode Direktivi, navedeno je da se ona nadovezuje na Konvenciju Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima, te da se smatra tzv. ‘dodanom vrijednošću’ u odnosu na Konvenciju. Međutim, Direktiva je automatski obvezujuća za države članice, dok Konvencija obvezuje samo potpisnice. Samim time i činjenicom da je proširila odredbe sadržane u Okvirnoj odluci, Europska zajednica donoseći ovu Direktivu, pokazala je da ozbiljno shvaća problem trgovanja ljudima, kao i zaštitu žrtava.

U sljedećem poglavlju bit će riječi više o kaznenom djelu trgovanja ljudima u hrvatskom Kaznenom zakonu iz 2013. godine, koje je utemeljeno upravo na posljednja dva obrađena dokumenta u ovome radu, Konvenciji Vijeća Europe i Direktivi Europske Unije 2011/36/EU o sprječavanju i borbi protiv trgovanja ljudima te zaštiti žrtava iz 2011. godine.

4. KAZNENO DJELO TRGOVANJA LJUDIMA U HRVATSKOM KAZNENOM ZAKONODAVSTVU

4.1. Inkriminiranje trgovanja ljudima u Kaznenom zakonu iz 1997. godine

Prvi kompletni Kazneni zakon, Hrvatski Sabor donio je 1997. godine. On je stupio na snagu 01.01.1998. godine. Ova odredba preuzeta je iz Osnovnog Krivičnog zakona Republike Hrvatske⁶⁷ koji je ropstvo inkriminirao u čl. 134., u glavi pod nazivom Krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnoga prava. Kazneno djelo trgovanja ljudima od donošenja Kaznenog zakona iz 1997. do danas, prošlo je kroz nekoliko izmjena. KZ iz 1997. godine je regulirao trgovanje ljudima i ropstvo u čl. 175. pod nazivom „Uspostava ropstva i prijevoz robova“. Kazneno djelo iz čl. 175. glasilo je:

(1) Tko kršeći pravila međunarodnoga prava stavi drugoga u ropski ili njemu sličan odnos ili ga drži u takvom odnosu, kupi, proda, preda drugoj osobi ili posreduje u kupnji, prodaji ili predaji takve osobe ili potiče drugoga da proda svoju slobodu ili slobodu osobe koju uzdržava ili se o njoj brine,

kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

⁶⁷ Osnovni Krivični zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 31/93.

(2) Tko kršeći pravila međunarodnoga prava stavi drugoga u ropски ili njemu sličan odnos ili ga drži u takvom odnosu, kupi, proda, preda drugoj osobi ili posreduje u kupnji, prodaji ili predaji takve osobe ili potiče drugoga da proda svoju slobodu ili slobodu osobe koju uzdržava ili se o njoj brine,

kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(3) Tko kršeći pravila međunarodnoga prava kupi, proda, preda drugoj osobi ili posreduje u kupnji, prodaji ili predaji djeteta ili maloljetne osobe radi posvojenja, transplantacije organa, iskorištavanja maloljetničkog rada ili u druge nedozvoljene svrhe,

kaznit će se kaznom zatvora najmanje pet godina.

(4) Tko kršeći pravila međunarodnoga prava prevozi osobe koje se nalaze u ropskome ili njemu sličnom odnosu,

kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Odredbom su obuhvaćene radnje kupnje, prodaje, predaje, prevoženja, poticanja i posredovanja u kupnji, prodaji ili predaji. Zakon izriječno navodi i cilj takvog ponašanja, a koji se sastoji od uspostave ropstva ili njemu sličnog odnosa. Međutim, u st. 2., koji regulira situaciju kada je kazneno djelo ropstva učinjeno prema djetetu, poimence navodi tri moguće svrhe iskorištavanja poput, prisilnog rada ili nedopuštenog presađivanja dijelova ljudskog tijela, te posvojenja.

Ovakav opis kaznenog djela jest nedovoljan i ne dovodi do zadovoljavajućih rezultata, ako je postojala namjera zakonodavca da inkriminira i trgovanje ljudima. Činjenica jest da članak nosi naziv ropstvo i uspostava ropstva, te da je sadržajno bliži današnjem članku 105. koji inkriminira ropstvo. Međutim čini se da je namjera zakonodavca bila i inkriminacija trgovanja ljudima što možemo iščitati iz čl. 2. koji poimence navodi neke oblike iskorištavanja koji su sadržani u današnjem članku o trgovanju ljudima. No nedovoljan je u tolikome što ne navodi radnje počinjenja, poput oblika vrbovanja i načine nadzora nad žrtvom. Nadalje nedostaju i sredstva koja počinitelji koriste nad žrtvom kako bi dobili njezin pristanak poput prisile, obmane, otmice, prijevare i drugih. Ako u obzir uzmemo godinu donošenja ovoga zakona, odnosno činjenicu da je čl. 175. posljedica preuzimanja odredbe iz Krivičnog zakona SFRJ⁶⁸ koji je donesen 1977. godine, ovakvi nedostaci nisu začuđujući, jer u tom razdoblju trgovanje ljudima nije poprimilo razmjere o kojima govorimo danas, a naročito ne u Hrvatskoj. U prilog tome, govori i činjenica da ni međunarodna zajednica nije još, u to vrijeme, donijela jedan sveobuhvatni dokument kojim bi inkriminirala trgovanje ljudima.

⁶⁸ Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Službeni list SFRJ, br. 44/1976.

Novim izmjenama Kaznenog zakona koje su uslijedile 2003. godine⁶⁹ došlo je do značajnih promjena u svezi s bićem kaznenog djela trgovanja ljudima. Promijenjen je i naziv čl. 175., koji je nosio naslov „Uspostava ropstva i prijevoz robova“. Međutim, kako je taj Zakon, Ustavni sud ukinuo⁷⁰, o njemu dalje u ovome radu neće biti riječi.

U nastojanju usklađivanja hrvatskog zakonodavstva s pravnom stečevinom 2004. godine dolazi do izmjene KZ-a⁷¹. Donesen je novi čl. 175. čiji se naziv i sadržaj mijenja, te je glasilo „Trgovanje ljudima i ropstvo“. Time je došlo do usklađivanja hrvatskog zakonodavstva sa odredbama koje su definirale trgovanje ljudima u Konvenciji UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta i pripadajućem protokolu za sprječavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom. Kazneno djelo iz čl. 175. glasilo je:

(1) Tko kršeći pravila međunarodnog prava uporabom sile, ili prijetnjom uporabe sile, prijevarom, otmicom, zlouporabom položaja bespomoćnosti ili ovlasti ili na drugi način vrbuje, kupi, proda, preda, prevozi, prevede, potiče ili posreduje u kupnji, prodaji ili predaji, skriva ili prima osobu radi uspostave ropstva ili njemu sličnog odnosa, prisilnog rada ili služenja, seksualnog iskorištavanja, prostitucije ili nedopuštenog presađivanja dijelova ljudskog tijela, ili tko osobu drži u ropstvu ili njemu sličnom odnosu,

kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(2) Tko kršeći pravila međunarodnog prava vrbuje, kupi, proda, preda, prevozi, prevede, potiče ili posreduje u kupnji, prodaji ili predaji, skriva ili prima dijete ili maloljetnu osobu radi uspostave ropstva ili njemu sličnog odnosa, prisilnog rada ili služenja, seksualnog iskorištavanja, prostitucije ili nedopuštenog presađivanja dijelova ljudskog tijela, ili tko dijete ili maloljetnu osobu drži u ropstvu ili njemu sličnom odnosu,

kaznit će se kaznom zatvora od najmanje pet godina.

(3) Ako je kazneno djelo iz stavka 1. ili 2. ovoga članka počinjeno u sastavu grupe ili zločinačke organizacije ili je počinjeno u odnosu na veći broj osoba, ili je prouzročena smrt jedne ili više osoba, počinitelj

će se kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

(4) Bez utjecaja je na postojanje kaznenog djela iz stavka 1. i 2. ovoga članka okolnost je li osoba pristala na prisilni rad ili služenje, seksualno iskorištavanje, ropstvo ili ropstvu sličan odnos ili nedopušteno presađivanje dijelova svoga tijela.

⁶⁹Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, Narodne novine, br. 111/03.

⁷⁰Odluka Ustavnog suda o ukidanju Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, Narodne novine, br. 190/2003.

⁷¹Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, Narodne novine, br. 105/04.

Prvu izmjenu pronalazimo već u čl. 1. u kojemu su unijeta sredstva, odnosno način na koji počinitelj postupa. A to su, uporaba sile ili prijetnje, prijevara, otmica, zlouporaba položaja bespomoćnosti ili ovlasti. Kako i sam zakon konstatira, to nisu jedina sredstva koja počinitelj može koristiti prema žrtvi. Izrazom „ili na drugi način“, zakonodavac je ostavio mogućnost da se radnja počinjenja izvrši i nekim drugim sredstvima.

Promjena se uočava i kod nabiranja radnji počinjenja, kojih prije nije uopće bilo, a to su: vrbovanje, kupnja, prodaja ili predaja, prevoženje, prevođenje, poticanje ili posredovanje u kupnji, prodaji ili predaji, te skrivanje i primanje žrtava. Nadalje dodani su neki od mogućih oblika iskorištavanja, poput, prisilnog rada i služenja, seksualnog iskorištavanja, prostitucije te nedopuštenog presađivanja dijelova ljudskog tijela.

U stavku 2. koji se odnosi na inkriminaciju postupaka usmjerenih prema djetetu kao žrtvi, također se mijenja biće kaznenog djela, u onoj mjeri u kojoj je to učinjeno u st. 1., ali s tom iznimkom što uopće nisu navedena sredstva kao u st. 1. To je u potpunosti u skladu s člankom 3.c Protokola za sprječavanje trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, no nešto više riječi o tome bit će dalje u radu. Sankcija je, međutim, jedini nepromijenjeni dio.

Dodan je st. 3. koji je bio usmjeren na učinkovito sankcioniranje organiziranog kriminaliteta. Naime, ta odredba izravna je posljedica implementiranja Konvencije UN-a u hrvatsko zakonodavstvo, s obzirom da je Konvencija o organiziranom kriminalitetu donesena kako bi se države međusobnom suradnjom uspješno borile protiv zločina za koje se smatra da su toliko kompleksni da je skoro pa nemoguće da iza toga može stajati jedna ili dvije osobe, već da se radi o organiziranim i uigranim grupama. To je ujedno i jedan od razloga zašto je takva kaznena djela teško otkriti, ali i procesuirati. Prijašnji st. 3. koji je inkriminirao prijevoz robova je brisan.

Stavak 4. izražava daleko najvažniju odredbu u svezi s trgovanjem ljudima. Naime, žrtva živi u konstantnom strahu od osobe koja ju iskorištava. Sustavni psihički i fizički oblici maltretiranja sprječavaju žrtvu da pobjegne, te da se obrate policiji ili nekom drugome za pomoć. S tim u svezi, nije teško vjerovati da i ako kazneno djelo bude otkriveno, da će žrtva strahovati priznati ili svjedočiti protiv počinitelja. Prema tome, zakonodavac je ovom odredbom prepoznao narav kaznenog djela trgovanja ljudima. Prije ove odredbe bilo je jednostavnije za počinitelja osloboditi se krivnje, prenošenjem tereta na žrtvu konstatirajući da je ona sama izabrala takve uvjete rada. Navedeno bi dovelo do procesuiranja i kažnjavanja žrtve zbog počinjenja kaznenih djela koja su zapravo bila oblik iskorištavanja od strane počinitelja.

Zakonodavcu je potom trebalo dvije godine kako bi inkriminirao i korištenje usluga žrtvi trgovanja ljudima. To je učinjeno izmjenama Kaznenog zakona 2006. godine⁷² člankom 43.

Ovdje se traži izravna namjera jer je djelo kažnjivo ako korisnik usluga zna da je osoba žrtva trgovanja ljudima i hoće, odnosno pristaje na korištenje usluga od takve osobe. Ovakva odredba je od iznimne važnosti jer potražnjom za ovakvim tipom usluga se potiče trgovanje ljudima. Prema tome, možemo reći da je ova odredba i preventivnog karaktera, odnosno ona koja služi da bi se uspješno borili protiv rastućeg broja žrtava trgovanja ljudima. Međutim, iako nije upitna ni važnost ni korisnost ovakve odredbe sa stajališta prevencije, pitanje je zašto je zakonodavcu trebalo dvije godine da prepozna potrebu za njezinim donošenjem. Rezultat ne donošenja ovakve odredbe od strane zakonodavca, pri prvoj izmjeni čl. 175. očito je slijepo praćenje odredbi međunarodnih instrumenata. To je razvidno iz činjenice, da je čl. 175. izmijenjen u smjeru u kojem bi obuhvaćao inkriminacije propisane Konvencijom Ujedinjenih naroda, a ona ovakvu odredbu ne sadržava.

Međutim Konvencija Vijeća Europe koje je Republika Hrvatska potpisnica, a koja je donesena 2005. godine takvu odredbu sadržava u svom čl. 19. Prema tome, iako je stupila na snagu 2008. godine, zakonodavac je uvrštenjem ove odredbe u čl. 175. zasigurno želio uskladiti hrvatsko zakonodavstvo s pravnom stečevinom jer je to naposljetku i jedan od uvjeta za pristup Europskoj uniji, s kojom smo mi, u to vrijeme, vodili pregovore. Daljnje izmjene uslijedile su već 2008. godine⁷³, člankom 15. koji je dodao riječi: „nezakonitog posvojenja djeteta“.

Nezakonito posvajanje djeteta raširen je oblik iskorištavanja, te svakako treba biti naveden unutar zakona. S druge strane, taj oblik iskorištavanja svakako nije novost. Prema tome, zakonodavac je trebao razmisliti o svim mogućim oblicima iskorištavanja i nadopuniti zakon u tom smjeru. Ovdje spadaju i neki drugi oblici koji nisu nadopunjeni, čak ni nakon izmjena kao što su primjerice prisilni brak ili korištenje djece u ratu. Samom činjenicom što u Republici Hrvatskoj nema prijava, a prema tome niti osuda za korištenje djece u ratu ili za nezakonito posvajanje, ne znači da ih neće biti u budućnosti i da one ne bi trebale imati mjesto u zakonu. Ni prisilni brak⁷⁴ kao oblik iskorištavanja djece nije naveden u zakonu, iako je prijavljeno nekoliko slučajeva tog oblika iskorištavanja u Republici Hrvatskoj. Iz priloženog je vidljivo da zakonodavac često mijenja odredbe zakona i unosi nove oblike iskorištavanja. Takvo postupanje uvelike oslabljuje pravnu sigurnost.

Nadalje, novina se nalazi u promijenjenom st. 3 gdje se radi o kvalificiranom obliku djela s propisanom kaznom zatvora od najmanje pet godina ili kaznom dugotrajnog zatvora ukoliko ga je počinila službena osoba u obavljanju svoje službe. Može se konstatirati da je ovakva odredba posljedica sve većih izjava žrtvi kako pretežito policija, ali i druge službene

⁷² Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, Narodne novine, br. 71/06.

⁷³ Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, Narodne novine, br. 152/08.

⁷⁴ VSRH, I KŽ 274/13-7 od 24. ožujka 2015.

osobe, primaju novac od strane počinitelja ili usluge od žrtvi kako ne bi podnijeli prijavu o stvarnom stanju stvari ili uhitili počinitelje. To se naročito odnosi na pripadnike mirovnih misija te profesionalne vojnike i njihovom primanju usluga od strane žrtvi i mita od strane počinitelja, kako stvar ne bi objelodanili. O tome je već bilo riječi ranije u radu.

Nakon svega navedenoga, razvidno je da postoji nekoliko mana koje zakonodavac nije prepoznao. Prvi su, svakako, oblici iskorištavanja. Tu spada prisilni brak, kaznena djela koja najčešće djeca moraju činiti na nagovor počinitelja, kao što su krađe ili prodavanje droge. Oblici iskorištavanja trebali bi obuhvatiti i iskorištavanje djece u ratu ili primjerice iskorištavanje ljudi i djece za proizvodnju pornografskog sadržaja.

Iako zakon sadržava riječi „ropstvu ili njemu sličnom odnosu“, oblici u kojima se žrtva može iskorištavati trebali bi se detaljnije objasniti. Upravo iz već navedenog razloga, koji se ne može dovoljno naglasiti, a to je procesuiranje počinitelja. Naime, sigurnije je imati primjeričnu listu, kao što to neki zakoni⁷⁵ koji se bave drugom tematikom sadržavaju, kako ne bi bilo nedoumice što spada, a što ne spada pod trgovanje ljudima, nego takvu listu ne imati.

Nadalje, učestalo mijenjanje zakona, točnije što se odredbe o trgovanju ljudima tiče, se činilo otprilike jednom u dvije godine, a to može dovesti do dva zaključka. Prvi jest, da zakonodavac konstantno radi na poboljšanju bića kaznenog djela, prateći trendove u svijetu kako bi se ovo kazneno djelo moglo lakše i efikasnije procesuirati na sudu. Drugi zaključak jest, da se samo prate svjetski trendovi i kako bi to zapravo trebalo u Hrvatskoj izgledati, da bi mogli konkurirati drugim zemljama. Da se zapravo misli „svojom glavom“ o žrtvama i o razarajućim posljedicama ovog kaznenog djela, te o problemima kojima trgovanje ljudima rezultira, a ne samo o suhoparnom usklađivanju zakonodavstva s pravnom stečevinom, možda se ta odredba ne bi mijenjala tako često, već bi se problemu pristupilo koherentnije.

Napokon, 2011. godine donesen je novi KZ, koji je stupio na snagu 1. siječnja 2013. godine. Njime je članak 175. „rastavljen u dva djela“, te su sada Ropstvo i Trgovanje ljudima dva zasebna kaznena djela. Promjena je uslijedila i u čl. 107. pod nazivom Trgovanje dijelovima ljudskog tijela i ljudskim zamecima koje je postalo zasebno kazneno djelo. Takvo, novo kazneno djelo trgovanja ljudima koje će se razmotriti u sljedećem poglavlju, ispravlja neke dosad napomenute nedostatke. Stavlja naglasak na razliku između trgovanja ljudima i ropstva. Međutim, iako je taj zakon i danas na snazi te odredba kroz sedam godina nije prošla kroz nikakve izmjene, i tamo pronalazimo nekoliko spornih točaka koje bi se trebale izmijeniti.

⁷⁵ Primjerice, Zakon o zaštiti potrošača u svome čl. 35. i 36. sadržava detaljne primjerične liste koje se koriste za razjašnjavanje nedoumice koja se točno ponašanja smatraju kaznenim djelom, a koja su inkriminirana tim zakonom.

4.2. Kazneno djelo trgovanja ljudima iz čl. 106. u Kaznenom zakonu iz 2011. godine

Kazneno djelo trgovanja ljudima iz čl. 106. donijelo je mnoge novine u odnosu na KZ iz 1997., od kojih je prva svrstavanje tog djela u IX. Glavu KZ-a pod nazivom „Kaznena djela protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva“. Ova glava sadržava najteža kaznena djela koja su u KZ iz 1997. bila obuhvaćena glavom XIII. pod nazivom Kaznena djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom. Inkriminacija tih kaznenih djela proizašla je iz međunarodnih Konvencija, ali takav pristup zakonodavca široko je kritiziran. Najglasnija kritika protiv ovakve podjele jest činjenica da neka kaznena djela koja su preuzeta iz međunarodnih Konvencija nisu svrstana u tu glavu Kaznenog zakona, iako bi prema kriteriju izvora predstavljala kaznena djela protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom. A druga kritika, leži u mišljenju nekih autora da se zločinima prema međunarodnom pravu mogu smatrati samo kaznena djela iz nadležnosti Međunarodnog kaznenog suda, a to su genocid, ratni zločini, zločini protiv čovječnosti i agresija.⁷⁶ Novi KZ čini se da je prepoznao potrebu za izmjenom, a isto tako ta glava u novom KZ-u je prva glava u posebnom dijelu. Neki autori smatraju da je stavljajući glavu IX. na sam vrh posebnog dijela kaznenog zakona, zakonodavac htio naglasiti težinu ovih kaznenih djela, koji iako povrjeđuju i individualna pravna dobra, povrjeđuju i čovječnost odnosno dostojanstvo cijelog ljudskog roda.⁷⁷ S druge strane, neki autori navode da je naziv glave podložan kritici. Naime, i neka druga kaznena djela izravno vrijeđaju ljudsko dostojanstvo žrtve, kao što je, primjerice, silovanje. No, uzimajući u obzir narav kaznenih djela sadržanih u glavi IX., smatra se da pojam ljudskog dostojanstva, ne označava ljudsko dostojanstvo individualne žrtve, već dostojanstvo čitavog ljudskog roda.⁷⁸ S time se slažu i neki drugi autori koji nadodaju da ovaj izraz kaznena djela protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva, odvjetnici zbog svoje sadržajne retorike, promatraju samo kao tehnički termin, ali termin „čovječanstva“ treba promatrati kao nešto univerzalno i od velike važnosti⁷⁹.

Kazneno djelo trgovanja ljudima iz čl. 106. utemeljeno je na Konvenciji Vijeća Europe te okvirnoj odluci Europske Unije 2002/629/PUP o trgovanju ljudima iz 2002. odnosno Direktivi Europske Unije 2011/36/EU o sprječavanju i borbi protiv trgovanja ljudima te zaštiti žrtava iz 2011. godine, kojom je zamijenjena Okvirna odluka Vijeća 2002/629/PUP.

⁷⁶ Munivrana Vajda, M., Međunarodni zločini prema novom Kaznenom zakonu, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 19, br. 2(2012), str. 822.

⁷⁷ Derenčinović, D., ... [et. al.], Posebni dio kaznenog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013., str. 2.

⁷⁸ Munivrana Vajda, M., op. cit., str. 825.

⁷⁹ Ahmedi, S., The Distinctive Legal Features of Crimes Against Humanity, European Journal of Interdisciplinary Studies, Faculty of Law Tetova, vol. 2, br. 2(2016), str. 126.

Članak. 106. KZ-a iz 2011. glasi:

(1) Tko uporabom sile ili prijetnje, obmanom, prijevarom, otmicom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa ovisnosti, davanjem ili primanjem novčane naknade ili druge koristi radi dobivanja pristanka osobe koja ima nadzor nad drugom osobom, ili na drugi način vrbuje, preveze, prevede, skriva ili prima osobu ili razmjenjuje ili prenosi nadzor nad osobom radi iskorištavanja njezinog rada putem prisilnog rada ili služenja, uspostavom ropstva ili njemu sličnog odnosa, ili radi njezinog iskorištavanja za prostituciju ili druge oblike spolnog iskorištavanja uključujući i pornografiju ili za sklapanje nedozvoljenog ili prisilnog braka, ili radi uzimanja dijelova njezinog tijela, ili radi njezinog korištenja u oružanim sukobima ili radi činjena protupravne radnje,

kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(2) Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se tko vrbuje, preveze, prevede, skriva ili prima dijete, ili razmjenjuje ili prenosi nadzor nad djetetom radi iskorištavanja njegovog rada putem prisilnog rada ili služenja, uspostavom ropstva ili njemu sličnog odnosa, ili radi njegovog iskorištavanja za prostituciju ili druge oblike spolnog iskorištavanja uključujući i pornografiju ili za sklapanje nedozvoljenog ili prisilnog braka ili za nezakonito posvojenje, ili radi uzimanja dijelova njegovog tijela, ili radi njegovog korištenja u oružanim sukobima.

(3) Ako je kazneno djelo iz stavka 1. ovoga članka počinjeno prema djetetu, ili je kazneno djelo iz stavka 1. ili 2. ovoga članka počinila službena osoba u obavljanju svoje službe, ili je počinjeno u odnosu na veći broj osoba, ili je svjesno doveden u opasnost život jedne ili više osoba,

počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri do petnaest godina.

(4) Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se tko znajući da je osoba žrtva trgovanja ljudima koristi njezine usluge koje su rezultat jednog od oblika njezinog iskorištavanja navedenog u stavku 1. i 2. ovoga članka.

(5) Tko s ciljem omogućavanja počinjenja djela iz stavka 1., 2. i 3. ovoga članka zadrži, oduzme, sakrije, ošteti ili uništi putnu ispravu ili ispravu o dokazivanju identiteta druge osobe,

kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

(6) Za pokušaj kaznenog djela iz stavka 5. ovoga članka počinitelj će se kazniti.

(7) Pristanak na iskorištavanje same osobe na čiju štetu je trgovanje ljudima počinjeno bez utjecaja je na postojanje tog kaznenog djela.

Definicija kaznenog djela u KZ-u sadrži tri konstitutivna elementa. Prvi element je radnja počinjenja koja odgovara na pitanje što je učinjeno, drugi element je sredstvo koji objašnjava kako je djelo počinjeno i treći element je cilj djelovanja tj. oblik iskorištavanja koji konstatira zašto je djelo počinjeno. Organizacija Ujedinjenih naroda jednako navodi da moraju

biti zadovoljena ova tri elementa kako bi neko djelo predstavljalo trgovanje ljudima.⁸⁰

Radnja počinjenja sastoji se u vrbovanju, prevoženju, prevođenju, skrivanju, primanju, razmjenjivanju ili prenošenju nadzora nad osobom koja je žrtva ovog kaznenog djela. Dovoljna je i jednokratna radnja počinitelja odnosno ne moraju biti provedene sve radnje koje su ovdje navedene. To je i logično, s obzirom da trgovanje ljudima predstavlja kompleksno kazneno djelo i u većini slučajeva pri njegovom počinjenju radi se o više osoba koje sudjeluju u radnjama počinjenja. Primjerice, jedan od modaliteta postupanja može biti slijedeći: jedna osoba vrbuje žrtvu i prevozi je, dok ju druga skriva, što se često dešava kada žrtva prelazi više zemalja do zemlje odredišta, te potom kada žrtva dođe u zemlju odredišta izapočne njezino iskorištavanje treća osoba vrši nadzor nad njome.

U odnosu na čl. 175. KZ iz 1997. godine u čl. 106. KZ iz 2011. godine izostavljene su riječi „kršeći pravila međunarodnoga prava“ koja je predstavljala blanketnu normu tj. onu koja u svom opisu upućuje na pravila međunarodnoga prava. Izbrisane su riječi „prijetnjom uporabe sile“. Ovakvo koncipirana odredba proširuje prijetnju i na neke druge situacije, a ne samo na prijetnje uporabom sile. Zakonodavac je prepoznao potrebu za proširenjem ove odredbe, naime poznato je da počinitelj ne mora prijetiti žrtvama samo upotrebljavajući silu, već tu u obzir dolaze, i često se koriste i „psihičke prijetnje“. Primjerice, žrtvama se prijeti da ako se budu opirale da će počinitelj usmrtiti njihove bližnje ili im se prijeti religijskim obredima. Dakle, neke prijetnje koje počinitelj koristi da bi vršio nadzor nad žrtvama, o kojima je bilo riječi ranije u radu, mogu počiniteljima poslužiti i za dobivanje pristanka od žrtve.

Nakon prijetnje, slijede riječi obmanom i prijevarom. Uvrštena je obmana kao jedan od načina izvršenja ovog kaznenog djela. Naime, prijevaru možemo definirati u slučaju trgovanja ljudima, kao namjeru od strane počinitelja da se žrtvu dovede u zabludu ili je se održava u zabludi da bi ista dala svoj pristanak koji na kraju vodi iskorištavanju od strane počinitelja. Autori navode da obmana, za razliku od prijekare ne mora nužno imati materijalni cilj.⁸¹

U odnosu na prethodnu inkriminaciju kaznenog djela iz čl. 175. Kaznenog Zakona iz 1997., trenutno važeći čl. 106. u sebi sadrži cijeli niz načina na koji počinitelj može postupati. Počinitelj tako može zlouporabiti ovlast ili teški položaj ili odnos ovisnosti, davanjem ili primanjem novčane naknade ili druge koristi radi dobivanja pristanka osobe koja ima nadzor nad drugom osobom. Ovakav opis sredstava završava sa rečenicom „ili na drugi način“ te prema tome predstavlja generalnu klauzulu jer zakon ostavlja mogućnost da se ta radnja počinjenja

⁸⁰ Pavlović, Š., Kazneni zakon: zakonski tekst-komentari-sudska praksa-pravna teorija, Libertin naklada, Rijeka, 2015., str. 566.

⁸¹ Turković, K., ... [et. al.], Komentar Kaznenog zakona, Narodne novine, Zagreb, 2013., str. 156.

izvrši i drugim sredstvima.⁸² Protokol UN-a ne sadržava generalnu klauzulu. Isto vrijedi i za Konvenciju Vijeća Europe te okvirnu odluku i Direktivu Europske unije o trgovanju ljudima. Ta tri dokumenta, kao i stari KZ iz 1997. godine ne sadržava niti zlouporabu „odnosa ovisnosti“. Naš zakonodavac prepoznao je ovo sredstvo kojim počinitelj postupa, koji je ujedno i veoma raširen, naročito kada govorimo o sklapanju prisilnih brakova. Naime, školski je primjer situacija u kojoj roditelji, zlouporabljaju odnos ovisnosti koji njihova djeca imaju prema njima, te prodaju svoju djecu drugima kako bi sebi priskrbili novčanu korist, otplatili neki obiteljski dug ili uslijed velikog siromaštva svome djetetu omogućili „život bolji od njihovog“. Naime, važnost inkriminiranja ovakvog ponašanja leži u činjenici da i u Hrvatskoj nailazimo na mnoge primjere prisilnog sklapanja brakova posebice među djecom romske populacije. Neki autori navode, da se takvo ponašanje čak i tolerira kao dio tradicije određenih društvenih skupina.⁸³

Nadalje, Direktiva Europske Unije o trgovanju ljudima, Protokol o sprječavanju i kažnjavanju trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom te Kazneni zakon iz 1997. godine, koriste se riječima „zlouporabom položaja bespomoćnosti“. Konvencija Vijeća Europe daje drukčiju konstataciju i navodi „zlouporabu osjetljivog položaja“, dok, novi KZ navodi „zlouporabu teškog položaja“. Samo Direktiva u čl. 2. st. 2. definira takav položaj navodeći da je to stanje u kojem dotična osoba nema drugu stvarnu ili prihvatljivu mogućnost, osim da se podvrgne zlouporabi kojoj je izložena“. Primjerice, čest je slučaj da se žrtva nađe u prilici da pobjegne od počinitelja, dakle ona ima stvarnu mogućnost da izbjegne zlouporabu kojoj je izložena. Međutim, kako je već ranije navedeno, mehanizmi kontrole poput fizičkog nasilja ili psihičkog, kroz prijetnje i ucjene, koji se koriste nad žrtvom trgovanja ljudima kako bi ju se spriječilo na takve pothvate, objašnjavaju da bijeg nije prihvatljiva mogućnost. Prema tome, izrazom „prihvatljivu mogućnost“ vjerojatno su se htjele pokriti sve situacije koje se ne bi mogle pokriti izrazom „stvarna mogućnost“.

Kod trećeg elementa odnosno oblika iskorištavanja počinitelj postupa radi iskorištavanja osobe. Oblici iskorištavanja navedeni u novom KZ-u odgovaraju oblicima iskorištavanja navedenima u Konvenciji Vijeća Europe, Protokolu i Direktivi, ali ih i proširuje. Takvo proširenje je logično s obzirom da ti dokumenti ostavljaju državama mogućnost da svojim zakonom prošire oblike iskorištavanja.⁸⁴ Novim KZ-om je ispravljen nedostatak KZ-a iz 1997. koji nije naveo oblike iskorištavanja poput, nedozvoljenog ili prisilnog braka, prisiljavanje

⁸² Pavlović, Š., op. cit., str. 568.

⁸³ Munivrana Vajda, M., Sudska praksa, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, vol. 24, br. 2(2017), str. 727.

⁸⁴ Cvitanović, Leo ... [et. al.], Kazneno pravo: posebni dio, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2018., str. 55.

osobe da sudjeluje u oružanom sukobu ili prisiljavanje osobe na činjenje protupravne radnje. Odredba je proširena u tolikome što inkriminira i korištenje osobe za stvaranje pornografskog materijala.

Stavak 2 odnosi se na inkriminaciju postupaka usmjerenih prema djetetu kao žrtvi. Kada je žrtva djeteta sredstvo nije potrebno, već je dovoljno dokazati samo dva elementa – postojanje radnje počinjenja i cilja iskorištavanja. Razlog tomu je činjenica da su djeca u podređenom odnosno ovisnom položaju prema odraslima s obzirom na njihovu dob i zrelost, pa je očito da tu počinitelj ima više prostora za manipulaciju zbog njihove lakovjernosti i ranjivosti.⁸⁵ Nadalje, st. 3. izriče veću kaznu prema počiniteljima ako su sadržana sva tri konstitutivna elementa, a žrtva trgovanja ljudima je dijete ili ako ga počini službena osoba u obavljanju svoje službe te ako se počini u odnosu na veći broj žrtava. Dakle, u tom slučaju radi se kvalificiranom obliku kaznenog djela, prema tome propisana kazna zatvora iznositi će od tri do petnaest godina.

U stavku 2. i stavku 3. mijenjala se sankcija. Naime, KZ iz 1997. godine navodi minimalnu kaznu zatvora od 5 godina, dok KZ iz 2011. godine smanjuje minimalnu kaznu zatvora na 3 godine, te nadalje utvrđuje mogućnost kažnjavanja u rasponu od 3 do 15 godina. S obzirom na, posebnu ranjivost djece zbog njihove dobi i zrelosti te položaja ovisnosti prema odraslim osobama, ovakav odgovor zakonodavca nije prihvatljiv. Još k tome, što je zabilježen porast trgovanja djecom u zadnjih nekoliko godina⁸⁶, prema tome nejasno je s kojom je mišlju išao zakonodavac smanjujući ovu sankciju. Zbog osobite težine ovoga Kaznenog djela, minimalna kazna mogla je ostati 5 godina, s time da bi raspon kazne onda bio od 5 do 15 godina. U novom KZ-u navedeni su kvalificirani oblici po uzoru na stari KZ, međutim izostavljeno je počinjenje kaznenog djelu u sastavu grupe ili zločinačke organizacije, te je sankcija za postupanja službenih osoba također, iz nekog nejasnog razloga, smanjena.

Stavak 4 koji inkriminira korištenje usluga koje je žrtva trgovanja natjerana pružati ljudima je pojednostavljen. U odnosu na stari KZ, ovdje se ne navode poimence oblici iskorištavanja, što je bilo i nepotrebno, već se samo referiraju na oblike iskorištavanja sadržane u st. 1 i st. 2. Međutim, novina je povećanje sankcije. Naime, sankcija je izjednačena sa sankcijom za trgovanje ljudima iz čl. 1. jer se, prema nekim autorima, ovakvim ponašanjem potiče trgovanje ljudima,⁸⁷ pa prema tome ova je odredba preventivnog karaktera.

⁸⁵ Lakovjernost i ranjivost djece najbolje je prikazana u dokumentarnom filmu o žrtvama trgovanja u Mumbaiju (Caged until 'broken': life for Mumbai's prostitutes), Žrtva trgovanja koja sada ima trideset godina, bila je prodana od strane svoga susjeda s jedanaest godina, bila je toliko siromašna da je pristala otići raditi u drugi grad kao spremačica za 5 dolara tjedno 12 sati dnevno, no on ju je kasnije prodao osobi koja ju je tjerala na prostituciju. Druga je žrtva imala 10 godina kada je otišla s osobom koja joj je na putu do škole ponudila dvije kockice čokolade da pođe s njome.

⁸⁶ Global Report on Trafficking in Persons, op. cit., str. 6.

⁸⁷ Turković, K., [et. al.], op. cit., str. 157.

U stavku 5. propisana je kažnjivost zadržavanja, sakrivanja oštećenja ili uništenja te oduzimanja putne ili druge isprave kojom se dokazuje identitet druge osobe ako se takva radnja poduzima s ciljem omogućavanja počinjenja trgovanja ljudima. Ovaj stavak posljedica je usklađivanja s čl. 20. Konvencije Vijeća Europe. Međutim, čl. 20. Konvencije Vijeća Europe spominje i krivotvorenje te nabavljanje krivotvorene isprave. S obzirom da je krivotvorenje isprave u KZ-u, samostalno kazneno djelo, u st. 5. krivotvorenje nije bilo potrebno posebno inkriminirati. U takvim situacijama bi se dakle, u pravilu, radilo o stjecaju. Kažnjiv je i sam pokušaj tog djela koji je inkriminiran u narednom čl. 6. budući da je za ovo kazneno djelo propisana kazna zatvora do 3 godine, odnosno manja od pet godina zatvora.⁸⁸

Stavak 7. navodi da pristanak žrtve trgovanja ljudima ne isključuje protupravnost kaznenog djela ni u kojem slučaju. St. 7. nešto je pojednostavljen u odnosu na KZ iz 1997. prema uzoru na čl. 4(c) Konvencije Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima. Ovo kazneno djelo služi zaštiti žrtava trgovanja ljudima. Žrtva u pravilu ne bi trebala biti kažnjiva. Problem se javlja jer hrvatsko zakonodavstvo u ovome slučaju nije usuglašeno s međunarodnim izvorima. Naime, u zakon bi trebalo unijeti posebnu odredbu o nekažnjavanju po uzoru na čl.

26. Konvencije Vijeća Europe i Čl. 8. Direktive, međutim unošenje takve klauzule nije obvezujuće za države. Žrtva ne bi trebala biti kažnjiva za ono protupravno ponašanje u onoj u mjeri u kojoj je takvo postupanje izravna posljedica njihovog položaja kao žrtve trgovanja ljudima. Međutim, u nedostatku odredbe o nekažnjavanju, Republika Hrvatska pitanje nekažnjavanja žrtvi trgovanja ljudima rješava putem instituta krajnje nužde.

Danas je poznato nekoliko poredbenih modela nekažnjavanja. To su opći model krajnje nužde ili prisile, posebni kauzalni model i drugi.⁸⁹

Temeljna ideja modela krajnje nužde jest izbjeći kažnjavanje žrtava trgovanja ljudima ukoliko su one bile prisiljene ostvariti obilježja bića određenog kaznenog djela ili prekršaja. Kod ovog modela isključena je protupravnost djela ili je isključena krivnja, ukoliko alternativnih opcija nije bilo, a zlo je manje ili nerazmjerno teže od zla koje je uslijedilo.

Hrvatska dosada nije provela niti jedan kazneni postupak niti su bile podnesene kaznene optužbe protiv osoba koje su identificirane kao žrtve trgovanja ljudima, a koje su u svojstvu žrtve činila protupravna djela, prema tome ne može se sa sigurnošću tvrditi kakve rezultate daje ovaj model u Republici Hrvatskoj.

⁸⁸ Cvitanović, L., [et. al.], op. cit., str. 55.

⁸⁹ Munivrana Vajda, M., op. cit., str. 999.

Mnoge države⁹⁰ odlučile su se na primjenu uzročnog modela. Ovaj se model naziva uzročni model zbog toga što se temelji na ideji da trgovanje ljudima predstavlja uzrok počinjenog kaznenog djela od strane žrtve, tj. žrtva čini neka kaznena djela koja su posljedica njezinog statusa kao žrtve trgovanja ljudima.⁹¹ Taj model podrazumijeva i odredbe u kojima se nalaze neki dodatni uvjeti kako bi se isključila odgovornost ili kazneni progon žrtve trgovanja ljudima. Ti uvjeti se razlikuju od države do države. Neki autori kao tipične okolnosti koje u nekim državama dovode do isključenja kaznene odgovornosti, nekažnjavanja ili nepoduzimanja kaznenog progona protiv žrtve trgovanja ljudima navode sljedeće:

(a) da djelo predstavlja izvršavanje naredbe počinitelja trgovanja ljudima;

(b) da se radi samo o određenim skupinama kaznenih djela (statusna kaznena djela, kaznena djela u vezi s ispravama) ili taksativno nabrojanim kaznenim djelima (prostitucija, protuzakonito prelaženje granice, nezakonit rad, utaja poreza, ropstvo, prisilni rad, prosjačenje, nezakonita trgovina, zlouporaba droga i dr.);

(c) da se radi o teškom slučaju trgovanja ljudima odnosno da trgovanje ljudima uključuje upotrebu nasilja, prisile ili zlouporabu položaja;

(d) da je žrtva doprinijela identifikaciji, pronalaženju ili uhićenju počinitelja trgovanja ljudima;

(e) da je žrtva trgovanja ljudima dijete (do 18 godina).⁹²

Neujednačenost uzročnog modela u državama ozbiljno dovodi u pitanje njegovu primjenjivost. Naime, žrtve mogu biti kažnjene sa nekoliko godina zatvora za nešto za što bi u primjerice susjednoj državi, s istim tradicijskim načelima, bile oslobođene. Tako nešto je apsurdno i sa stajališta da je žrtva često prevožena iz jedne države u drugu i da je u više država počinila ista kaznena djela, a za to bi bila drugačije tretirana. Nadalje, zemlje u kojima su značajno sužene mogućnosti isključenja kaznene odgovornosti žrtvi trgovanja ljudima, mogu djelovati stimulacijski na počinitelje da tu zemlju odaberu kao zemlju odredišta.

Kao treći model naveden je tzv. model izravne primjene. Ovaj model posljedica je načela međunarodnog prava da u dvojbi pri primjeni određenog pravnog propisa, dvojbu treba riješiti sukladno međunarodnom ugovoru koji regulira to područje. Ova metoda još nosi naziv i tumačenje u skladu s međunarodnim pravom. Drugo načelo proizlazi iz europskog prava,

⁹⁰ Neke od država koje primjenjuju uzročni model kao model nekažnjavanja žrtvi trgovanja ljudima su: Argentina, Cipar, Dominikanska Republika, Gruzija, Filipini, Kosovo, Moldavija, Rumunjska i Sjedinjene Američke Države.

⁹¹ Munivrana Vajda., M., op. cit., str. 1002.

⁹² Loc. cit.

poznato kao „tumačenje u skladu s europskim pravom“.⁹³ Izravna primjena čl. 26. Konvencije Vijeća Europe prema nekim autorima bi moglo biti zadovoljavajuće pravno rješenje. Kao objašnjenje navode da izravnoj primjeni kao metodi, ide u prilog činjenica da su u hrvatskom pravnom poretku oni međunarodni ugovori, a koji su potpisani i ratificirani u skladu s Ustavom, po rangu iznad zakona.⁹⁴

Zbog kompleksne naravi kaznenog djela trgovanja ljudima i iz razloga da se naglasak treba staviti na zaštitu žrtava trgovanja ljudima kao što Konvencija Vijeća Europe i Direktiva 2011/36/EU zagovaraju, ovakva neujednačena praksa država ne bi smjela biti dopuštena.

Slijedom svega navedenog, u novom KZ-u unesene su mnoge potrebne promjene. Proširena su sva tri elementa koja čine kazneno djelo trgovanja ljudima. A proširenjem oblika iskorištavanja zakonodavac je pokazao da je prepoznao problem trgovanja ljudima i shvatio kako se on može manifestirati, a nije, kao naizgled sa KZ-om iz 1997. samo „prepisivao“ odredbe iz međunarodnih dokumenata. Međutim, greška je uslijedila zbog izostanka implementacije najvažnije odredbe koja se tiče zaštite žrtava. Prema, tome, Republika Hrvatska mora poduzeti još nekoliko koraka kako bi u potpunosti uskladila svoje zakonodavstvo s pravnom stečevinom. S obzirom na kompleksnost ovog kaznenog djela i procesnih problema koji su s istim povezani treba se konstantno raditi na usavršavanju materijalnog prava kao prve točke polazišta od koje kreće kažnjavanje počinitelja trgovanja ljudima, pa sve do zaštite žrtava i na kraju prevencije trgovanja ljudima.

Jedan od oblika iskorištavanja koji predstavlja treći element definicije trgovanja ljudima obuhvaća i uspostavu ropstva ili njemu sličnog odnosa. Naime, trgovanje ljudima kako smatraju mnogi autori, predstavlja moderni oblik ropstva pa između ova dva kaznena djela često dolazi do preklapanja. Prema tome, u slijedećem poglavlju će više biti riječi o sličnostima i razlici između ova dva kaznena djela.

⁹³ Ibid., str. 1004.

⁹⁴ Loc. cit.

4.3. Razlika između kaznenog djela trgovanja ljudima i kaznenog djela ropstva

Republika je Hrvatska 2003. godine u domaće materijalno kazнено zakonodavstvo kroz izmjenu dotad postojećeg kaznenog djela “Uspostave ropstva i prijevoza robova”, inkriminirala kazнено djelo trgovanja ljudima iz Protokola za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudi, posebice ženama i djecom, te je kazнено djelo iz tadašnjeg čl. 175. imalo naziv “Trgovanje ljudima i ropstvo”, no tek je novim Kaznenim zakonom iz 2011. godine u čl. 106. odredila trgovanje ljudima kao zasebno kazнено djelo i tako ga odvojila od odredbe o ropstvu sadržane u čl. 105 koja glasi:

(1) Tko kršeći pravila međunarodnog prava stavi drugog u ropски ili njemu sličan odnos ili ga drži u takvom odnosu, kupi, proda, preda ili posreduje u kupnji, prodaji ili predaji takve osobe ili potiče drugog da proda svoju slobodu ili slobodu osobe koju uzdržava ili se o njoj brine, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(2) Tko prevozi ljude koji se nalaze u ropskom ili njemu sličnom odnosu, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(3) Tko djelo iz stavka 1. i 2. počini prema djetetu, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.

Kazнено djelo ropstva iz KZ-a iz 2011. godine u odnosu na Kazнено djelo uspostave ropstva i prijevoza robova iz KZ iz 1997. godine, naišlo je na neke izmjene. Članak 1. ostao je isti. U članku 2. koji inkriminira kazнено djelo ropstva u odnosu na dijete promijenjena je sankcija. Naime, minimalna kazna zatvora prije je iznosila pet godina, a u KZ-u iz 2011. to se mijenja. Dolazi do izmjene minimuma kazne, te raspon kazne sada iznosi od tri do petnaest godina. Sankcija je prošla kroz izmjenu koju je prošla i kod kaznenog djela trgovanja ljudima usmjerenog prema djetetu. Pri odmjeravanju kazne, u obzir će se uzimati vrijeme trajanja, u kojem počinitelj drži osobu u tom protupravnom stanju.

Trgovanje ljudima mnogi nazivaju modernim oblikom ropstva, prema tome ne čudi što se ponekad ne pravi razlika između kaznenog djela trgovanja ljudima i kaznenog djela ropstva. Naime, podudaranje pronalazimo kod sankcije, ona je jednaka za kazнено djelo trgovanja ljudima i kazнено djelo ropstva. Razlike se očitavaju u tome što je kazнено djelo ropstva, blanketna norma. Kazнено djelo trgovanja ljudima, kao što je već navedeno, sastoji se od tri elementa; radnje počinjenja, sredstva i oblika iskorištavanja. Kod kaznenog djela ropstva drugi i treći element izostaju.

Neki autori navode da je trgovanje ljudima predeksploatacijski zločin, gdje nije toliko

naglasak na krajnjim izrabljivačkim uvjetima, nego na procesu koji vodi do eksploatacije.⁹⁵ Međutim, ova konstatacija bi se prije mogla primijeniti na kazneno djelo ropstva nego na trgovanje ljudima. Doista, kod kaznenog djela trgovanja ljudima, prije žrtvinog dolaska u određenu zemlju gdje će započeti iskorištavanje prema žrtvi je usmjereno niz zabranjenih radnji, od prijetnji pa sve do fizičkog nasilja koji nekada može završiti i usmrćenjem. Međutim, cilj kod trgovanja ljudima jest iskorištavanje žrtve zbog ostvarivanja profita od strane počinitelja, a kod ropstva cilj je lišavanje osobe njezine slobode. Dakle, fundamentalna razlika bila bi nedostatak trećeg elementa, odnosno cilja iskorištavanja. Sama kupovina neke osobe, odnosno odnošenje prema nekoj osobi kao prema stvari, kupujući ili prodavajući njenu slobodu jeste zabranjeno. Prema tome, čini se da se više kazneno djelo ropstva može okarakterizirati kao predeksploatacijski zločin. Za razliku od tri elementa koja trebaju biti zadovoljena da bi neko djelo predstavljalo trgovanje ljudima, u slučaju kaznenog djela Ropstva bit će potrebno dokazati postojanje samo jednog elementa. Činjenica koja se čini suvišnom jest ta što čl. 106. već sadržava inkriminaciju ropstva koja kaže „*tko drugoga stavi u ropstvo ili ropstvu sličan položaj*“, prema tome nepotrebno je bilo to staviti u čl. 106., već bi se ovo moglo riješiti pravilima o stjecaju. Zakonodavac je vjerojatno problem do kojeg bi moglo doći u praksi „prikrio“ stavljanjem iste sankcije i za trgovanje ljudima i za ropstvo.

4.4. Razlika između kaznenog djela trgovanja ljudima i krijumčarenja ljudi

Ilegalne migracije ljudi poznatije pod pojmom krijumčarenje ljudi inkriminirano je čl. 326. Kaznenog zakona pod nazivom: Protuzakonito ulaženje, kretanje i boravak u Republici Hrvatskoj, drugoj državi članici Europske unije ili potpisnici Šengenskog sporazuma, te glasi:

(1) Tko iz koristoljublja omogućiti ili pomogne drugoj osobi nedozvoljeno ući, izići, kretati se ili boraviti u Republici Hrvatskoj ili drugoj državi članici Europske unije ili potpisnici Šengenskog sporazuma,

kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

(2) Ako je pri počinjenju kaznenog djela iz stavka 1. ovoga članka doveden u opasnost život ili tijelo osobe koja nedozvoljeno ulazi, kreće se ili boravi u Republici Hrvatskoj ili drugoj državi članici Europske unije ili potpisnici Šengenskog sporazuma, ili je s njom postupano na nečovječan ili ponižavajući način, ili je djelo počinila službena osoba u obavljanju službene dužnosti,

počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri do dvanaest godina.

⁹⁵ Cvitanović, L., [et. al.], op. cit., str. 53.

Trgovanje ljudima i krijumčarenje ljudi nekada je teško razlikovati u praksi jer u mnogo slučajeva žrtve trgovanja ljudima bile su prvo krijumčarene osobe. Dakle krijumčarenje može i ne mora biti sastavni dio trgovanja ljudima.⁹⁶ U stadiju ilegalnog prelaska granice prema žrtvi trgovanja ljudima može se upotrebljavati prisila ili neko drugo sredstvo ako se radi o otmici kao obliku vrbovanja žrtve trgovanja ljudima, a kod krijumčarenja ljudi osoba surađuje. Dakle, kod krijumčarenja ljudi krijumčarene osobe uvijek daju svoj pristanak za prelazak preko granice. Upravo iz navedenoga razloga za praksu je važno već pri samoj istrazi kaznenoga djela razlikovati radi li se zapravo o krijumčarenju ili trgovanju ljudima jer se treba misliti na žrtvu kaznenog djela trgovanja ljudima, koja kao takva, uživa sasvim drugi pristup.

Razlike se sastoje u tome što trgovanje ljudima može i ne mora obuhvaćati ilegalni prelazak granice neke države, već se može raditi o trgovanju unutar jedne države, dok kod krijumčarenja ljudi mora doći do ilegalnog prelaska granice. Nadalje razlika se sastoji u tome što kod krijumčarenja odnos između osoba postoji samo do prelaska granice, počinitelj se obvezao za novčanu naknadu da će osobu protuzakonito prebaciti preko granice, a kada je prebaci preko granice, njihov odnos završava. Kod trgovanja ljudima odnos iskorištavanja tek počinje s prelaskom granice jer je cilj trgovanja ljudima eksploatacija žrtve, a cilj krijumčarenja ljudi jest zarada od ilegalnog prebacivanja osoba preko granice.⁹⁷ Takvo tumačenje proizlazi i iz Konvencije UN-a o transnacionalnom organiziranom kriminalitetu: tj. Protokolu protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom. Tako prema Protokolu protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom, krijumčarenje migranata definira se kao:

„Posredovanje, u svrhu izravnog ili neizravnog stjecaja financijske ili druge materijalne koristi od nezakonitog ulaska osobe u državu stranku koje ta osoba nije državljanin ili u njoj nema trajno boravište”, a nezakonit ulazak znači prelaženje granica bez udovoljenja uvjetima nužnim za zakonit ulazak u državu primateljicu“.

S obzirom na navedeno, problemi kod razgraničenja ova dva kaznena djela više bi bila u „očima javnosti, nego u očima pravosuđa“. Iako, treba imati na umu da slučajevi u praksi nisu tako crno – bijeli, situacije su naime, mnogo kompleksnije. Međutim, razlika između ova dva kaznena djela od velike je važnosti i treba biti oprezan pri ocjeni o kojem se djelu radi, kako je već ranije navedeno, zbog položaja žrtve.

⁹⁶ Božić, V., Krijumčarenje ljudi i trgovanje ljudima u Hrvatskom kaznenom zakonodavstvu i sudskoj praksi, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 36, br. 2(2015), str. 858.

⁹⁷ Ibid., str. 859.

5. INSTRUMENTI ZA UČINKOVITO RJEŠAVANJE PROBLEMA TRGOVANJA LJUDIMA U REPUBLICI HRVATSKOJ

U borbi protiv trgovanja ljudima iznimno je važna prevencija, ali i pritisak koji na države vrše udruge civilnog društva. S druge strane policijsko postupanje predstavlja prvu reakciju kada dođe do ovog kaznenog djela u praksi i njihov odgovor te spremnost da poduzmu sve što je potrebno u vezi kaznenog djela trgovanja ljudima od presudne je važnosti za provođenje kaznenog postupka. Naposljetku, kada nakon dobre reakcije policijskih tijela i dođe do identifikacije žrtvi, posao tu svakako ne završava jer žrtve trgovanja ljudima mogu imati dugotrajne psihičke, fizičke i socijalne posljedice zbog izloženosti psihičkom i fizičkom zlostavljanju, traumatskim iskustvima te često završavaju kao ovisnici o opojnim drogama, prema tome njihova reintegracija u društvo je otežana.

S obzirom na navedeno ta tijela zauzimaju važno mjesto u borbi protiv trgovanja ljudima, prema tome u nastavku rada bit će ukratko prikazani neki aspekti njihova postupanja i način njihova sudjelovanja u borbi protiv trgovanja ljudima.

5.1. Suradnja državnih tijela i udruga civilnog društva

Važnost civilnog sektora sastoji se u lobiranju za odgovarajuća zakonska rješenja, praćenju provedbi zakona i međunarodnih propisa, Nacionalnog programa i Operativnog plana, Protokola za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima, Upute o načinu reguliranja boravka žrtvi trgovanja ljudima kroz primjedbe, izjave za javnost, pisanje publikacija i održavanju seminara na tu temu kako bi se podigla razina svijesti o problemu.

Suradnja s organizacijama civilnog društva odvija se putem organizacija udruženih u mrežu PETRA. PETRA je mreža nevladinih organizacija koja promovira ljudska prava, djeluje u Hrvatskoj i međunarodno na suzbijanju trgovanja ženama i djecom s naglaskom na seksualnom iskorištavanju. PETRA (Prevenција i Eliminacija TRgovanja ženama) surađuje s drugim mrežama, nevladinim organizacijama, međunarodnim organizacijama i vladinim institucijama iste ili slične misije te međunarodnim institucijama i nevladinim organizacijama čije aktivnosti nisu u suprotnosti s njezinom misijom. PETRA skreće pozornost javnosti na problem trgovanja ženama i djecom s naglaskom na seksualno iskorištavanje koje obuhvaća prostituciju, pornografiju, seks-turizam, naručivanje/kupnju mladenki i javno prikazivanje i predstavljanje žena i muškaraca na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način s obzirom

na spol i spolnu orijentaciju.⁹⁸ Mreža PETRA je uključena i u Nacionalni odbor za suzbijanje trgovanja ljudima i Operativni tim te mobilne timove, te se uglavnom odvija kroz provedbu i sufinanciranje predloženih projekata.

Nadalje, posebno se ističe organizacija Ženska soba - Centar za seksualna prava, koji rade prvenstveno na prevenciji trgovanja ljudima i edukaciji mladih (osnovne i srednje škole) o problematici trgovanja ljudima. Unutar Ženske sobe djeluje Centar za žrtve seksualnog nasilja koji pruža savjetovanje, psihoterapiju, prorađivanje traumatskog iskustva, pravnu i medicinsku pomoć osobama koje su preživjele neki oblik seksualnog nasilja, i njima bliskim osobama.⁹⁹

U svibnju 2002. godine odlukom Vlade Republike Hrvatske osnovan je Nacionalni odbor za suzbijanje trgovanja ljudima. Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske, koordinira radom ministarstava, organizacija civilnog društva i drugih tijela koja sudjeluju u sustavu suzbijanja trgovanja ljudima u okviru Nacionalnog odbora za suzbijanje trgovanja ljudima i Operativnog tima Nacionalnog odbora za suzbijanje trgovanja ljudima (u daljnjem tekstu: Operativni tim). Ured na godišnjoj razini izvještava Vladu Republike Hrvatske o provedbi Nacionalnog plana za suzbijanje trgovanja ljudima. Operativni tim je sastavljen od predstavnika i predstavnicu institucija i organizacija civilnog društva. Na sastancima Operativnog tima raspravlja se o svakom pojedinačnom slučaju klijentica koje su preživjele trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja i prostitucije te se multisektorskim povezivanjem pronalaze konkretna rješenja.¹⁰⁰

Centar ROSA¹⁰¹ sudjelovao je 2017. godine u djelovanju Mobilnog tima za suzbijanje trgovanja ljudima koji djeluje prema Protokolu za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima koji propisuje da policija kod identifikacije žrtve u inicijalni razgovor sa potencijalnom žrtvom treba uključiti i predstavnicu civilnog društva koja će pomoći u procjeni radi li se o žrtvi i onda u razgovoru s njom predložiti joj kakvu vrstu pomoći i podrške može dobiti.¹⁰²

Mobilne timove za pružanje prvih oblika pomoći i zaštite žrtava trgovanja ljudima čine posebno educirani predstavnici centara za socijalnu skrb, Hrvatskog Crvenog križa i organizacija civilnog društva. Djeluju regionalno na području Republike Hrvatske te moraju

⁹⁸ Mreža PETRA, misija i vizija, dostupno na: <http://www.petra-nvo.net/index.php/petra-info/27-petra-platforma> (08. 09.2018.)

⁹⁹ Ženska soba, osnovna područja djelovanja, dostupno na: <http://zenskasoba.hr/zenska-soba/o-nama/> (08. 09.2018.)

¹⁰⁰ Godišnji izvještaj za 2017. godinu, Centar za žene žrtve rata – ROSA, Zagreb, 2017., str. 3., dostupno na: <https://www.czzzr.hr/dokumenti/godisnji-izvjestaj-za-2017.pdf> (09.09.2018.)

¹⁰¹ Centar za žene žrtve rata – ROSA je feministička, antimilitaristička, nevladina, neprofitna organizacija, osnovana 1992. godine, s ciljem podrške ženama, žrtvama ratnog i drugog oblika patrijarhalnog nasilja.

¹⁰² Burić, Ž., op. cit., str. 159.

biti dostupni 24 sata. Uloga mobilnih timova je odlazak na mjesto identifikacije kako bi obavili inicijalni razgovor s osobom te joj pružili prve oblike pomoći i zaštite u skladu s njenim potrebama i željama. Mobilni timovi imaju ulogu trenutačne i interventne pomoći žrtvi trgovanja ljudima kad ju je potrebno zbrinuti i pomoći joj u obavljanju liječničkih pregleda i sličnog.

U Hrvatskoj po pitanju trgovanja ljudima, od iznimne je važnosti suradnja policije s Hrvatskim Crvenim križem. Hrvatski Crveni križ je nepristrana humanitarna organizacija i ima obvezu čuvanja tajnosti podataka i djelovanja u najboljem interesu korisnika. Programom pomoći i zaštite Hrvatski Crveni križ pruža podršku osobama kako bi se oporavile od iskustva trgovanja ljudima i njihovo pružanje pomoći i zaštite ne uvjetuje suradnju s policijom i pravosudnim tijelima. U Republici Hrvatskoj svakoj osobi stoji na raspolaganju niz mjera pomoći i zaštite, od osnovnih potreba poput hrane, odjeće i lijekova pa sve do sigurnog smještaja i povratka u zemlju podrijetla. Cilj tih mjera je pomoći žrtvi što prije prevladati posljedice koje kao žrtva trgovanja ljudima trpi te ju ponovno uključiti u društvo. Svaka identificirana žrtva trgovanja ljudima može dobrovoljno prihvatiti program pomoći i zaštite na temelju kojeg joj se pruža.

Protokolom za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima određeni su nositelji obveza i načini postupanja u identifikaciji i pružanju pomoći žrtvama trgovanja ljudima. U proces identifikacije, podrške i zaštite žrtava trgovanja ljudima uključeni su predstavnici državnih tijela, Hrvatskog Crvenog križa i organizacija civilnog društva. Postupanje prema Nacionalnom referalnom sustavu odvija se u 5 koraka.

1. KORAK: *Identifikaciju žrtava trgovanja ljudima provodi Ministarstvo unutarnjih poslova (u daljnjem tekstu: MUP) u suradnji s Hrvatskim Crvenim križem i organizacijama civilnog društva.*

2. KORAK: *Ukoliko je žrtva dijete, MUP će u postupku identifikacije surađivati s tijelom nadležnim za poslove socijalne skrbi i organizacijama civilnog društva.*

3. KORAK: *Nadležno tijelo za identifikaciju žrtava trgovanja ljudima (MUP) obvezno je odmah nakon identifikacije žrtve izvijestiti nacionalnog koordinатора za suzbijanje trgovanja ljudima.*

4. KORAK: *Nakon identifikacije žrtve koordinatore za suzbijanje trgovanja ljudima MUP-abez odgađanja obavještava nadležnog koordinatore mobilnih timova o identificiranoj žrtvi.*

5. KORAK: *Koordinator mobilnih timova poziva nadležni mobilni tim koji izlazi na teren i osigurava osnovne oblike pomoći. To može obuhvaćati: organiziranje hitne medicinske pomoći, osiguravanje prijevoza i sigurnog smještaja, osiguravanje prehrane i odmora, obavljanje osobne higijene, osiguravanje prijeko potrebne obuće i odjeće.*¹⁰³

Razvidno je da su aktivnosti koje poduzimaju organizacije civilnog društva neophodne u borbi protiv trgovanja ljudima, a naročito kod pomoći žrtava ovoga kaznenog djela.

Međutim, činjenica jeste da najviše otkrivenih žrtava u Hrvatskoj je bilo korišteno u svrhu seksualne eksploatacije, prema tome ne čudi da i navedene organizacije stavljaju naglasak pretežito na prostituciju kao oblik iskorištavanja. Naime, programi prevencije u smislu letaka, filmova, te edukacije mladih u školama naglašavaju opasnost traženja posla u inozemstvu te opasnost od trgovanja ljudima povezuju najčešće s djevojkama. Međutim, s obzirom na sve veće migracije mladih ne bi trebalo edukacije ograničiti na djevojke i prostituciju, već objasniti najčešće oblike iskorištavanja te primjere iz prakse kako bi se osvijestila javnost da je trgovanje ljudima kompleksni fenomen koji ne pogađa samo mlade djevojke, te ne poznaje samo jedan oblik iskorištavanja – prostituciju.

5.2. Reintegracija žrtvi trgovanja ljudima

Ranije u radu spomenuti su mehanizmi kontrole kojima počinitelji kontroliraju žrtvu, od ucjena, laži i manipulacije sve do fizičkog nasilja koji uključuje batine, silovanja, sakaćenja i svakakve druge oblike ozljeđivanja. Pomaganje žrtvama sastoji se u popravljanju njihovog narušenog psihičkog i fizičkog zdravlja u onoj mjeri u kojoj je to moguće tako da budu pripremljene za normalan život i planiranje svoje budućnosti kada se vrate u svoju zemlju ili ostanu u onoj u kojoj se nalaze u trenutku identifikacije. U Republici Hrvatskoj na snazi su odredbe Protokola za identifikaciju, pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima te Protokola o integraciji/reintegraciji žrtava trgovanja ljudima kao i Protokol o postupanju pri dobrovoljnom povratku žrtava trgovanja ljudima.

Protokol o integraciji/reintegraciji žrtava trgovanja ljudima kojemu je svrha određivanje načina postupanja i nositelja obveza prilikom integracije/reintegracije žrtava trgovanja ljudima u društvo, stupio je na snagu 1. siječnja 2012. godine. U tom Protokolu se posebna pažnja posvećuje postupanju koje bi trebalo dovesti do uspješne reintegracije žrtve. Naglasak je stavljen na zdravstvenoj zaštiti, savjetovanju žrtvi koje je usmjereno prevladavanju teškoća te

¹⁰³ Pomoć i zaštita žrtava trgovanja ljudima – Priručnik za pomagače, Hrvatski Crveni križ, Zagreb, 2016., str. 8.

njezinom obrazovanju i podredno tome omogućavanju pristupa tržištu rada.¹⁰⁴ U području integracije/reintegracije žrtava trgovanja ljudima nadležni su: Ministarstvo zdravstva Republike Hrvatske za ostvarivanje prava iz zdravstvene zaštite te sustava socijalne skrbi, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, te Hrvatski zavod za zapošljavanje za poticanje zapošljavanja žrtava trgovanja ljudima i organizacije civilnog društva koje izrađuju individualni program pomoći žrtvama.¹⁰⁵

Nakon donošenja Konvencije Vijeća Europe i Direktive 2011/36/EU naglasak je stavljen na zaštitu žrtava trgovanja ljudima. Takav pristup prepoznao je naš zakonodavac implementirajući navedene protokole, a pomoć i zaštita žrtava trgovanja ljudima zauzimaju važno mjesto i u novom Nacionalnom planu za suzbijanje trgovanja ljudima za razdoblje od 2017. do 2020. godine (dalje u tekstu: Nacionalni plan). U Nacionalnom planu stavlja se naglasak na pružanju adekvatne pomoći i zaštite žrtvama trgovanja ljudima koji uključuje rad dva nacionalna skloništa, osiguravanje zdravstvene, psihološke, socijalne i pravne pomoći i zaštite kao i osiguravanje sigurnog i dobrovoljnog povratka u zemlju porijekla.

U objašnjenju Protokola o integraciji/reintegraciji žrtava trgovanja ljudima navedeno je u čl. 10. da se aktivnosti vezane uz zapošljavanje odnose na žrtve koje su hrvatski državljani kao i na azilante, strance pod supsidijarnom zaštitom i privremenom zaštitom u Republici Hrvatskoj. Ovakva konstatacija u čl. 10. je nejasna, naime sve odredbe Protokola se odnose i na strane državljane jednako kao i na hrvatske, prema tome čl. 10. je zbunjujući i nepotreban. Nejasno je zašto su izdvojene baš odredbe koje se tiču prava na rad. Potom, odmah nakon, kao i u objašnjenju Protokola se navodi da on vrijedi jednako za sve.¹⁰⁶

Prema Protokolu o dobrovoljnom povratku žrtava trgovanja ljudima, za organizaciju dobrovoljnog povratka žrtava nadležno je Ministarstvo unutarnjih poslova, a u slučaju da se radi o djetetu za dobrovoljni povratak je nadležno tijelo državne uprave za poslove socijalne skrbi. Svrha ovog protokola je određivanje načina postupanja i nositelja obveza prilikom dobrovoljnog povratka žrtve.

Važno je naglasiti da je povratak žrtve trgovanja ljudima u zemlju povratka, u pravilu dobrovoljan. Postupak povratka započinje odlukom žrtve o povratku, a ako je žrtva dijete odluku o povratku donosi skrbnik. Žrtva mora biti informirana o svim pravnim posljedicama

¹⁰⁴ Latković, G., op. cit., str. 480.

¹⁰⁵ Obrazloženje čl. 10. Protokola o integraciji/reintegraciji žrtava trgovanja ljudima, dostupno na: https://www.mup.hr/UserDocsImages/nacionalni_programi/trgovanje_ljudima/2012/PROTOKOL%20O%20INTEGRACIJI%20-%20konacno.pdf (08.10.2018.)

¹⁰⁶ Ibid., str. 7.

njezine odluke, za pružanje tih informacija zaduženi su mobilni timovi ili organizacije civilnog društva koji surađuju s nadležnim tijelima.

Važno mjesto u Protokolu zauzima „Procjena rizika i sigurnosti žrtve pri povratku“.

Kod procjene rizika nadležna tijela utvrđuju:

- 1. mogućnost i sigurnost povratka u mjesto u koje se žrtva želi vratiti*
- 2. ime osobe, odnosno naziv organizacije koja će preuzeti žrtvu trgovanja u zemlji povratka*
- 3. obiteljsku i socijalnu situaciju žrtve*
- 4. mogućnost sigurnog smještaja (sklonište ili alternativni smještaj)*
- 5. okolnosti koje se tiču kaznenog djela i počinitelja*
- 6. po potrebi i ostale okolnosti važne za povratak žrtve.*

Isto tako, odredbe Protokola detaljno opisuju kakav je postupak prijevoza te koji uvjeti moraju biti ispunjeni da bi se prijevoz do države povratka smatrao sigurnim.

Ova dva protokola pokazuju težak put reintegracije žrtve u društvo. Isto tako pokazuju kompleksnost koja je potrebna da bi se ista postigla kroz suradnju različitih državnih tijela i organizacija civilnog društva. Ovakav proces nije nimalo lak, a često nije niti uspješan. Žrtve trgovanja se možda nikada neće oporaviti od proživljenih trauma, ali to ne znači da ne treba pokušati s procesom pomoći, već svaki puta kada pokušaj ne uspije, ispitati zašto nije uspio i razmotriti novi pristup problemu.

5.3. Važnost policijskog postupanja za učinkovito rješavanje problema

Žrtve će često imati neprijateljski i skeptični stav prema policijskim službenicima, često je to zbog toga što ih je počinitelj obmanjivao da se policiji ne mogu obratiti jer oni usko surađuju s trgovcima ili jer je policijska pomoć od strane žrtve već bila zatražena, ali je ista odbijena iz nekog razloga. Iz tog razloga policijski službenici trebaju uložiti trud u građenje odnosa povjerenja sa žrtvama. Cijeli proces suradnje trebaju pošteno i otvoreno prodiskutirati žrtva i istražitelj, na neutralnom terenu u prisutnosti nezavisnog savjetnika, koji je kod nas često pripadnik neke od organizacija civilnog društva koji pomaže i savjetuje žrtvu.¹⁰⁷

Identifikacija žrtve je prvi korak u rješavanju kaznenog djela trgovanja ljudima, njega obavljaju policijski službenici, ali njihov posao tu ne završava, obveza policijskih djelatnika prema žrtvi često ne prestaje ni završetkom sudskog procesa. Prema tome postavljaju se mnoge

¹⁰⁷ Kovčo Vukadin, I., Suzbijanje trgovanja ljudima, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija, Zagreb, 2004., str. 49.

smjernice za rad policajaca kojih bi se oni trebali pridržavati kako bi uspješno pristupili problemu. Policijski službenici bi trebali obazrivo postupati kada surađuju s žrtvama kako ne bi došlo do sekundarne viktimizacije ili kriminalizacije žrtve.

Prema žrtvama, u većini slučajeva od strane počinitelja postoji mogućnost osvete, kao i njihovim obiteljima. Bez obzira postoji li opasnost od odmazde dužnost je policijskih službenika da osiguraju da su rizici u svakom slučaju procijenjeni od samog početka.

Izuzetno je važno da žrtva bude potpuno svjesna problema i rizika vezanih uz donošenje vlastitih odluka – to je informirana odluka. Da bi se to omogućilo, žrtvama treba dopustiti određeni period razmišljanja prije donošenja odluke o suradnji s policijom. Ako je zbog perioda razmišljanja otežano pronalaženje počinitelja ili dolazi do drugih zastoja u slučaju, situaciju bi trebalo riješiti vodeći brigu o dobrobiti žrtve.¹⁰⁸

Često će žrtve htjeti sakriti od njihovih obitelji ono što su proživljavale, a to će često željeti u slučaju seksualnog iskorištavanja. Pri tome valja paziti da policijski službenici daju samo ograničene podatke obitelji, ali također i medijima.

Važna stavka koju policija mora naglasiti kod postupanja sa žrtvom jeste da u nijednom slučaju, pružanje pomoći od strane policije ne bi trebalo biti uvjetovano žrtvinom spremnošću na suradnju s policijom.

U Hrvatskoj postoji 20 policijskih uprava i 4 regionalna Policijska ureda za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta. U svakome od navedenih ureda određeni su policijski službenici kriminalističke policije koji se bave suzbijanjem problematike trgovanja ljudima i koji u svakom pojedinom slučaju, neposredno sudjeluju u identifikaciji žrtava i otkrivanju počinitelja ovog oblika organiziranog kriminaliteta.¹⁰⁹

U slučajevima kada je žrtva trgovanja ljudima dijete ili maloljetna osoba, u cilju žurnog iniciranja pomoći i zaštite, angažiraju se i policijski službenici za maloljetničku delinkvenciju. Pri otkrivanju kaznenog djela trgovanja ljudima sudjeluju i policijski službenici granične policije koji su prošli posebni program obuke. Ti programi obuhvaćaju educiranje službenika o žrtvama trgovanja ljudima, o aktivnostima koje trebaju biti zadovoljene prilikom sigurnog povratka žrtve u zemlju porijekla te općenito o načinima otkrivanja počinitelja.

Osnovana je SOS linija, u svrhu zaustavljanja trgovanja ljudima. Preko te linijegrađani mogu policiji dostaviti informacije o mogućem slučaju trgovanja ljudima ili bilo kojem slučaju za kojega smatraju da je povezan s trgovanjem ljudima, a isto tako, ako su u mogućnosti to

¹⁰⁸ Ibid., str. 50.

¹⁰⁹ Ibid., str. 55.

mogu učiniti i žrtve.¹¹⁰ Ova besplatna SOS linija je elegantan način dojava s obzirom na nemogućnost žrtvi trgovanja ljudima da jednostavno dođu u policijsku stanicu prijaviti kazneno djelo, a SOS linija je također i rješenje za ljude koje pri prijavljivanju ovog kaznenog djela žele ostati anonimni.

Temeljem dostavljenih podataka zaprimljenih putem SOS telefonskog broja 0800 7799, policija navodi da je do sada postupala prema više od 100 zaprimljenih dojava, što je u pojedinim slučajevima rezultiralo otkrivanjem i prijavljivanjem kaznenih djela i identifikacijom žrtava trgovanja ljudima. Međusobni odnos u radu SOS linije MUP RH, Ured za ljudska prava i Centar za žene žrtve rata „Rosa“ iz Zagreba regulirali su Sporazumom o suradnji koji je potpisan 20. siječnja 2010. godine. U vezi razvijanja međunarodne suradnje, MUP je u kontinuitetu ostvarivao međunarodnu policijsku suradnju s INTERPOL-om, EUROPOL-om i SELEC-om kroz radne skupine za suzbijanje krijumčarenja osoba i trgovanja ljudima, a s ciljem što učinkovitije razmjene informacija te jačanja policijske međunarodne i regionalne suradnje temeljem bilateralnih ugovora.¹¹¹

Nakon što je prošlo gotovo 16 godina od donošenja prvog Nacionalnog plana za borbu protiv trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj, uspostavljen je cjeloviti sustav, koji obuhvaća aktivnosti od identifikacije žrtve pa sve do njezine reintegracije u društvo.

Zbog kompleksnosti ovog kaznenog djela i svih posljedica koje on povlači za sobom, takve aktivnosti nije moglo ispuniti samo jedno tijelo. Policija svakako ima važnu ulogu prilikom identifikacije žrtve i otkrivanja počinitelja kaznenog djela te zaštite žrtve od počiniteljeve represije. Međutim, kako je ranije prikazano postoji cijela mreža institucija koja svaka u svojoj ulozi sudjeluje, u reintegraciji žrtve. Prema tome, s obzirom na posljedice koje žrtve trgovanja ljudima proživljavaju, važno je i dalje sklapati sporazume o suradnji i poticati međusobnu suradnju tih institucija ne samo kako bi taj proces bio moguć, već kako bi on bio i brže proveden.

Nakon dugo godina napokon imamo sveobuhvatnu definiciju trgovanja ljudima, usvajanjem niza međunarodnih dokumenata koji se bave tematikom trgovanja ljudima, države su prepoznale probleme koje nosi ovo kazneno djelo, te akcijskim planovima i međudržavnom suradnjom pokazuju ozbiljnost i odlučnost u borbi protiv ovoga fenomena. Međutim, bez obzira na navedeno, trgovanje ljudima u zadnjih nekoliko godina ovisno o državi o kojoj se govori jest u porastu ili u najboljem slučaju u stagnaciji. Prema tome, istraživanja koja se bave uzrocima ovoga fenomena i načinima pomoću kojega se možemo boriti protiv istog okreću se nekim

¹¹⁰ Nacionalni program suzbijanja trgovanja ljudima za razdoblje od 2018. do 2021. godine, op. cit., str. 11.

¹¹¹ Nacionalni program suzbijanja trgovanja ljudima za razdoblje od 2018. do 2021. godine, op. cit., str. 6.

drugim pristupima. Ti pristupi ne dovode u pitanje važnost represije, ali naglašavaju da sve važniju ulogu u borbi protiv ovoga fenomena zauzima prevencija, čiji će mogući aspekti biti prikazani dalje u radu.

6. PREVENCIJA TRGOVANJA LJUDIMA

6.1. Preventivni programi suzbijanja korupcije kao potencijalnog uzroka trgovanja ljudima

Korupcija je “proces u kojem najmanje dvije osobe nedopuštenom razmjenom u cilju ostvarivanja vlastitih probitaka postupaju na štetu javnog interesa i kršeći moralnu i pravnu normu povrjeđuju temelje demokratskog razvoja, pravnu državu i vladavinu prava. Općenito, pod korupcijom se razumije zloupotreba javne službe radi osobne koristi. To uključuje djelatnosti kao što su podmićivanje, nepotizam te zloupotreba položaja za osobnu korist.”¹¹²

Podatke o povezanosti korupcije i trgovanja ljudima vrlo je teško naći, nekoliko je osnovnih razloga za to. Prvi razlog je taj što nijedna strana ne želi priznati umješanost u to kazneno djelo, trgovci koji nude mito ne žele otkrivati svoje izvore jer im kasnije mogu ponovno zatrebati, a osobe koje primaju mito to ne žele priznati zbog sankcija koje ih očekuju. Drugi razlog je zataškavanje takvih radnji. Prilikom nemira na području balkana 90-ih godina korupcija je bila na toliko visokoj razini da je primanje mita bila normalna pojava među državnim službenicima i pripadnicima mirovnih misija. Kada bi se takvi postupci objelodanili, te počinitelje, kao jedinu sankciju zadesila je suspenzija ili vraćanje u državu u kojoj žive, a u najvećem broju slučajeva po tom pitanju nitko nije ništa poduzimao¹¹³. Treći razlog je izvor iz kojeg informacije dolaze. U većini slučajeva informacije se prikupljaju od strane žrtvi trgovanja ljudima ili počinitelja kaznenog djela trgovanja ljudima. Žrtve trgovanja ljudima često

¹¹² Derenčinović, D., Mit(o) korupciji, Nocchi, Zagreb, 2001., str. 1.

¹¹³ Tome svjedoči slučaj Kathryn Bolkovac, zaposlenice DynCorp-a. Prema njezinim tvrdnjama, nakon što je posumnjala u korupciju i veliku stopu involviranosti IPTF-ovog osoblja (Međunarodne policijske snage UN-a) u trgovanje ljudima u Bosni i Hercegovini, e-mailom je poslala transkripte intervjua sa 35 žrtava na adrese više od pedeset službenika UN-ove misije u BiH, od kojih je jedan bio i e-mail osobnog izaslanika glavnog tajnika UN-a, Jacques Paul Klein-u. E-mail je sadržavao detaljno objašnjenje kako se trgovanje ljudima u BiH odvijalo, zajedno s objašnjenjem uloge koju je osoblje mirovne misije imalo u njoj. Ništa nije poduzeto, a nakon par tjedana dobila je poruku da je otpuštena s objašnjenjem: “DynCorp je otkrio da ste falsificirali svoj dnevnik rada.” Podnijela je tužbu protiv podružnice DynCorp-a u Velikoj Britaniji zbog nepravednog otkaza na temelju toga što je bila “zviždačica” u slučajevima trgovanja ljudima u BiH 2001. godine. Pobjedila je u sporu, ali nikakvi kazneni progoni nisu poduzeti na temelju onoga što je objavila. – Prema: Markušić, B., Teorija geneze trgovanja ljudima na području jugoistočne Europe kroz analizu utjecaja militarizacije, političkih procesa i globalne ekonomije, Pravnik, vol. 48, br. 97(2015), str. 139. i 140.

izjavljaju¹¹⁴ da su čuli razgovore između svojih „trafikanata“ i policije, ali da ne mogu točno identificirati policijskog službenika o kojem se radilo. Nadalje, kod zabilježenih slučajeva seksualnog iskorištavanja gdje su žrtve morale usluživati policijske i druge državne službenike, u mnogo slučajeva one su bile pod utjecajem opojnih sredstava, prema tome iskaz takve osobe, u odnosu na iskaz policajca, bez dodatnih čvrstih dokaza neće biti valjan.

Mnoga istraživanja pokazuju direktnu vezu između korupcije i trgovanja ljudima. Također smatra se da države u kojima je otkriveno koruptivno ponašanje u državnim službama imaju većih problema s trgovanjem ljudima. Korupcija je omogućila da trgovanje ljudima postane posao koji donosi veliki profit i nizak rizik. U studiji Ujedinjenih naroda pod nazivom „Uloga korupcije u trgovanju ljudima¹¹⁵“ iz 2011. godine, glavna tema je upravo nedostatak analitičkih podataka o povezanosti te dvije pojave, prema tome u studiji su sadržane izjave identificiranih žrtvi i osuđenih trgovaca ljudima koji navode da se korupcija odvija u svim stadijima trgovanja ljudima. U stadiju prijevoza žrtve do odredišne države, korupcija se odvija podmićivanjem državnih službenika zbog prelaska granice ili podmićivanjem osoblja koje radi u aviokompanijama. Nadalje, pri izradi putnih dokumenata kao što su putovnice i vize. To su najčešće dokumenti koji pripadaju nekome drugome ili krivotvoreni dokumenti.

U navedenoj studiji žrtve su opisale i tzv. fenomen „zatvaranja očiju“ pred problemom. Žrtve trgovanja su u više navrata izjavile da je policija redovno posjećivala mjesta gdje su ih trgovci držali, ali se nije uopće obraćala ženama i istraživala njihovu situaciju, već su uzimali novac od trgovaca. Žrtve su izjavljivale da su često morale seksualno usluživati policajce što je bio jedan od oblika podmićivanja od strane trgovaca, a čak i kada su nakon policijskih racija bile oslobođene, susretale su se s prijetnjama korumpiranih policajaca koji su govorili da će ih etiketirati kao prostitutke ako progovore o njihovoj umiješanosti. U nekim slučajevima su žrtve trgovanja ljudima bile zadržane od strane policijskog osoblja pri prelasku granice ili na aerodromima sve dok njihova obitelj nije platila mito za njihovo puštanje. Informacije dobivene od osuđenih počinitelja su potvrdile gore navedeno. Problem predstavlja i široki diplomatski imunitet koji na određene načine štiti diplomate umiješane u trgovanje ljudima.

Veliki broj istraživanja je provođeno po državama gdje se ispitivalo građane o mišljenju koliki je udio korupcije u njihovoj državi. Naizgled se čini da ta istraživanja nemaju preveliku

¹¹⁴ Primjerice, izvješće organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj i izvješće organizacije “Transparency international” o povezanosti trgovanja ljudima i korupcije iz 2014 godine, kao izvore svojih saznanja pretežito navode žrtve kaznenih djela trgovanja ljudima.

¹¹⁵ The Role of Corruption in Trafficking in Persons, United Nations, Vienna, 2011, dostupno na: https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/2011/Issue_Paper_-_The_Role_of_Corruption_in_Trafficking_in_Persons.pdf (15.09.2018)

svrhu jer građanima puno elemenata koji čine korupciju ili sama definicija korupcije nije poznata, više manje se događa da građani jednostavno nezadovoljni političkim vodstvom ili stanjem u državi te previše zasićeni medijskim pričama izjavljuju da je u njihovoj državi veliki postotak korupcije među državnim dužnosnicima. Priča je međutim drugačija, ako dođe do kaznenog djela, jer javno mišljenje, a naročito ono o korumpiranosti policijskih službenika će uvelike utjecati na to hoće li osoba prijaviti kazneno djelo ili neće. Ako su građani takvoga mišljenja to će uvelike otežati otkrivanje i procesuiranje kaznenog djela, a to vrijedi naročito za kazneno djelo trgovanja ljudima gdje je prijava od strane žrtve o počinjenju tog kaznenog djela od iznimne važnosti za otkrivanje i procesuiranje počinitelja, jer će njezino svjedočenje predstavljati važan dokaz na sudu.¹¹⁷

Važan instrument koji se bavi suzbijanjem korupcije jest Konvencija Ujedinjenih naroda protiv korupcije¹¹⁸ (Merida konvencija) koja je usvojena rezolucijom A/RES/58/4 na 58. sjednici Opće skupštine Ujedinjenih naroda održanoj 31. listopada 2003. godine. Ona sadrži listu mjera za sistemsko smanjivanje rizika korupcije – mjere prevencije (od reforme javne uprave, političke odgovornosti i financiranja političkih stranaka, pa do sprječavanja konflikta interesa). Konvencija zahtijeva stvaranje dugoročne strategije borbe, formiranje tijela te otvorenost i transparentnost vlasti. Javne službe trebaju zadovoljiti kriterije efikasnosti i transparentnosti. Odabir službenika mora biti prema sposobnosti, a ne političkim ključevima. Zahtijevaju se učinkovite mjere sprječavanja konflikta interesa, deklaracije imovine, usvajanje etičkih kodeksa, te stegovne mjere za one koji ih krše.

Kao drugo, Konvencija sadrži mehanizme međunarodne suradnje i pravne pomoći u identificiranju, oduzimanju i vraćanju imovine stečene korupcijom. Konvencija, također, zahtijeva ujednačavanje standarda kriminalizacije koruptivnih djela, te međunarodnu pomoć u prikupljanju činjenica i drugih podataka važnih za efikasno kažnjavanje. Države se obvezuju na suradnju u svakom aspektu prevencije i suzbijanja korupcije te uklanjanja posljedica.

Nadalje, Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, u svom čl. 8 predviđa inkriminiranje korupcije te se navodi da će svaka država stranka donijeti zakonodavne i druge mjere koje su potrebne da bi utvrdila kao kaznena djela sljedeća ponašanja: obećanje, nuđenje ili davanje javnom službeniku, izravno ili neizravno, nepropisne koristi, za njega osobno ili za drugu fizičku ili pravnu osobu, kako bi ista djelovala

¹¹⁶ Human Trafficking and Public Corruption: A report by the IBA's Presidential Task Force Against Human Trafficking, International Bar Association, London, 2016., str. 19.

¹¹⁷ Istraživanja su pokazala da korupcija ne mora nužno postojati u velikoj mjeri u određenoj državi, ali osobno mišljenje žrtvi o korupciji predstavnika državnih službenika, koje često raspiruju mediji, mogu igrati važnu ulogu u kontroliranju žrtvi od strane počinitelja, da one ne prijave kazneno djelo.

¹¹⁸ Konvencija Ujedinjenih naroda protiv korupcije, Narodne novine, Međunarodni ugovori, br. 2/2005.

ili propustila djelovati u izvršavanju svoje službene dužnosti; te nagovaranje ili prihvaćanje, izravno ili neizravno, nepropisne koristi od strane javnog službenika za njega samog ili za drugu fizičku ili pravnu osobu kako bi taj službenik djelovao ili propustio djelovati u izvršavanju svoje službene dužnosti.

U lipnju 2015. godine Vlada RH usvojila je Akcijski plan za 2015. i 2016. godinu uz Strategiju suzbijanja korupcije¹¹⁹ za razdoblje od 2015. do 2020. godine kao prvi od planirana tri Akcijska plana (za 2015. i 2016. godinu, 2017. i 2018. godinu te 2019. i 2020. godinu). Akcijski plan za 2017. i 2018. godinu uz Strategiju suzbijanja korupcije za razdoblje od 2015. do 2020. godine predstavlja novi provedbeni dokument kojim se određuju prioritetne aktivnosti s ciljem upravljanja korupcijskim rizicima u kritičnim područjima koje identificira Strategija.

Usmjeren je na jačanje transparentnosti (povećanje transparentnosti suradnje tijela javne vlasti s civilnim društvom), jačanje sposobnosti organizacija civilnog društva za aktivan doprinos provedbi antikorupcijskih mjera, jačanje odgovornosti i integriteta dužnosnika i službenika, učinkovitosti u radu tijela javne vlasti kroz definiranja jasnih pravila ponašanja službenika i dužnosnika te uklanjanje preostalih nedostataka u organizaciji sustava i zakonodavnom okviru u prioritetnim horizontalnim i sektorskim područjima te jačanje sustava prijave koruptivnog ponašanja i uređenje zakonskog okvira za zaštitu zviždača¹²⁰, u što spada donošenje Zakona o zaštiti osoba koje prijavljuju korupciju i edukacija pravosudnih dužnosnika radi potrebe učinkovite zaštite zviždača.¹²¹

Lakše je naći rezultate korupcije, nego dokaze o korupciji, što ukazuje da treba pristupiti proučavanju uzroka koruptivnog ponašanja kako bi se mogli uspješno boriti protiv trgovanja ljudima, jer iako je iznimno teško naći dokaze koruptivnog ponašanja, postoji snažno mišljenje da trgovanje ljudima nije moguće bez korupcije. Uz izučavanje uzroka koruptivnog ponašanja kao preventivnog pristupa, važnu ulogu ima i represivni pristup. Naime, države bi trebale uložiti više u rad unutarnjih kontrola koje bi nadzirale državne službenike i institucije te prema tome omogućavali veći postotak osuda za korupcijska kaznena djela. Od velike koristi u borbi protiv trgovanja ljudima bilo bi formiranje posebnih jedinica koji će se usmjeriti samo na pitanje trgovanja ljudima. Jedinice koje su tako specijalizirane će biti učinkovitije pri pronalasku počinitelja i u radu sa žrtvama, od policije općenito koja obavlja široki spektar poslova vezanih uz kriminal.

¹¹⁹ Akcijski plan za 2017. i 2018. godinu uz Strategiju suzbijanja korupcije za razdoblje od 2015. do 2020. godine, Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, Zagreb, 2017., str. 3.

¹²⁰ Zviždač je zaposlenik, bivši zaposlenik ili član organizacije koji prijavi nelegalno postupanje odgovornim osobama ili nadležnim tijelima državne vlasti.

¹²¹ Akcijski plan za 2017. i 2018. godinu uz Strategiju suzbijanja korupcije za razdoblje od 2015. do 2020. godine, op. cit., str. 22.

Trgovanje ljudima ogleda se kroz brojne oblike iskorištavanja, međutim najzastupljeniji oblik bio je, i danas je, seksualno iskorištavanje žrtvi, odnosno trgovanje ljudima u svrhu prostitucije. Prema tome, u sljedećem poglavlju biti će analizirana dva u potpunosti različita modela koji su svaki na svoj način, za svrhe prevencije pokušala odgovoriti na problem trgovanja ljudima.

6.2. Legalizacija prostitucije kao odgovor na borbu protiv trgovanja ljudima u svrhu seksualne eksploatacije

Prostitucija označava prodavanje seksualnih usluga za novac ili neku drugu uslugu. Postoji nekoliko stajališta o tome treba li legalizirati prostituciju ili ne. Prohibicionisti koji smatraju da treba kažnjavati kako pružatelja usluga, tako i klijenta, abolicioniste koji drže da prostitucija sama po sebi ne bi trebala biti kažnjiva, ali bi trebalo kažnjavati povezane aktivnosti kako bi se otežalo bavljenje tim poslom, koji je ipak socijalni problem te neoabolicioniste koji smatraju da je prostitucija oblik nasilja nad ženama te da zbog toga treba kažnjavati klijente, a ne pružatelje usluga. U drugu grupu svrstavaju se oni koji su za regulaciju prostitucije i vide je kao oblik legitimnog zaposlenja te oni koji se zalažu za dekriminalizaciju prostitucije, tj. za potpuno ukidanje zakona protiv prostitucije.¹²²

Mnogo je seksualnih radnica kojima je prostitucija odabir i koji prostituciju promatraju kao bilo koje drugo zanimanje. Takvo zanimanje kada bi prešlo u legalnu sferu doprinijelo bi poboljšanju prava seksualnih radnika, država bi profitirala od činjenice da radnici moraju plaćati porez, osiguranje i sve ostale doprinose kao i pri drugim poslovima, što bi kroz mirovinske fondove pridonijelo uzdržavanju ostalog stanovništva. Kada bi se prostitucija legalizira i smatrala zanimanjem poput svakog drugog, novac koji se ulaže u policijske snage te donošenje zakona mogao bi se iskoristiti u drugom smjeru kao primjerice iskorjenjivanje nezaposlenosti ili poboljšanje obrazovanja. Kada bi postojala mjesta gdje bi prostitucija bila legalna, korisnici takvih usluga bi birali takva mjesta, a ne ilegalna i nesigurna te riskirali kazneni progon. Zaštita seksualnih radnika mogla bi se urediti kroz češće liječničke preglede koje bi dovele do smanjivanja seksualno prenosivih bolesti, a naročito HIV-a. Naposljetku, slobodan izbor zanimanja jeste osnovno ljudsko pravo i svatko bi trebao imati pravo izabrati zanimanje koje želi.

¹²² Matak, Š., Vargek, A., Trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja – utječe li legalizacija prostitucije na smanjenje trgovanja ljudima?, *Pravnik*, vol. 46, br. 1(2012), str. 67.

S druge strane, najvažnije pitanje kod legalizacije prostitucije je sadržano u pitanju, može li legalizacijom to postati zanimanje bez žrtava? Činjenica je da legalizacijom prostitucije, nasilni klijenti koji su dosada i koji će ubuduće koristiti usluge seksualnih radnika neće zbog legalizacije odjednom postati nenasilni, a isto tako kakav god zakon da se donese, to neće osiguravati zaštitu¹²³ od nasilnih postupaka klijenata, kao što je ne donosi ni sada od nasilnih postupaka svodnika koji su usmjereni prema žrtvama trgovanja ljudima. Legalizacija ne bi dovela do promjene načina rada, seksualni radnici bi i dalje radili jednak posao, te bi morali opsluživati veliki broj klijenata i raditi duge sate kako bi mogli živjeti „udobnim“ životom. Neravnopravnost radnika, neravnopravnost spolova, nesigurnost i „mobbing“ postoje i u drugim legalnim zanimanjima.

Legalizacija bi dovela i do pojave da trgovci ljudima postanu nositelji legitimnih poslovanja. Ljudi koji su jučer zarađivali na ljudskoj bijedi, sutra bi bili štovani kao poslovni ljudi koji doprinose blagostanju države.

Činjenica je da su većina seksualnih radnika žene, te bi legalizacija mogla dovesti do pojave, da društvo smatra da je plaćanje za seks s ženom normalna stvar, a žene bi postale objektivizirane, na njih će se promatrati kao na stvari koje je moguće kupiti i prodati kako bi se zadovoljile muške potrebe.

Žene koje su prostituciju odabrale svakako nemaju jednak život kao žene koje su odabrale druga zanimanja, često taje svojim obiteljima o tome što rade te se drugi muškarci ne žele s njima upuštati u emocionalnu vezu jer nitko ne želi ženu koja obavlja takav posao. Žene koje bi i prestale s tim zanimanjem, vjerojatno bi se susretale s velikim stigmatizacijama kada bi im pri traženju drugog posla u životopisu pisalo „prostitutka“. Nadalje, čak i seksualne radnice koje nisu žrtve trgovanja ljudima su bile „natjerane“ baviti se tim poslom zbog ekonomske situacije u vlastitoj zemlji odnosno velike nezaposlenosti ili drugih zbivanja koja često dovode do velikih migracija stanovništva.

Kao primjer posljedica legalizacije prostitucije možemo navesti Nizozemsku kao najliberalniju zemlju koja je legalizirala prostituciju 2000. godine ukidanjem zabrane vođenja bordela. Vlada Nizozemske takvom je modelu pristupila, a glavni argument za takvo postupanje je bilo upravo smanjenje trgovanja ljudima, veća zaštita seksualnih radnica, u radnom i zdravstvenom pogledu. No, statistički podaci koje je Nizozemska unijela u svoje Izvješće¹²⁴

¹²³ U Amsterdamskoj crvenoj četvrti žene koje se bave prostitucijom navode da nasilje od strane klijenata nije rijetka pojava, te da moraju plaćati osiguranje odnosno zaštitare koje si većina seksualnih radnica, nakon što otplate dozvolu, preglede, prostorije u kojima rade i životne troškove, tamo ne može priuštiti.

¹²⁴ Human trafficking – ten years of independent monitoring, Bureau of the Dutch National Rapporteur, The Hague, 2010., str. 111.

koje prikazuje razvitak trgovanja ljudima kroz 10 godina, pokazuje da je broj žrtava trgovanja ljudima od 2000. godine do 2010. godine stalno rastao. Naime, pružanje seksualnih usluga za novac nije rezervirano samo za nizozemske državljane, već „radnu dozvolu“ mogu dobiti žene iz cijeloga svijeta. Na taj način, smatra se, da je trgovanje ljudima skriveno pod krinkom zakonitog zanimanja, što svakako olakšava posao trgovcima ljudima, a otežava identifikaciju žrtava. Države, legalizacijom prostitucije i liberalizacijom njezine regulacije stvaraju idealne uvjete za trgovanje ljudima, stoga i ne čudi kako su upravo te države isticane kao glavne zemlje odredišta.¹²⁵

Kao suprotan primjer treba prikazati Kraljevinu Švedsku, odnosno „nordijski model“.¹²⁶ Taj model kažnjava kupnju seksualnih usluga, podvođenje, opskrbljivanje i vođenje bordela, ali ne kažnjava pružatelje takvih usluga. „Švedska Vlada je 2010., pod nazivom „Zabrana kupovanja seksualnih usluga. Evaluacija 1999 - 2008“ izradila ocjenu navedene zabrane. Analiza je pokazala da je zabrana kupovanja seksualnih usluga polučila namjeravani učinak te da je važan instrument u prevenciji i borbi protiv prostitucije i trgovanja ljudima. Naime, analiza je pokazala i da prostitucija u Švedskoj, za razliku od ostalih zemalja, u najmanju ruku nije porasla, te da se ulična prostitucija prepolovila, što se dovodi u izravnu vezu s navedenim zakonodavstvom. Isto tako, ističe se kako nema pokazatelja da je porastao onaj oblik prostitucije kod kojega se prvi kontakt napravi preko interneta, što pokazuje da smanjenje ulične prostitucije ne znači da se ona premjestila na druga mjesta, već da je došlo do stvarnog, efektivnog smanjenja. Policija dalje ističe da, iako je teško odrediti opseg trgovanja ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja, određeni podaci pokazuju vezu između zabrane kupovanja seksualnih usluga i trgovanja ljudima, te da upravo zbog ovakve zabrane, organizirane kriminalne grupe koje se bave trgovanjem ljudima, vide Švedsku kao „oskudno tržište“.¹²⁷ S druge strane, ovaj „nordijski model“ je kritiziran jer se navodi da Švedska zapravo nikada nije imala velikih problema s prostitucijom, kakav je on bio u Nizozemskoj, te da postoji velika tamna brojka, naročito u identificiranju žrtvi trgovanja ljudima, prema tome mnogo je akademika skeptično daje li ovaj model zapravo takve idealne rezultate.

S obzirom na sve navedeno, organizacije civilnog društva, najglasniji su zagovornici protiv legalizacije prostitucije, a to objašnjavanju opisom svoga posla. Naime, te organizacije svakodnevno rade sa žrtvama trgovanja ljudima, ali i ljudima koji su prostituciju svjesno odabrali kao zanimanje. Ističu upravo te iste razloge, da iako je prostitucija slobodno izabrana

¹²⁵ Matak, Š., Vargek, A., op. cit., str. 78.

¹²⁶ Na početku se zvao “švedski model”, ali nakon što su Norveška i Island prihvatile sličnu legislativu, postao je poznatiji pod nazivom “nordijski model”.

¹²⁷ Matak, Š., Vargek, A., op. cit., str. 79.

kao zanimanje, nešto je navelo te osobe da se tim poslom bave, nitko nije jednostavno odlučio iz ljubavi prema tom poslu prodavati svoje tijelo, isto tako spominje se stigmatizacija i mnogi rizici koje prostitucija sa sobom nosi čak i na mjestima gdje je legalizirana. Oni prihvaćaju nordijski model, međutim, objašnjenje zašto su protiv legalizacije prostitucije, većinom je jednako. Naime, oni navode¹²⁸ da prostitucija ne bi trebala biti legalno zanimanje samo iz jednog razloga, a to su osobe koje takav posao obavljaju. Točnije, oni stavljaju zaštitu „radnika“ na prvo mjesto, te navode da promatranje prostitucije kao legalnog posla neće biti moguća jer je to posao koji donosi velike rizike za žrtvu, kako zbog nasilja, fizičkog ili psihičkog koje moraju trpiti, pa tako i zbog rizika od stigmatizacije te podredno tomu, opasnosti od nemogućnosti življenja „normalnim“ životom koji je omogućen drugim radnicima.

S obzirom na navedeno, treba se upitati kada bi društvo toleriralo prostituciju, ne smatrajući je povredom moralnih načela društva, a klijenti koje takve usluge koriste, poštovali osobu koja pruža usluge kao što poštuju osobu koja radi bilo koji drugi posao, bi li prostitucija mogla biti legalan posao bez žrtvi, a podredno tome odgovor na borbu protiv trgovanja ljudima u svrhu seksualne eksploatacije.

¹²⁷ Matak, Š., Vargek, A., op. cit., str. 79.

¹²⁸ Ovdje se govori o većini organizacija civilnog društva poput mreže PETRA, Centra ROSA i dr. koji aktivno rade sa žrtvama trgovanja ljudima i seksualnim radnicima. Ne ubrajaju se organizacije koje ne žele legalizirati prostituciju zbog svojih vjerskih načela ili koji navode da je takav posao jednostavno protivan moralu društva.

7. ZAKLJUČAK

Aktivna borba protiv trgovanja ljudima traje već nekoliko desetljeća. Problem je prepoznat, kazneno djelo je definirano, doneseni su mnogi instrumenti koji reguliraju sve aspekte trgovanja ljudima, kao i posljednji korak koji predstavlja reintegracija žrtvi trgovanja ljudima. Prema tome, pitanje se postavlja zašto je trgovanje ljudima i dalje u porastu?

Zakonska regulativa u svezi trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj u posljednja dva desetljeća prošla je kroz mnoge izmjene dok se nije konačno uspostavio snažan zakonski okvir koji se koristi u borbi protiv trgovanja ljudima. S obzirom na dostupne statističke podatke kazneno djelo trgovanja ljudima ne predstavlja veliki problem u Republici Hrvatskoj, to djelo u Hrvatskoj se spominje kao iznimka, a ne kao pravilo. Međutim statistički podaci o broju žrtava govore o drugačijoj situaciji. Naime bilježi se 9 osuda za trgovanje ljudima od 2012. do 2016. godine, dok je u tom razdoblju Ministarstvo unutarnjih poslova objavilo da je postojalo 117 žrtvi trgovanja ljudima. S obzirom da od navedenih 9 osuda počinitelji su većinom bili optuženi za trgovanje ljudima u svrhu sklapanja prisilnog braka ili seksualnog iskorištavanja samo jedne osobe ili do najviše tri žrtve, pitanje se postavlja što je s ostalim počiniteljima, s obzirom na puno veći broj žrtava? Ovdje se očituje nemogućnost pronalaska počinitelja ovoga kaznenog djela. S obzirom na navedeno, teško je dati odgovor na pitanje postoji li ili ne postoji stvarni problem trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj, tj. predstavlja li ono „izolirane događaje“.

Važnost sistematičnog odgovora na to pitanje leži u mogućnosti još aktivnije daljnje borbe protiv trgovanja ljudima. Naime, identifikacija žrtvi kroz mnoge je odredbe u međunarodnim dokumentima navedena i predstavlja odredbe od iznimne važnosti, međutim identifikacija počinitelja navodi se kao otežana, prema tome što trgovanje ljudima najčešće predstavlja kazneno djelo u sklopu organiziranog kriminaliteta. To znači da je posrednike, čija se podjela navela ranije u radu, relativno lako otkriti, no takva otkrivanja ne rezultiraju učinkovitim borbom protiv trgovanja ljudima jer organizirane kriminalne skupine mreža su pojedinaca koja često broji i preko više stotina članova, te hvatanje posrednika koji nemaju „veliku“ ulogu u organizaciji predstavlja samo „vrh sante leda“. Takvi posrednici su lako zamjenjivi i na njihovo mjesto odmah dolaze drugi. Ono što predstavlja najveći problem jest pronalazak organizatora odnosno ljudi bez kojih održavanje takvih organizacija nije moguće. Prema tome, pravilno je organizacija Ujedinjenih naroda prepoznala već prvim donošenjem sveobuhvatnog dokumenta usmjerenim protiv trgovanja ljudima, da se naponi prvo trebaju uložiti u borbu protiv organiziranog kriminala kao uzroka, koji njegovim učinkovitim

suzbijanjem daje odgovor na eliminiranje tri najčešća kaznena djela, povezana s organiziranim kriminalitetom, a to su: trgovanje ljudima, trgovanje opojnim sredstvima i trgovanje oružjem. Kako ta kriminalna udruženja često djeluju „međunarodno“, odnosno obavljaju ilegalne poslove u različitim državama svijeta, upravo na isti način se treba i boriti protiv njih, tj. međunarodnom suradnjom među državama. S tim u skladu odgovorna učinkovitu borbu protiv trgovanja ljudima pronalazimo u ulaganju većih napora u suradnju među državama, ali ne samo u suradnji između tijela kaznenog progona, već i u suradnji s organizacijama civilnog društva, kao organizacija čije specifično znanje i iskustvo, predstavlja neizostavni dio u eliminaciji ovoga fenomena te zaštititi žrtava trgovanja ljudima.

Nadalje kao najčešći uzrok trgovanja ljudima javlja se siromaštvo te ratna i poratna stanja u državama. Naime ta stanja, najsnažniji su uzrok migracija stanovništva, što ljude čini ranjivima na trgovanje ljudima. Prema tome, nacionalne politike trebale bi se usmjeriti na učinkovito rješavanje ovih problema. Takvi pothvati iznimno su teški i u većini slučajeva iziskuju pružanje međunarodne pomoći manje razvijenim i ekonomski ugroženijim državama. Države bi trebale postaviti snažan međunarodni okvir koji bi trebao biti nit vodilja u rješavanju međudržavnih problema mirnim putem. Predvodnik takvog pristupa bi trebala biti najveća mirovna organizacija – organizacija Ujedinjenih naroda čiji je uzrok osnivanja bila upravo misao da se katastrofalne posljedice dvaju svjetskih ratova više nikada ne ponove te da ta organizacija bude zajednica država koja će poduzeti sve u svojoj moći da održi svjetski mir. U tom pogledu neke promjene bi trebale nastupiti i u toj organizaciji koja, čini se zadnjih nekoliko godina prolazi veliku krizu pri održavanju svjetskog mira, naročito jer je u nekoliko slučajeva mir pokušala održati preko svojih vojnih trupa koji su na probleme odgovarali agresivnim postupcima.

Posljedice trgovanja ljudima ogledaju se u destabilizaciji gospodarstva, u socijalnim i zdravstvenim posljedicama te mnogim drugima. Iz navedenoga, proizlazi da je to je jedno od kaznenih djela koje sa svojim široko razgranatim posljedicama utječe skoro na svakog čovjeka. Prema tome, dosljedna edukacija bi se trebala provesti, ne samo među državnim službama, već i među građanima. To se ponajprije odnosi na učenje o ravnopravnosti spolova i jednakosti ljudi te ljudskim pravima kao najvrjednijim dobrima koje pravo štiti. Takva nastojanja važna su radi podizanja svijesti građana o katastrofalnim posljedicama ovoga fenomena te, između ostalog o učenju da nekorištenjem usluga žrtvi trgovanja ljudima u bilo kojem aspektu, svi mogu napraviti razliku, neovisno o državnim institucijama.

8. LITERATURA

KNJIGE

1. Cvitanović, Leo ... [et. al.], Kazneno pravo: posebni dio, Zagreb, Pravni fakultet, 2018.
2. Derenčinović, Davor, Mit(o) korupciji, Zagreb, Nocci, 2001.
3. Derenčinović, Davor ... [et. al.], Posebni dio kaznenog prava, Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013.
4. Trafficking in Persons Report, Washington D.C., US Department of State, 2018.
5. Global Report on Trafficking in Persons, New York, United Nations Office on Drugs and Crime, 2016.
6. Kovčo Vukadin, Irma, Suzbijanje trgovanja ljudima, Zagreb, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija, 2004.
7. Livey, Fiona Rebecca, International legal framework for combating transnational organised crime, Glasgow, School of Law College of Social Sciences, University of Glasgow, , 2017.
8. Newman, Graeme, The Exploitation of Trafficked Women, U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, 2006.
9. Shelley, Louise, Human Trafficking: A Global Perspective, United Kingdom, Cambridge University Press, 2010.
10. Štulhofer, Aleksandar, Raboteg Šarić, Zora, Marinović, Lovorka, Trgovanje ženama i djecom u svrhu seksualnog iskorištavanja, Zagreb, Centar za istraživanje tranzicije i civilnog društva, Međunarodna organizacija za migracije, 2002.
11. Turković, Ksenija ... [et. al.], Komentar Kaznenog zakona, Zagreb, Narodne novine, 2013.

ZNANSTVENI ČLANCI

1. Ahmedi, Sulejman, The Distinctive Legal Features of Crimes Against Humanity, European Journal of Interdisciplinary Studies, Faculty of Law Tetova, vol. 2, br. 2(2016), str. 123-127.
2. Arhin, Antonela, Trgovina ljudima u svrhu radne eksploatacije: struktura i dinamika pravnog okvira u Republici Srbiji, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 34, br. 2(2013), str. 1019-1042.
3. Belušić, Morana ... [et. al.], Trgovanje ljudima, Kriminologija i socijalna integracija, vol. 15, br. 2(2006), str. 51-59.

4. Božić, Vanda, Krijumčarenje ljudi i trgovanje ljudima u Hrvatskom kaznenom zakonodavstvu i sudskoj praksi, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 36, br. 2(2015), str. 845-874.
5. Božić, Vanda, Suzbijanje seksualne eksploatacije kao vodećeg oblika trgovanja ljudima, Pravni život, vol. 1, br. 9(2016), str. 267-288.
6. De Heredia Iniguez, Marta, People Trafficking: Conceptual issues with the United Nations Trafficking Protocol 2000, School of International and Political Studies, Deakin University, Australia, 2008, str. 299-316.
7. Doležal, Dalibor, Prevencija trgovanja ljudima, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, vol. 28, br. 2(2007), str. 1399-1420.
8. Kovčo Vukadin, Irma, Jelenić, Dražen, Trgovanje ljudima: kriminološki i kaznenopravni aspekt, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 10, br. 2(2003), str. 66-718.
9. Latković, Goran, Primjena Konvencije Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj – mjere za zaštitu i promicanje prava žrtava trgovanja ljudima, Doktorska škola društveno-humanističkih znanosti Sveučilišta u Osijeku, Pravni vjesnik, vol. 30, br. 2(2014), str. 467-483.
10. Markušić, Bernard, Teorija geneze trgovanja ljudima na području jugoistočne Europe kroz analizu utjecaja militarizacije, političkih procesa i globalne ekonomije, Pravnik, vol. 48, br. 97(2015), str. 119-143.
11. Matak, Šime, Vargek, Ana, Trgovanje ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja – utječe li legalizacija prostitucije na smanjenje trgovanja ljudima?., Pravnik, vol. 46, br. 1(2012), str. 59-79.
12. Moslavac, Bruno, Zaštita žrtava prema Konvenciji Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 15, br. 1(2008), str. 143-175.
13. Munivrana Vajda, Maja, [et. al.], Nekažnjavanje žrtava trgovanja ljudima u Hrvatskoj – pravni standard kao fikcija ili stvarnost, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 53, br. 4(2016)., str. 991-1009.
14. Munivrana Vajda, Maja., Međunarodni zločini prema novom kaznenom zakonu, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, Zagreb, vol. 19, br. 2(2012), str. 819-842.
15. Munivrana Vajda, Maja, Sudska praksa, Hrvatski ljetopis za kaznene znanosti i praksu, Zagreb, vol. 24, br. 2(2017), str. 723-728.

16. Soto, Jorene, Show Me the Money: The Application of the Asset Forfeiture Provision of the Trafficking Victims Protection Act and Suggesions for the Future, Penn State International Law Review, vol. 23, br. 2(2004), str. 365-381.
17. Stanojska, Angelina, Petrevski, Blagojce, Theory of push and pull factors: A new way of explaining the old, Faculty of Security, Skopje, 2012., str. 1-13.
18. Veber, Sandra, Koštić, Zlatko, Obilježja trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj, Policija i sigurnost, Zagreb, vol. 20, br. 2(2011), str. 203-210.

DOKTORSKA DISERTACIJA

1. Burić, Željka, Pravni i institucionalni okvir za suzbijanje trgovanja ljudima u Republici Hrvatskoj, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2011.

INTERNETSKE STRANICE

1. Analysing the business model of trafficking in human beings to better prevent the crime, dostupno na: <https://www.osce.org/secretariat/69028?download=true>.
2. Svjetska populacija po godinama, dostupno na: <http://www.worldometers.info/world-population/world-population-by-year/>.
3. Izvješće „Child Trafficking in India“ iz 2016. godine, dostupno na: <https://www.slideshare.net/HAQCRCIndia/child-trafficking-in-india-report-june-2016>.
4. Legislative guides for the implementation of the United Nations Convention against transnational organized crime and the protocol thereto, dostupno na: https://www.unodc.org/pdf/crime/legislative_guides/Legislative%20guides_Full%20version.pdf.
5. Nevladina organizacija PETRA, dostupno na: <http://www.petrانو.net/index.php/petra-info/27-petra-platforma>.
6. Nevladina organizacija Ženska Soba, dostupno na: <http://zenskasoba.hr/zenska-soba/onama/>.
7. Nacionalni program suzbijanja trgovanja ljudima za razdoblje od 2018. do 2021. godine, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, dostupno na: <https://pravamanjina.gov.hr/ljudska-prava/suzbijanje-trgovanja-ljudima/599>.
8. Godišnji izvještaj za 2017. godinu, Centar za žene žrtve rata – ROSA, dostupno na: <https://www.czzzr.hr/godisnji-izvijestaji.php>.

9. Priručnik za Pomoć i zaštita žrtava trgovanja ljudima, dostupno na:
<https://www.hck.hr/UserDocsImages/publikacije/Priru%C4%8Dnici/Prirucnik%20-%20Pomoc%20i%20zastita%20zrtava%20trgovanja%20ljudima.pdf>.
10. Protokol o integraciji/reintegraciji žrtava trgovanja ljudima, dostupno na:
https://www.mup.hr/UserDocsImages/nacionalni_programi/trgovanje_ljudima/2012/PROTOKOL%20O%20INTEGRACIJI%20-%20konacno.pdf.
11. Uloga korupcije u trgovanju ljudima, dostupno na:
https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/2011/Issue_Paper_The_Role_of_Corruption_in_Trafficking_in_Persons.pdf.
12. Trgovanje ljudima, korupcija i ljudska prava, Međunarodna odvjetnička komora, dostupno na:
<http://www.endslavery.va/content/endslavery/en/publications/judges/rivkin.pdf>.
13. Akcijski plan za 2017. i 2018. godinu uz Strategiju suzbijanja korupcije za razdoblje od 2015. do 2020. godine, dostupno na:
https://pravosudje.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Pravo%20na%20pristup%20informacijama/Akcijски%20plan%20suzbijanja%20korupcije%202017_2018.pdf.
14. Human trafficking – ten years of independent monitoring, Bureau of the Dutch National Rapporteur, dostupno na: https://www.nationaalrapporteur.nl/binaries/8e-rapportage-nrm-eng-web-tcm64-310472_tcm23-34822.pdf.

HRVATSKI PRAVNI PROPISI

NORMATIVNI AKTI

1. Osnovni Krivični zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 31/93.
2. Kazneni zakon, Narodne novine. br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18.
3. Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, službeni list SFRJ, br. 44/1976.
4. Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, Narodne novine, br. 111/03.
5. Odluka Ustavnog suda o ukidanju Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, Narodne novine, br. 190/03.
6. Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, Narodne novine, br. 105/04.
7. Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, Narodne novine, br. 71/06.
8. Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona, Narodne novine, br. 152/08.

MEĐUNARODNI DOKUMENTI

1. Direktiva 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 5. travnja 2011. o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava te o zamjeni Okvirne odluke Vijeća 2002/629/PUP.
2. Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta, Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 14/02.
3. Konvencija Vijeća Europe o suzbijanju trgovanja ljudima, Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 7/07.
4. Konvencija Ujedinjenih naroda protiv korupcije, Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 2/2005.
5. Protokol o prevenciji, suzbijanju i kažnjavanju trgovanja ljudima, posebice ženama i djecom, Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 14/02.
6. Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom, Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 14/02.
7. Protokol protiv nezakonite proizvodnje i trgovanja vatrenim oružjem, njegovim dijelovima i komponentama te streljivom, Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 3/2016.